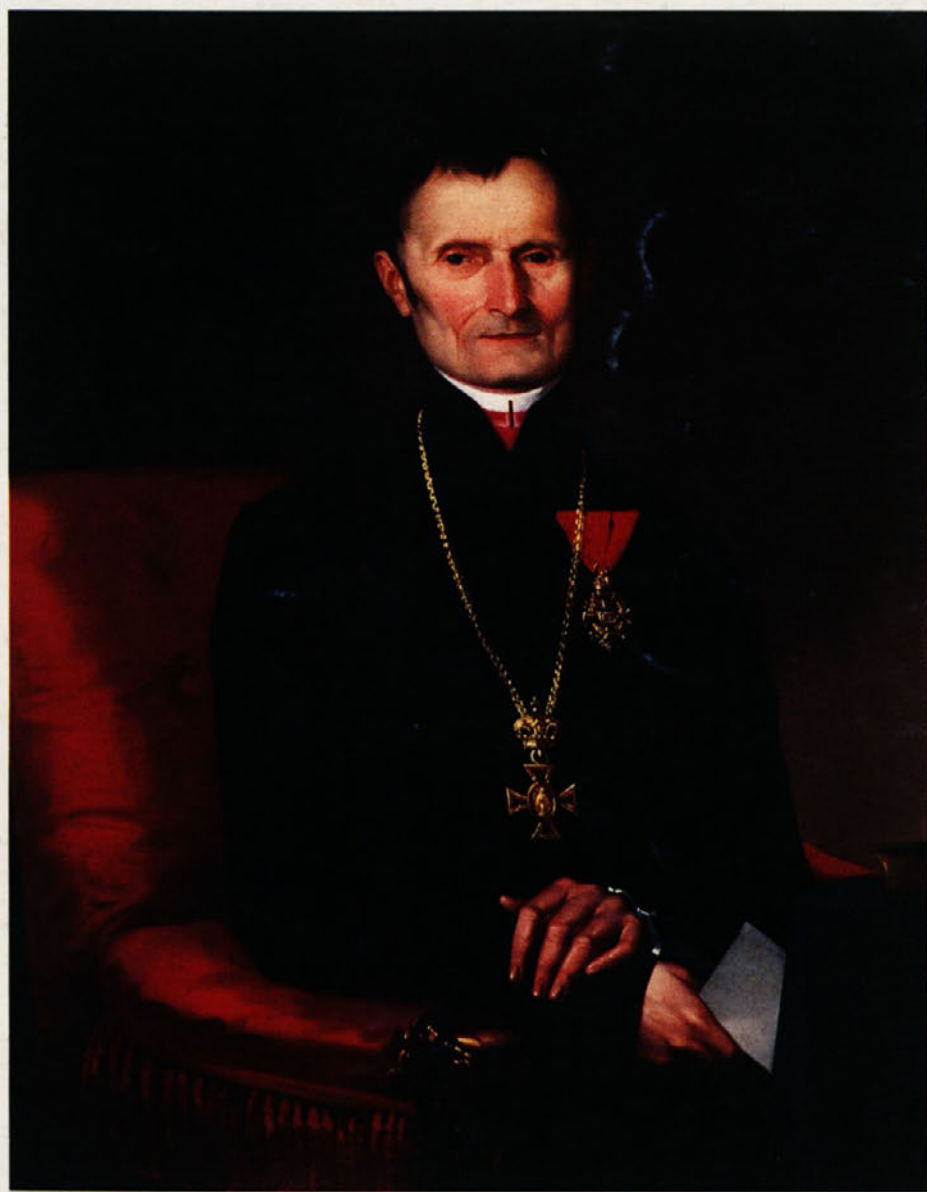

Vipavski glas

št. 53

letnik XV

julij 2000

Naslovnica:

M. Stroj: Portret Jurija Grabrijana

Izmed Adlešičkih župljanov omeniti zamoremo, kolikor je nam znano, samo dva moža, izmed katerih eden je uže v večnosti, a drugi zavzema še odlično mesto med kranjskimi duhovniki.

Prvi teh mož je slavni Jurij Grabrijan, nekdanji dekan in župnik Ipavski, kateri si je zapustil med vsemi Slovenci, vzlasti od Gorice do Postojne, nevenljiv spomin. Rodil se je Grabrijan v Adlešičih na h. št. 17. dne 22. marcija l. 1800. Oče, imenom Mihael, in mati Ana, roj. Grabrijan, sicer revna, a prav pobožna roditelja poljedelskega stanu, imela sta več otrok, od katerih še sedaj živi hči Marija. Krstil je Grabrijana tedanji župnik Mihael Vrtin. Kot deček učil se je že doma nekoliko čitati in pisati, kasneje pa se je podal v šole v Novo mesto, kjer je l. 1819. dovršil z vrlim vspehom prvih šest latinskih šol. Na to preselil se je v sedmo šolo v Ljubljano, kjer je bil sošolec Preširnov. Ta ga je tudi vspodbudil, da je zložil včasih kako pesen. Tudi kasneje kot bogoslovec in duhovnik je pesnikoval ter prevel celo nekatere Preširnovce poezije na nemški jezik. Njegove so n. pr. v „Novicah“ pesni: „Kranjska Slovenija“ l. 1823. (v „Novicah“ l. 1862.); „Ipavci v temeljteljem slavne čitalnice v Ljubljani“ l. 1862.; „Pozdrav Ljubljanskim gostom“ l. 1864. itd.

Ko je bil Grabrijan dne 27. avg. l. 1825. posvečen v duhovnika, bil je poslan za kapelana na Brezovico pri Ljubljani. A leta 1826. bil je prestavljen v Loko in od tu v Žiri. Ko je pa l. 1830. pripala Ipavska dekanija izpod Goriške nadškofije pod Ljubljansko škofijo, tedaj bil je Grabrijan prestavljen za stalnega duhovnega pastirja v Šturije na Ipavskem, kjer je ostal sedem let. Po smrti Ipavskega dekana Fr. Stekarja je pa imenoval Ljubljanski knezoškof Anton Alojzij Wolf l. 1838. Grabrijana oskrbnika Ipavske dekanije in župnije in dve leti potem potrdil ga je za stalnega dekana in župnika. Tu je deloval potem Grabrijan do svoje smrti, do dne 22. junija 1882, toraj celih 44 let.

Kaj je bil Grabrijan Ipavski dolini, to je znano pač vsem Ipavcem, pa tudi drugim Slovencem. Priča njegovega delovanja so cerkve, zlasti podružnica M. D. v Logu; obilne šole, katere so se sezidale skoro v vseh občinah Ipavske dekanije na njegovo prigovarjanje in vspodbujevanje, posebno pa krasno poslopje, Ipavska šola v trgu, s pomenljivim napisom „Veri in omiki.“ O njegovi delavnosti na narodnem polju pa priča tudi narodna zavest v Ipavski dolini, katera je tu razvita, kakor malokje na Slovenskem; slednjič pa omenimo vinorejsko šolo na Slapu, h kateri je veliko pripomogel, da se je ustanovila, kakor je bil sploh zelo unet za povzdigo kmetijstva in poljedelstva. - To njegovo mnogostransko delovanje bilo je pa pripoznano tudi na višjih mestih. Tako ga je imenoval cesar l. 1857. viteza Fran Josipovega reda, a leto kasneje knezoškof Ljubljanski častnim kanonikom.

(Zgodovina Adlešičke fare, 1887)

*Slovenija, tebi v čast živeti,
spodobno hvalo tebi peti,
častiti tebe vsaki čas.*

Naj bo ta Grabrijanova misel iskreno voščilo ob dnevu državnosti.

OB PRAZNOVANJU OBČINSKEGA PRAZNIKA

Ob letošnjem praznovanju občinskega praznika, ki sovpada s slovenskim dnevom državnosti, je bilo v Vipavi več prireditev. Te zaznamujejo pomembne dogodke iz preteklosti in sedanjosti. Mednje prav gotovo sodi 200-letnica rojstva Jurija Grabrijana, 130-letnica vipavskega Tabora in izdaja knjige *Življenje ob trti in kršinu*. Zato smo prvi del našega glasila posvetili tem dogodkom. V sredo, 21. junija, je bila v Škofijski gimnaziji Vipava spominska proslava in razstava ob 200 letnici rojstva Jurija Grabrijana in 130-letnici Tabora v Vipavi.

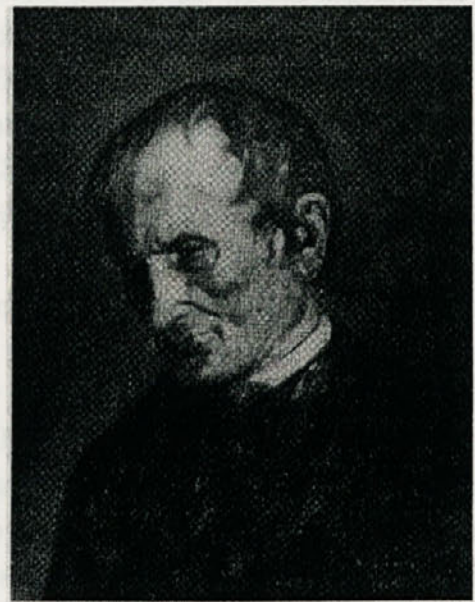
O liku in življenju Jurija Grabrijana je spregovoril *prof. Franc Kralj*:

JURIJ GRABRIJAN (1800-1882)

Med zaslužne može na Vipavskem v 19. stoletju spada nedvomno duhovnik, kulturni in javni delavec Jurij Grabrijan, vipavski župnik in dekan. Vreden je, da se ga spominjamo ob 200-letnici njegovega rojstva in na predvečer 118. obletnice njegove smrti.

V naslednjem podajam pregled njegovega življenja in dela.

Juriju Grabrijanu je tekla zibelka v Adlešičih v Beli Krajini, kjer se je 22. marca 1800 rodil zakoncema Mihi in Ani, prav tako Grabrijan, v kmečkem domu h. št. 17. V družbi še treh bratov in treh sester, skupaj sedem, (Jurij je bil drugorojenec), je preživel svoje otroštvo v prijaznem belokranjskem okolju, ki ga je iskreno vzljubil. Navezanost na rodni kraj se je posebej pokazala, ko je moral zaradi šolanja od doma. Njegov prvi učitelj, adlešički župnik Janez Devilla, je kmalu odkril Jurijevo nadarjenost in očeta pregovoril, da ga je dal v šole. Pot je za šolanje nič kaj navdušenega dečka najprej vodila v hrvaški Karlovac. Z očetom sta jo kar peš prehodila v dobrih petih urah. S sabo je nadebudni fantič v culici vzel nekaj jabolk, jih pridno žulil, olupke pa skrbno metal na tla kot markacijo, da mu bodo za smerokaz na poti iz Karlovca domov. Oče je za svojega dijaka v mestu najprej oskrbel stanovanje, potem pa odšel nakupovat šolske potrebščine. Ob povratku v sinovo stanovanje je zaskrbljen zvedel, da Jurija sicer ni doma, da pa se bržkone potepa po mestu in si ogleduje novo okolje. Ko pa se je pod večer vrnil na svoj dom, je njegova zaskrbljenost prerasla v presenečenje in začudenje. Sledeč jabolčnim olupkom je Jurij izrabil očetovo nakupovalno odsotnost, ga prehitel in pričakal

Simon Ogrin, Portret Jurija Grabrijana, o.l., 1878

za domačo pečjo. Strogemu očetu je seveda prekipelo. Naslednje jutro je drastično ukrepal. Urezal je šibo in neubogljivega sina nagnal pred sabo ponovno v Karlovac. Dogodek je Jurij mnogo kasneje komentiral: "Tam, kjer je oče odlomil palico v grmu, bi ga dal pozlatiti s tisto palico vred, s katero me je nagnal nazaj v šolo." Domotožje pa je vendarle bilo prehudo. Čez mesec dni se je zgodba ponovila: spet je bil doma in je iz strahu pred očetovo šibo za celih štirinajst dni poiskal zavetje v slami domačega hleva, kjer ga je naskrivaj hranila stara mati. Ob ponovnem soočenju z očetom je čvrsto pribil: "V šolo da, na Hrvaško pa v nobenem slučaju nikoli več, pač pa kamorkoli že, vendar na Slovenskem!" Tako je pristal v Novem mestu, kjer se je kmalu privadil in je v letih 1813-1819 s prav dobrim uspehom dovršil šest latinskih, t.j. gimnazijskih razredov. Študij filozofije je nato v letih 1819-1821

nadaljeval na liceju v Ljubljani, kjer se je znašel v družbi izbranih sošolcev, denimo Franceta Prešerna in Antona Martina Slomška.

Po končani gimnaziji je bil mnenja, da bo svojemu ljudstvu najbolj koristil, če postane duhovnik. Leta 1821 je vstopil v ljubljansko bogoslovje in se predano lotil priprave na svoj bodoči poklic. Posrečena družba bogoslovcev, med katerimi je izstopal kasnejši severnoameriški misijonar in škof Irenej Friderik Baraga, vrsta uglednih vzgojiteljev in profesorjev, npr. bodoči tržaški škof Matevž Ravnikar in licejski profesor Franc Metelko, so mu odpirali nova obzorja in omogočili solidno izobrazbo. Študijski napor v bogoslovju so resno načeli njegovo zdravje. Težko je zbolel, ponovno je bljuval kri in so mu na smrt bolnemu že držali mrliško svečo. Domači mu zaradi slabih gmotnih razmer niso mogli kaj prida pomagati, pač pa je našel zavetje v podzemeljskem župniku Janezu Kuretu, ki ga je ves čas študija krepko podpiral in tako ostal trajno zapisan v Grabrijanovem hvaležnem spominu. Po štiriletni pripravi je bil 27.8.1825 posvečen v duhovnika. Novo mašo je pel 11.9.1825 v Metliki, v odsotnosti očeta in starejšega brata, ki sta že prej umrla.

Njegovo prvo službeno mesto je bilo na Brezovici pri Ljubljani, kjer je kaplanoval pri župniku italijanskega rodu Nikolaju Ciprianiju v letih 1825-1827. Od tu je bil 8. junija 1827 prestavljen za mestnega kaplana v Škofjo Loko. Čez tri leta, 8.9.1830, se je preselil v Žiri, kjer pa je ostal le do 1.8.1831.

V teh letih je na Vipavskem prišlo do pomembne cerkvenoupravne spremembe. Vipavska dekanija od Lozic do Hublja, ki je dotlej ves čas pripadala goriški nadškofiji, je z odlokom papeža Pija VIII. z dne 27. julija 1830 prešla v ljubljansko škofijo: tako naj bi se cerkvene meje uskladile z deželnimi mejami med Goriško in Kranjsko. Po pripovedovanju znamenitega Vipavca in Grabrijanovega sodobnika polihistorja Štefana Kociančiča (1818-1883) preureditev ni bila od ljudi sprejeta z navdušenjem, tudi sam Kociančič ji je nasprotoval, a vsi poskusi vzpostavitve prejšnjega stanja so se izjalovili. Duhovnikom vipavske dekanije je bilo dano na voljo, ali ostati na dosedanem službenem mestu ali se preseliti v goriško nadškofijo. Dokončna preureditev meja je stopila v veljavo 29. junija 1831. Zanimivo je, da so se vsi duhovniki odločili ostati na svojih

mestih, le šturski kurat je optiral za goriško nadškofijo. Na izpraznjeno mesto v Šturjah je tedanji ljubljanski škof Idrijčan Anton Alojzij Wolf dekretiral Jurija Grabrijana, ki je tako postal šturski kurat in od leta 1831 do 1838 v kraju uspešno pastiroval. Poslej je njegova življenjska usoda dokončno vezana na Vipavsko. Ko je leta 1838 v Vipavi umrl zaslužni župnik in dekan Franc Štekar, je bilo potrebno poiskati novega človeka. Ljubljansko škofijsko vodstvo je tedaj poverilo upravo vipavske župnije razmeroma mlademu šturskemu kuratu Grabrijanu, ki jo je upravljal do 9.6.1840, ko ga je idrijski dekan in kasnejši ljubljanski stolni prošt in generalni vikar Anton Koder slovesno umestil za vipavskega župnika in dekana. Imenovanje je bilo nedvomno posledica njegovega uspešnega pastirovanja in upoštevanja njegovega vodstvenega talenta.

Dekanijska duhovščina ga je sprejela. Kot novinec s Kranjskega pa spočetka še ni užival tistega slovesa kot njegov neposredni predhodnik Franc Štekar, katerega je tedanji znameniti šembiški vikar in vsestransko dejaven narodni delavec Matija Vertovec spoštljivo naslavljajal "naš visoko častiti gospod tehant". Omembe vredna je še ena okoliščina. Leta 1841 je v Vipavi odpadlo novomašno slavje kasneje zaslužnemu Štefanu Kociančiču. Štefanevemu starejšemu bratu Francetu so namreč vrli Vipavci leta 1829 pripravili izjemno novomašno počastitev, na kateri je izbrano pridigal že imenovani Matija Vertovec. Zaneseno je pel hvalo tržanom, ki da "so v krasni procesiji pripeljali častitega novomašnika (Franceta Kociančiča) v to Božjo vežo in pred velki altar..." Samega novomašnika pa je spodbujal z besedami: "Ozri se, ljubi brat, nemalo okoli sebe in poglej, kako te je teržanov cvet sklenil v svoj venc; pecirga poglavar ... so ti danas - kar na sveti nar boljšiga imajo - svojo žlahtno gospo, da so te kot duhovna mati k altarji spremili ... terške device so ti napravile nedolžnosti, čistosti spomin ... naš visoko častiti gospod tehant, tvoj veliki dobrotnik ... so v svoji visoki starosti tebi pri novi maši ... postrežnik." Tako je bilo v času dekanovanja Franca Štekarja. Dvanajst let kasneje, ko je Grabrijan oral v Vipavi komaj prve brazde, je iz nam neznanih vzrokov (morda zamera zaradi neprebolele spremembe cerkvenih meja?), Štefan Kociančič v Gorici 28. decembra 1841 daroval svojo prvo mašo v semeniški kapeli, brez sleherne slovesnosti, le v navžočnosti staršev, brata in ene sestre.

Čas pa je pokazal, da Grabrijan vendarle ni oblikovan iz navadnega testa. Njegove kvalitete so v naslednjih letih ljudi prepričale, da imajo v svoji sredi moža scela stkanega. Ko je mnogo let kasneje septembra 1875 v Vipavi slovesno praznoval svojo zlato mašo, so v trgu že tri dni pred slavljem ubrano pritrkovali, postavili so mu tri slavoloke in pravi gozd mlajev, na soboto pred praznikom so mu priredili baklado s pokloni, na nedeljo so ga v veličastni povorki spremili v cerkev med pokanjem možnarjev in slovesnim zvonjenjem, z zastavami in petjem in kar 10 parov belo oblečenih deklic mu je posipalo rože-na poti do oltarja.

Po zlati maši je pešal, spomin ga je zapuščal, telo je odpovedalo, 22. junija 1882 je umrl v vipavskem novem župnišču, ki ga je sam dal sezidati, 24. junija so ga slovesno pokopali v sprevedu cerkvenih in svetnih odličnikov in nepregledne množice, kakršne zlepa ni videla Vipavska dolina. Zadnje počivališče je našel v vipavski pokopališki cerkvici sv. Jožefa. Duhovniki vipavske dekanije so mu še živemu poklonili oljnato sliko z njegovo podobo, naročeno pri slikarju Mihaelu Stroju, po smrti pa so mu postavili dostojen nagrobni spomenik z napisom "(bil)

*pastir ovčicam, učenik mladini,
Duhovnikom oče, steber domovini,
srca preblagega in poln modrosti,
v življenju lep vzor kreposti."*

Splošno občutje Vipavcev je ob njegovem odhodu izrazil pesnik Radoslav Silvester v pesmi:

*"Tedaj še Ti, očak naš prečastiti,
ki tak prisrčno ljubil si Vipavo,
si delel dolga leta v prid in slavo,
tud Ti si moral se od nas ločiti?"*

*In Ti žaluj, prelepa mi dolina!
Nehalo je srce Očeta biti,
ki vmelo Te je tolažiti."*

Njegovi sodobniki opisujejo Grabrijana kot moža visoke, vitke in ravne postave, resnobe obraza, bistrega očesa, počasne, nekam slovesne hoje, premišljenega govorjenja. Njegov prvi biograf Ivan Lavrenčič je v DS 1893 jedrnato zapisal, da je bil "vzgleden" duhovnik in vnet domoljub,

ki je enainpetdeset let predano in uspešno deloval v vipavski dolini "za Božjo čast in srečo ljudstva." Številne dejavnosti na verskocerkvenem, kulturnoprosvetnem, gospodarskem in narodnopolitičnem področju so po mnenju njegovih poznavalcev rezultat posrečene povezave naravne nadarjenosti, oplemenitene s široko izobrazbo, in značajskih lastnosti, ki razodevajo "nesebičnega, blagega in kot sonce čistega človeka". Strokovno usposobljen, poklicno dosleden in delaven, pravičen, gostoljuben (skoraj ni bilo dneva, da nisi našel gosta pri njegovi mizi), sicer pa skromen in zmeren je pridobil širok krog prijateljev in občudovalcev.

Svoj duhovniški poklic je resno jemal, zato se je v prvi vrsti posvečal cerkveni prenovi na Vipavskem. K verski poglobitvi so nemalo pripomogle številne pobude, npr. za časa njegovega župnikovanja ustanovljena dekliška Marijina družba, ki je v povezavi z bratovščino Marijinega Srca postala prava kovačnica krščanskih mater in žena. Uvedel je šmarnično pobožnost - "tudi mi ne smemo zaostajati v Marijinem čiščenju", je rad poudarjal vernim Vipavcem. Vneto je širil branje Svetega pisma, ki je tedaj izšlo v Wolfovi izdaji. Rad je nastopal na cerkvenih slavnih v dekaniji in s svojo kleno besedo gradil zdravo pobožnost. Višek verskih manifestacij predstavlja t.i. "Pijev shod" 15. avgusta 1872 (veliki šmaren) v Logu, kjer se je zbralo blizu 16.000 ljudi. Po poročilu dopisnika v goriškem Glasu je bilo to "romanje kot ga še nista videla goli Čaven in sivi Nanos."

Hkrati ga je dobesedno razjedala skrb za lepoto cerkva. Z obnovo sakralnih objektov je v dekaniji zapustil trajen spomin. Kmalu po prihodu v Vipavo je začel razmišljati o poslikavi cerkve v Logu. Pozorno iskanje pravšnjega umetnika ga je končno pripeljalo do F. K. Goldensteina, ki je svoje delo v Logu pričel leta 1842 in ga dokončal leta 1844. Grabrijan je bil s poslikavo zelo zadovoljen. Sliko Marije tolažnice žalostnih v glavnem oltarju loške cerkve (Marija z Detetom) je poveril slikarju Mihaelu Stroju, ki je tudi sicer v tistih letih veliko "zmalal" po Vipavskem (npr. na Slapu). V šestdesetih letih se je loške cerkve lotil tudi v stavbarskem pogledu. Sam je naredil projekt, po katerem naj bi zidarski mojster in umetnik Mihael Blaško iz Lokavca pri Ajdovščini stavbo predelal. Postavljen je bil pevski kor in pred fasado sezidana vhodna lopa s 60 m visokim

zvonikom, ki je še danes v ponos celi Vipavski dolini. Umetnostni zgodovinar Borut Uršič meni, da je treba tako projektantu kot zidarju priznati visoko kvaliteto, saj je stavba izredno dobro prezidana, tako da so se novi elementi popolnoma spojili s prvotnimi. Ko je bila prezidava končana in stroški poravnani (20.481 goldinarjev, ki jih je po vsej Sloveniji pomagal zbrati Primož Krašnja iz Budanj), so bili vsi zadovoljni. Pravijo, da je tisto leto, ko je bila cerkev dodelana, Bog dal Vipavcem tako dobro letino, da so bili vsem vsi hrami odprti.

Vloga Grabrijana kot arhitekta oziroma stavbarskega pobudnika in načrtovalca je najbrž večja, kot se običajno presoja. Po izročilu naj bi vipavski tehant imel stalno v roki klafter, ko se je sprehajal po trgu. Pomembnejše pa je dejstvo, da so bile stene njegove delavnice, kjer se je stalno zadrževal v prostem času, popisane s številkami, krogi in drugimi geometrijskimi liki ter načrti raznih cerkva, zvonikov, oltarjev. Nenazadnje so sledovi njegovih načrtovanj vidni pri cerkvah v Podkraju, Vrhpolju, na zvoniku v Podragi, v prezbiteriju na Vrabčah, cerkvi sv. Danijela v Sanaboru. Markantno še danes deluje veličastno novo župnišče v Vipavi (danes Malo semenišče), ki ga je s cerkvenim denarjem (15.531 goldinarjev in 54 krajcarjev) sezidal v 50. letih 19. stoletja. Njegove zamisli so bile nadalje uresničene tudi v številnih župniščih vipavske dekanije (Vrabče, Goče, Šembid, Budanje, Šturje, Planina, Slap, Podkraj).

Na jesen življenja se je lotil prenove župniške cerkve sv. Štefana. V dogovoru s slikarjem Janezom Wolfom in njegovimi pomočniki je tako v letih 1876-1877 potekala poslikava treh sten v prezbiteriju, ki predstavljajo nekak prehod k impozantnim Jelovškovim baročnim freskam na stropu. Kot zanimivost kaže omeniti, da so na teh slikah obrazi večinoma posneti po tedaj živečih znanih Vipavcih (npr. po grofu Lanthieriju, dekanu Grabrijanu, kaplanu Videgarju, cerkovniku, po vipavskih šolaricah idr.). Ko se je povzpenjal proti zadnji postaji svojega popotovanja, je k cerkvi sv. Križa na Gradišču še postavil kapelice križevega pota in jih dal poslikati Wolfovemu pomočniku Vrhničanu Simonu Ogrinu. Leta 1881 je še opravil blagoslov te svoje zadnje gradnje, kakor bi hotel simbolično izpovedati: "Dopolnjeno je!" Milina belokranjske govornice je že od otroških

let zaznamovala njegovo privrženost slovenski materni govornici, kar se navsezadnje odraža med drugim v njegovem begu iz Karlovca v Novo mesto. Ljubezen do slovenskega jezika in literarno navdušenje sta se stopnjevala v gimnazijskih letih, ko je vneto prebiral Vodnikove Novice in njegove pesmi. V ljubljanskem liceju je tudi sam po Prešernovem in Slomškovem zgledu zložil nekaj pesmi. Kasneje je razkril: "Midva sva s Francetom Prešernom bila še posebej prijatelja, ker sva rada pesmice kovala. Časih je Prešeren kako mojo slovensko v nemško prestavil." Mladi študent teologije je bil prijetno presenečen, ko ga je ob vstopu v bogoslovje predstojnik nagovoril z besedami: "Tu ibi domi es, ubi purus slavicus ventus flat!", t.j. "Ti si tam doma, kjer pristen slovenski veter pihlja." S tem ga je še bolj podžgal k rodoljubju. Navdušenje za narodno stvar je pri njem in njegovih študijskih kolegih sprožilo zamisel o ustanovitvi tajnega društva leta 1823. Mladi teologi so po zgledu revolucionarno-demokratskega združenja v tedanji Italiji društvo poimenovali Carbonari. Namen društva je bil pospeševati zanimanje za slovstvene in politične zadeve, vaditi se v govorništvo ter pisati in širiti slovenski časopis, ki je v rokopisu krožil med člani in zaupniki. Toda Metternichovi policijski vohljači jim niso dali dihati, privrženci zatohlega režima jih niso sprejeli in ne razumeli. Sam je pozneje potožil, da "so na narodne buditelje gledali kot na ljudi, ki se z nepotrebno in neumno rečjo pečajo" in da "mojim vrstnikom ni hotelo iti v glavo, da jim je kakor prihodnjim pastirjem slovenskega naroda tudi znanje narodnega jezika treba."

Prav iz te zgodnje dobe je ohranjena daljša pesnitev "Krajnska Slovenija", ki jo je za interni list napisal leta 1823 v pozdrav nameravanemu glasilu "Slavinja". Spis je na eni strani poln navdušenja za narodno stvar ("Slovenja! Tebi v čast živeti, Spodobno hvalo Tebi peti, Častiti Tebe vsaki čas!"), a je hkrati kritičen glede na tujščino, ki da v človeku zatira "nagone sreče" in do tistih rojakov, ki "Tebe (Slovenja) jih je sram, ... ker Tebe nočejo prav spoznati". Ob Vodniku in Modrinjaku je Grabrijan tretji mož na Slovenskem, ki je odločno formuliral narodne zahteve. Dasi mu je pisanje šlo razmeroma lahko od rok, njegova literarna bera ni bogata. Tudi ni ustvaril izrazitih umetnin, ostal je le pri prigradnih pesmih in prevodih. Kot pesnik se je oglasil le ob

izrednih priložnostih, npr. ob odprtju vipavske šole 1861, ob prihodu Vipavcev v ljubljansko čitalnico (1862), ob slavnosti na vipavskem Zemonu (1862), ob rojstnem dnevu vipavske čitalnice 1864, nekaj pesmi je izšlo posthumno v Edinosti (1894). Iz češčine je prevedel Klieperovo delo "Dobro jutro", igrano v Ljubljani 1849, iz nemščine Schillerjevo igro "Vrednost žensk", ki so jo odigrali na zemonskem slavju, vmes tudi igre dovtipne vsebine za oder vipavske čitalnice (npr. "Prav ostro se krha" iz Ifflanda), napisal operetni libreto "Prepir o ženitvi", ki ga je uglasbil njegov varovanec, organist in skladatelj Anton Hribar. Bil je končno sodelavec slovenskega besednjaka (1849), Bleiweisovih gimnazijskih "Beril" (1850,1852) in Cigaletovega nemško-slovenskega slovarja (1860). Zvesto je podpiral kulturne ustanove, tako je bil dosmrten član MD, ustanovni član, poverjenik in odbornik SM.

Mirno ga lahko uvrstimo med vodilne šolnike 19. stoletja na Vipavskem. Že kot kurat v Šturjah je sam poučeval otroke na enorazrednici do prihoda učitelja. Kot vipavski dekan je v dekaniji ustanovil osem enorazrednih šol, vipavsko dvorazrednico je razširil v štirirazrednico. Nova šolska poslopja je oskrbel naslednjim krajem: Goče, Planina, Slap, Podraga, Budanje. Najlepše šolsko poslopje pa je sezidal v Vipavi leta 1861 in to s cerkvenim denarjem (8.000 goldinarjev) in šoli oskrbel še dotacijo vrhpoljskega kurata Bregantija v višini 4.000 goldinarjev. Še danes je ta podvig "Veri in Omiki" ovekovečen v napisu, vsekanem v spominsko ploščo na šolskem pročelju leta 1885. Fašistična oblast je sicer spominsko ploščo odstranila, a po svojevrstnem spletu okoliščin je bila ponovno vzdana leta 1968. Bil je okrajni šolski nadzornik, predsednik krajevnega šolskega sveta, član okrožnega šolskega sveta v Postojni in pisec člankov s šolsko problematiko (npr. "Slovenščina v naših šolah pod okriljem dunajskih profesorjev", "O ločitvi šole od Cerkve", "Kakošne naj bi bile ljudske šole za naprej").

Kot upravitelj kar obsežne cerkvene prebende (vipavska Cerkev je razpolagala z dokajšnjo zemljiško posestjo) se je, hočeš-nočeš, moral ubadati tudi s kmetijstvom. Bil je član in gibalo vipavske kmetijske podružnice in mnogo let njen vestni predsednik. Vipavce je med drugim navdušil za gojitev krompirja, iz rodne Bele Krajine je na Vipavsko prenesel trto kraljevino,

ki se je dobro obnesla, sprožil je pogozdovanje Nanosa. Krono njegovih prizadevanj za splošni kmetijski napredek predstavlja vsekakor prav po njegovi zaslugi leta 1873 na Slapu ustanovljena Deželna sadjerejska in vinorejska šola za Kranjsko. Uspešno je delovala vse do leta 1886, ko se je po njegovi smrti prenesla na Grm pri Novem mestu. Namen dvoletne strokovne šole je resda bil, usposobiti učence v "umnej vinoreji in umnej sadjereji", kakor se je glasil njen program, a obenem se učenci te šole "podučujejo v zelenjadoreji, sviloreji in čebeloreji, splošnem kmetijstvu in nekaterih družih vednostih, ki se strinjajo z unimi." Zanimiva pa je ugotovitev biografa Ivana Lavrenčiča, da je bil Grabrijan gospodar bolj v teoriji, nego v praksi. Nakupil je vsakovrstnih poljedelskih in vinorejskih strojev, rabil pa malo. Vinograde je zanemarjal, primanjkovalo mu je v to denarja.

V narodnopolitično življenje je resneje vstopil leta 1848, v pomladi narodov. Kakor je Nemcem, zbranim v Frankfurtu, privoščil zedinjenje ("Nemci so tam skupej in se za nemštvo poganjajo in to imajo prav"), je vendar odločno odklanjal Veliko Nemčijo ("silno veljavne bi se radi naredili..., zatorej grabijo, koder morejo, da si deželo razširijo ..., pa so bli dobili kerc po rokah ... Razdvojili so bili naše slavno cesarstvo na dvoje in so si nar lepši kos bili privaliti hotli, pa so bili šele zinili, .. in (so) obzijali in naš svitli cesar jim je klinec med zobe vteknil ... Tudi nas Slovence, Čehe in Moravce so hotli po vsi sili za Nemce imeti in nas tako siliti v nemški rog tuljiti in nemško slavo raznašati ... To je bilo grdo od njih, zato pa tudi s klinec zijajo."

Zastopal je mnenje, da ni pametna volilna abstinenca, ampak da je treba v Frankfurt na zasedanje vsenemškega parlamenta poslati tako delegacijo, ki bo odločno branila avstrijske interese proti nemškim, v prepričanju, da je v Avstriji večje in boljše poroštvo za slovenske pravice, kakor v Nemčiji. Odtod poziv: "... Voljimo rojake, ki jih poznamo, de so za to, voljimo take može, ki ljubijo svojo domovino in svoj narod, ki umejo in tudi voljo imajo se zanj poganjati ..." Tako stališče je ustrezalo Bleiweisovi konservativni politični usmeritvi in temu je tudi ostal zvest (avstroslavizem).

Sprostitvev, ki jo je prinesla ustavna ureditev monarhije 1860, je Grabrijana ponovno potegnila v narodnopolitično areno. O tem poglavju

njegovega življenja bomo kaj več slišali v predavanju dr. Branka Marušiča. Njegova prisotnost na pomembnejših narodnopolitičnih manifestacijah v Ljubljani, na Notranjskem in Goriškem, ustanovitev in vodstvo vipavske čitalnice (1864), organizacija vipavskega tabora 1870 idr. pričajo o njegovi izjemni zavzetosti "v blagor očetnjave". Dejstvo, da je bil v letih 1867-1874 poslanec kmečkih občin vipavskega in idrijskega okraja v Kranjskem deželnem zboru, kjer se je posebej potegoval za slovenski učni jezik v osnovnih šolah, samo potrjuje sodbo, da je bil pravi "steber domovine". Za svoje številne zasluge je bil 26.11.1857 odlikovan z viteškim križem reda Franca Jožefa, 26.11.1858 je postal častni kanonik ljubljanskega stolnega kapitlja, Vipavci so ga izvolili za svojega častnega občana.

Naj zaključim z oceno, ki jo je o slovenski duhovščini pomembnega dela 19. stoletja dal nedavno preminuli, ugledni slovenski zgodovinar dr. Bogo Grafenauer. Zapisal je, da vsakdo, ki odklanja zgodovinsko delo slovenske duhovščine, češ, da je v celoti negativno, dokazuje, da nezgodovinsko presoja slovensko preteklost. Kajti njene zasluge za razvoj slovenske kulture in za narodni prerod so v resnici neprecenljive. Zato je "farška gonja" kar vseprek težek narodni greh. Duhovniki so bili v predmarčni dobi in sredi 19. stoletja že zaradi socialne strukture slovenskega naroda skorajda edini narodni delavci med Slovenci. Svoje delo, ki so ga pričeli takorekoč prisiljeni po naravnost prirodni nujnosti slovenskega položaja, so opravili nadvse častno. Jurij Grabrijan je bil tak mož!

KRAJNSKA SLOVENIJA

Pomagaj, Večni in Dobrotni,
popisat jezik mi sirotni,
ki mater ma - je ne pozna -
in brž, ko uma kaj dobiva,
ga precej ptuji duh zaliva
in ptuji veter mu pihlja;
ne more v svojem se ozreti,
oči ne more v svoje upreti,
povsod le ptujšnja mu igra.

Glej, vse počutke mu zatira,
željé otročje mu podira,
ki jih od matere dobi.
Prečudno vadi ga črtiti,
dobrote njene pozabiti,
za ktere dost še vedil ni,
pa njene šege zaničvati
in smešne druge posnemvati
rojakom trobi dni, noči!

Če revni stan ta premišljujem,
skrivaj pri sebi sam zdihujem,
od žalosti že ves kopnim.
Al ni od črta taka sila?
Al ni natore spreobrnila? -
Divjakom take ne želim!
Človeka sili zatajiti
nagone srčne in storiti,
kar je nasprot počutkom vsim.

In ta nesreča je zadela
ter zlobno tretji je začela,
Slovenja, oj, tvoj slavni rod!
Že zbirajo se vse nadloge,
sem klatijo se v naše kroge;
ne bom že pravil, kdaj, odkod.
Zadost, da pravim: Ni ga kota -!
Povsod je huda kužna zmota
že praznovala letni god!

Preblažen je, kdor tam stanuje,
kjer se jezika slava čuje,
tam, kjer mu venci še cveto,
kjer ni potreba glave tretji
in ptujega poprej umeti,
še preden svojga kaj vedo.
Al jez sem zgubil svoje leta
do zdanjga časa od děteta
z jeziki ptujmi z vso skrbjo.

Že ko se družih naveličal
sem, nepotrebni se prepričal,
Slovenja, komaj te spoznam.
Veliko je rojakov takih,
ki niso zadnji v drugih vsakih
in tebe vendar jih je sram!
Ne smem rojaka imenvati,
kdor tebe noče prav spoznati,
če drugi noče, hočem sam:

Slovenja, tebi v čast živeti,
spodobno hvalo tebi peti,
častiti tebe vsaki čas.
Tud sester tvojih rad ne zabim,
prijazno jih na pomoč vabim,
posebno ki so bliže nas.
Jih ljubim, ker po njih spoznavam,
v njih zakladih poiskavam
jezika starga prav' obraz.

Naj drugim druga reč dopade,
nevredni naj časti si krade,
bogastva skópnik naj želi!
Časti naj grške kdo pisarje
in lepih znajdkov vse zidarje,
njih rod bogovski naj stori!
Latinski jezik naj si hvali,
naj bo v resnici, naj bo v šali,
on, komur se najboljši zdi!

Naj drugi slavo sebi snuje,
če matern jezik zaničuje,
od drugih več kot svojga ve;
Francoza, Nemca ino Laha,
Angleža Krajnci že od straha
zavolj jezika naj časte.
Jezikov ptujih vse lastnosti,
njih lepih misel visokosti,
nevredni svojga, naj slave!

Naj bo škriconov in pisarčkov
in več neumnih takih jančkov
jeziček nagel še tako,
s katerim jezik svoj teptajo
in zaničvanje mu ragljajo,
opravljati ga dost vedo.
De Krajna jih je porodila,
nevredne s kruhom odhranila,
naj malopridne - sram jih bo!

Ne pravim scer, da ni nobenga
v otrocih tvojih dost poštega,
ki tebe, mati, prav pozna;
z veseljem smem ti še povedat,
sinov da tvojih ni pregledat,
po katerih tvoja čast miglja;
lepé že luči kot danice
vedrijo nam že tvoje lice,
svetlost da slave te obda.

Že mal je v tebi ptujga sneta,
slovenskega si polna cveta,
te sester sram ne more bit.
Pa kaj pomaga? - Kdo verjame?
Resnica, če se prav vzame,
je cvet, al sad je še zakrit.
V novem stanu, stan' lepoti
tiči v možganov še tamnoti
obraz ponovljen tvoj zaviti.

Kaj, ako skópnik dnar nabira,
v železne škrinje ga zapira,
komu se kaj pomaga s tem?
Molčati moram, če me vpraša
slovenski znanec: »Kaj odlaša
Slovenja skazat se ljudem?«
Učeni jo preradi imajo,
ljudem je, pravim, še ne dajo,
bahajo ž njo, to dobro vem.

Ah, zdaj se vendar enkrat skaži!
Sirote svoje potolaži!
Že doba bo - se meni zdi.
Glej, dokler si, Slovenja, spala,
nemarno potlej še dremala,
se čudo pri sestrah godi.
Poprašam Rusa: »Kaj imate,
polnočni vi, vsi kaj veljate?
Al tudi vaša vila spi?«

»Neumnež,« pravi, »al se mešaš?
Al že v slabosti uma pešaš?
Nam knjige naše prav slove.« -
Srbljana že ne bom poprašal,
z odgovorom ne bo odlašal,
nasitil mi bo vse želje:
Vsih učenost' bo bukve kazal,
ki jih je z branjem že zamazal,
poreče: »Kaj pa vi, možje?

Jeziku našmu ni ga para,
za družga potlej kdo kaj mara?
Za pesmi ni ga boljga več:
spričuje gora, log, dolina,
zelena vsaka to ledina,
Srbljana vsaki bojni meč.«
Tam strašne vojne se pojejo,
vojšakom pesmi slavne tkejo
v domači šegi prav všeč.

Hrvat še pravi, da ni zadni,
da ni pospaval v senci hladni,
da ni tako nemaren bil,
da zgodaj že se je oziral,
besede svoje v bukve zbiral,
bukvarnice skrbno polnil.
Še prašam Čeha, Dalmatinca,
pri njih rasto predobre vinca,
da b' se jeziku venc ne vil.

Slovenja, kje s' takrat medlela,
je stara mati te zaklela,
da t' rod nikol ne sme slovet?
Al od natore si tak lena,
hudo tak mrzla in ledena,
s teboj da ni blo nič začet?
Že davno so te zapustile
slovenske druge, pridne vile,
slovijo že po celem svet!

Ko pozno si se predramila,
ošabnost te je omamila;
si mislila storit na mah
vse, kar poprej si zamudila,
koljkanj starine pozabila.
Če prav premislim, me je strah!
V tamoti grdi si tičala,
domačo rudo zaničvala,
otresala zlató si v prah.

Prenaglo si obračat jela;
poslušat sester nisi htela,
pa starga več blo najti ni.
Kaj družga blo je zdaj storiti,
besede mogla si nam liti,
nobenmu znane, kot se zdi. -
Al nagla hitrost ne pomaga,
prehitro z dobrim se ne zлага,
ošabnost malo tud stori.

Si mislila, da je storjeno,
kar dolgo blo je zamujeno,
če le besed zadosti bo.
Pa glej, so jeli godrnjati
in proti tebi ustajati,
opravljat te zadost grdo,
ki starega se raj držijo,
novine take ne trpijo,
od tebe slišat ne dado!

Popravl'a da bi svoje zmote,
spreobrnila si vse kote,
le kter bi lek tu boljši bil.
Ničemrnost si zdaj spoznala,
pomoči pri sestrah iskala,
studenec poln besednih žil.
Al kaj pomaga? - Roj neznancov:
To jezik naših starih Krajncov
nikoli ni!« je grozno vpil.

»Bo mar pečal se kdo s hrvaškim?
Nikoli! Vselej raje z laškim!
Kaj nam potreba je tega?«
Das' ravno še ne ve Gorenec,
kaj večkrat pravi prost Doleneč;
in vendar Krajnca sta oba.
Meščan gorjancu naj kaj pravi,
tud Nemca zraven naj postavi -
bo vsak razumel - pol blodá.

Zatoraj naj se povzdiguje,
jezike svoje naj steguje
mrčesa ptujga voljni rod!
Al stanovitna ti le bodi,
srčnost, Slovenja, naj te vodi,
premagaj njih jezika boj!
Prijazno skaži jim dobroto,
ne pelji jih v drugo zmoto
in vse podalo se bo koj!

Takrat se bomo veselili,
na zdravje tebi vince pili
pa tudi kaj zapeli vmes.
Roké prijazno podajali
in brate vse nas imenvali,
tačas vsi bomo čez in čez;
ne bo nikdo debelo gledal,
če prav slovensko bom povedal.
Pomozi, Bog, da to bo res!

Jurij Grabrijan

VIPAJSKI TABOR LETA 1870

Štajerski slovenski politik, zdravnik dr. Josip Vošnjak, je v svojih spominih (1906) zapisal: »Slovenski tabori! Kadar se spominjam te najkrasnejše dobe naše narodne zgodovine, širi mi srce od radosti in vselej na novo preživim ure vzvišenega narodnega navdušenja, katero je takrat prešinjalo govornike in tudi v prostem narodu vzplamtevalo, da je res v takih trenutkih pripravljen bil vse žrtvovati za svoje narodne pravice.«

Dr. Vošnjak ni bil edini Slovenec, ki je ohranil tako lepe spomine na čas v letih 1868-1871, ko so se Slovenci zbirali na množičnih zborovanjih. Prirejali so jih v skladu z novo bolj demokratično državno zakonodajo in jih po češkem pa tudi po kakem zgledu iz starejše slovenske zgodovine poimenovali tabori. Na podobna zborovanja so se pred tem zbirali tudi Irci, ki so za svoj narod terjali temeljne pravice in svoboščine. Na Slovenskem so tabori prvič postavili slovenski politični program pred razsojanje množice, ki je program enoglasno potrjevala in mu dala potrebno legitimiteto zlasti v odnosu do politične in državne oblasti.

Med osemnajstimi slovenskimi tabori iz časa na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let je bilo sedem taborov na ozemlju, ki ga danes poznamo kot Primorsko. Pred sto tridesetimi leti, ko je upravna meja sekala Idrijsko-Cerkljansko, Vipavsko dolino, Kras in Brkine, so bili tabori pri Šempasu (18.10. 1868), pri Drnovku v Brdih (25. 4. 1869), v Tolminu (1.5.1870) in Sežani (29. 5. 1870) na Goriškem, tabor v Kubedu (7. 8. 1870) v Istri, tabora na Kalcu pri Pivki (9.5.1869) ter v Vipavi (14. 8. 1870) na Kranjskem.

Prvi slovenski tabor so pripravili 9. avgusta 1868 v štajerskem Ljutomeru. V slovenskih obmejnih pokrajinah je bila narodna zavest bolj zbudjena in potreba, da se pričjenja uresničevati slovenski politični program - njegove temeljne točke so bile 1. upravna združitev vseh dežel, v katerih so živeli Slovenci in 2. enakopravna veljava slovenskega jezika v javnosti - nujna, da ne bi predvsem obmejnih Slovencev zajel val germanizacije ali pa italianizacije. Prav slednje je vodilo goriške

Slovence, da so na prostrani Otavi pripravili 18. oktobra 1868 tako imenovani šempaški tabor (l. 1867 se je državna meja z Italijo približala Soči). Imel je velik učinek in vzbudil je željo, da bi se taka zborovanja ponavljala tudi po ostalih večjih krajih dežele. Tudi na sosednjem Kranjskem ali natančneje v gornji Vipavski dolini, zlasti v Vipavi, kjer so že leta 1848 dajali gledališke igre v slovenskem jeziku, kjer se je (gradič Zemono) septembra 1862 odvijalo prvo srečanje primorskih politikov (narodnjakov) in kjer je od pomladi leta 1864 delovala čitalnica.

Na Kranjskem so se polagoma odločali, da se udeležujejo taborskega gibanja. Očitno je bilo posredi nekaj razlogov, v največji meri političnih. Taborsko gibanje so namreč organizirali v pretežni meri liberalni mladoslovenci. Na Kranjskem pa je prevladovala staroslovenska struja, ki je vprašanje slovenskega političnega programa obravnavala z vso opreznostjo. Toda v letih 1869-1870 so na Kranjskem pripravili štiri tabore in eden med njimi je bil tudi vipavski.

Vipavski tabor, ki so ga pripravili za dan sv. Petra in Pavla leta 1870, so morali zaradi vremenskih prilik preložiti na 14. avgust. V programu tabora sta bili zapisani temeljni točki slovenskega političnega programa (zedinjena Slovenija, enakopravnost slovenskega jezika), poleg tega pa še krajevna problematika: pospeševanje sadjarstva na Vipavskem, regulacija reke Vipave in železniška proga iz Škofje Loke preko Vipave v Trst. Problem, ki je imel lokalne pa tudi splošne poudarke, je bila razprava o racionalizaciji poslovanja občinskih avtonomnih organov.

Na Kranjskem je bila organizacija taborskega gibanja - kot povedano - v rokah staroslovenske struje in tako je bilo tudi v Vipavi 14. avgusta leta 1870. Med udeleženci in govorniki na taboru so bili poleg domačinov (dekan Jurij Grabrijan, Jožef Zelen iz Senožeč in grof Lanthieri) tudi kranjski prvaki (Etbin H. Costa, Jakob Razlag in Josip Nolli). Če se je na Goriškem politično življenje Slovencev do prve svetovne vojne razvijalo v konstantnem ravnovesju med liberalno in konservativno strujo, je bilo drugače na Kranjskem in tudi v kranjskem delu Vipavske

doline, saj je prevladoval vpliv slovenske katoliške politične stranke.

Čeravno naj bi vipavski tabor svojo poglavitno obravnavo namenil združevanju Slovencev, pa je pokazal, da je to lahko samo ideal in da se je zamisel zedinjene Slovenije v Vipavski dolini za trenutek podredila lokalnim interesom. Leta 1870 je namreč nesoglasje med Goričani zahodno od Hublja in kranjskimi Vipavci povzročila trasa železniške proge, ki naj bi povezala Kranjsko s Trstom, od Škofje Loke preko Vipave in Gorice. Vipavci so s tem soglašali in so zahtevo za izgradnjo postavili tudi v program svojega tabora. Ker je deželna meja presekala Vipavsko dolino, so bili tudi interesi njenega prebivalstva različni. Spodnji Vipavci, ki so sodili h goriški deželi, so menili, da je za goriški prostor pomembnejša povezava Gorice in Trsta s Koroško preko Predela. Železniška proga naj bi tudi rešila zaostalost, ki je bila značilna za zgornje Posočje. Zato so o taki povezavi govorili in sklepali tudi na goriških taborih (Brda - 1869, Tolmin - 1870).

Različni pogledi, ki jih ni bilo mogoče uskladiti predvsem zaradi deželnih meja, so odločili, da se goriški slovenski politiki ne udeležijo tabora. Toda vse se zdi, da je imela goriška odsotnost na vipavskem taboru - na njem se je zbralo kakih 12.000 ljudi, prav toliko, če ne več kot na šempaskem taboru - tudi drugačne vzroke. Na Goriškem je taborsko gibanje vodila skupina slovenskih politikov liberalne usmeritve. Ob deželnozborskih volitvah poleti 1870 so med njimi

in konservativnejšimi zastopniki goriške slovenske politike nastala resna nesoglasja, vodila so k samostojnemu nastopu vsake skupine. Volilni rezultat ni dajal prednosti nikomur, povečali so se le spori, ki so vodili v bolj odločno cepitev in leta 1873 tudi v formalni nastop konservativnega (staroslovenskega) in liberalnega (mladoslovenskega) tabora na Goriškem.

Razmere iz preteklih dni lahko vzpodbudijo kako vzporednico, zanimivo, če že ne koristno, tudi za današnjost. Če pomislimo na politične opredelitve, bi bila vsaka primerjava ali pa enačenje z današnjostjo negotovo in nepopolno, čeravno so povsem očitne sledi tistih nastavkov, ki so jih vsadila prva razdobja slovenske avtonomne politike že pred sto petdesetimi leti. Tabor v Vipavi je opravil svojo temeljno narodnoosveščevalno nalogo tako kot preostali slovenski tabori. Državna oblast je nanje postala pozorna in niso ji bili preveč po volji, saj je nekatere prijavljene tabore prepovedala tako konservativna kot njej sledeča liberalna vlada. To je pomenilo konec taborov na Slovenskem, bili so »tudi neke vrste plebiscit slovenskega prebivalstva Koroške, Primorske, Štajerske in Kranjske za združitev v eno samo politično enoto, pomemben toliko bolj, ker so klavrno propadli vsi poskusi nacionalnih nasprotnikov, da bi na slovenskih tleh organizirali svoja proti taborskim stremljenjem usmerjena množična zborovanja« (Vasilij Melik).

Kako so v letu 1870 Novice poročale o taboru v Vipavi, lahko preberemo v naslednjih člankih:

Novice 15. junija 1870

26. maja 1870 je odbor za pripravo tabora vložil prošnjo za tabor v Vipavi, ki do danes še ni odobren. Tabor naj bi bil 29. junija 1870. Program:

1. Da se vsi Slovenci v eno vladno skupino - v "Slovenijo" zedinijo.
2. Da se nam naš domači slovenski jezik v šole za učnega in v uradnije za uradnega po vsi Sloveniji vpelje.
3. Da se občinska avtonomija toliko razširi, kolikor bi se veliko dragega uradovanja skrajšati in veliko stroškov, to je, davkov znižati dalo.
4. Da ni samo Vipavcem neobhodno potrebno večo skrbnost imeti za obilo pospeševanje v sadjereji, nego da se s tem tudi za lep dobiček v daljne kraje prikupijo.
5. Da pripeljanje železne ceste od Loke skozi Vipavo na Trst in Gorico ni samo silo potrebno za idrijski, vipavski in kraški okraj, nego je tudi silne važnosti za vladne potrebe celega cesarstva.
6. Da se prošnja sklene za vladno podporo za iztrebljenje in vredenje vodotoka "Vipave".

Novice 22. junija 1870

Tabor v Vipavi

je dovoljen. Tik vipavskega trga bode 29. junija /na sv. Petra in Pavla dan/ ob 4 uri popoldne.

To Vam, mili bratje Slovenci! naznanjamo ter vas iz vseh slovenskih pokrajin vabimo, da pridete in nam toliko glasov prinesete, da se bo Nanos potresal, kedar bomo glasovali za to, kar po pravici in postavno tirjati smemo. Predmete tabora našega so Vam "Novice" že naznanile. Dobrodošli tedaj danes teden v kranjsko - slovenskem "raji".

Odbor /z 98 podpisi/

Novice 1. avgusta 1870

Iz Vipave 1. avgusta. (Tabor Vipavski), prenešen na 14. dan tega meseca, bode, kakor je podoba, jako velikansk. Prihajajo nam od vseh strani dopisi in sporočila, da se vse napravlja na slovesni dan. V bližnjih soseskah se skrbi za pozdrav memopotujočih taboritov, napravljajo se v ta namen primerni slavoloki, zastave na visokih majih, streljanje itd.; v nekterih občinah napravljajo zastave, s katerimi hočejo priti na naš tabor. V našem trgu pa želi vsak pokazati, da je za narod naš vnet, in ker tudi odbor taboriski dela na vse kriplje za spodobni sprejem taboritov, se nadjamo, da Vipava ni bila še nikdar tako okinčana, kakor bode letos 14. avgusta. - Pri tej priliki naj omenim, da so se nam "Sokoli" ljubljanski in postojnski 29. junija t.l. tako priljubili, da jih ne moremo pozabiti in da nazočnost Sokolcev nas je tako navdušila, da smo sklenili, napraviti pri nas podružnico ljubljanskemu "Sokolu". Prvi dan je vže naznanilo vstop 36 najizvrstnejših mož in mladeničev, in 14. t.m. bode že vipavski "Sokol" pozdravil ljubljanskega in njegove podružnice. Vodstvo južne železnice je za taborite vipavskega tabora na polovico znižala vožnino za dne 12., 13., 14., 15. in 16. avgusta. Izkaznice za znižano vožnino so se razposlale narodnjakom in narodnim družbam vseh železničnih postaj od Maribora in Zagreba do Postojne, ako bi pa še kateri taborit želel izkaznic, naj le po korespondenčni karti odboru tabora naznani, nemudoma se mu bodo poslale. - Svetinje na spomin vipavskemu taboru ostanejo isto, ki so bile kovane za 29. junija.

Novice, 8. avgusta 1870

Iz Vipave 8. avg. - Bali smo se, da bi nam ali vojska ali sklicani deželni zbori našega na 14. t.m. prenešenega tabora ne prekrizali, pa ako Bog da, nam niti to niti uno zabavljalo ne bo; mislimo, da tudi dež ne, kajti se bodo zdaj nekaj njergajoči oblaki do tistega časa vdobrihali. Res gre po naši okolici, in kdo ve, kodi še, govor, da tabor je prepovedan, pa to so pojemki neke med nami bivajoče stranke, ki bi rada vsaj zmotila, kar zabraniti ne more. Hudo mora te narodne izvrške griziti to, ko vidijo, da ta jim "otročja bedarija", to je, tabori tako velikanske skoke pozornosti v narodu delajo, in celo nameravajo se v narodu, kakor pri slobodnih Angležih, v občo korist vkoreniniti. Nimamo namena, še kakega poziva tukaj pisati, kajti skušnja o sv. Petru nam je porok, da nam naše taborišče tudi prihodnjo nedeljo ne bo prazno. Tačas smo mislili, da pri takem vremenu žive duše ne bo na tabor, in vendar na tisoče jih je bilo tukaj, in kakor slišimo, druge tisoče je vreme na poti nazaj vračevalo. V "Slov. Narodu" je bil nekdo našteval, od katerih vseh krajev pa je bilo taboritov tukaj zbranih, in kakor se vidi, vendar vseh ni bil naštel, zakaj odbor je od ene strani dopisno po nosu dobil, zakaj da tistih prišlikov nič omenjenih ni bilo, česar pa odbor kriv ni, kajti v tisti zmešnjavi mu ni bilo mogoče prišlikov ne prezreti in še pozdraviti ne; a draga nam je le tu pritožba prišla, ker vidimo, kako nikdo naših rodoljubkov skrit rad ne ostane, pa vsaj zadnji "Slov. Narod" je spet to popravil, da jih je podčrtano povabil. - Več nego to ima odbor na vesti, da drugim dolžnostim ni mogel zadostiti. Prišli so bili dopisi in telegrami na taborite; prišel je presrčni pozdrav na Vipavce od veleslavnega gospoda dr. Ivana Bleiweisa, kteremu ni bilo mogoče osebno na tabor priti; prišel je "srčni bratovski pozdrav i gromovita Slava" na taborite od vrljih Vranskih narodnih možakov, ravno tako od naših v Pulji bivajočih predragih

domačinov. Celo od Pardubic na Českem je vipavskemu taboru od več rodoljubov "slava" naznanjena bila. Bratovski Slovenci iz Savinske doline in pa slovenski v Beču bivajoči nadepolni dijaki so nas po telegramih pozdravili. - Da se na vse te nam predrage pozdrave nič odgovorilo ni, je žalibog! to vzrok, ker se taboru niti naznaniti niso mogli, niti taboru odgovarjati ni bilo mogoče. Ostanemo tedaj do novega hvaležni dolžniki, in nadjamo se, da več tistih, ki so nas unidan od daleč pozdravljali, prihodnjo nedeljo tukaj nazoči našo zahvalo bodo sprejeli, in Slovenci iz daljnih pokrajin v našem središču si v bratovske roke segaje se o vsem tem v zvestobi povezali bodo, kar gre za Boga, za cesarja in za predrago nam domovino - zedinjeno Slovenijo.

Novice 31. avgusta 1870

Tabor v Vipavi

14. dan velicega srpana napoči z gotovo nenavadnimi prikaznimi. Ko namreč zlato sonce še daleč za Nanosom potuje, zasliši se že od več strani mogočen, mirno našo dolino budeč grom možnarjev. To v spomin, da se pričinja oni dan, kterege si je gotovo vsak vipavski rodoljub z veseljem v svoji pratiki zaznamoval z opomba "tabor v Vipavi".

Zorne meglice izginejo, mili sončni žarki se vlijejo izza gore v dolino, in glej! - najlepši letni dan je vstvarjen. Gromenje možnarjev potihne, al le za malo časa; kajti komaj so zvonovi vseh cerkev zadosti polno ljudstva k deseti sv. maši sklicali, začno zopet pokati iznad Žingerce. To pa je bilo znamenje, da se je krilati "Sokol", kterege so vrli razdrški fantje z okusno sestavljenim slavolokom, zastavo, petjem in streljanjem sprejeli, zopet od njih poslovil, ter pot čez Rebernice v Vipavsko dolino nastopil. Hrepeneče pričakovanje šentviških fantov pevcev, kateri so se pod svojo zastavo zbrali, ni trajalo dolgo časa; kmalu zagrmijo možnarji, in prvi jako okusno okinčani voz planinskih "Sokolov" pridrdra v vas ter se ustavi. Čez malo časa se pripeljejo na treh vozeh tudi ljubljanski in postojnski "Sokoli". Po malem zajtrku, med katerim se je fantovsko petje s sokolskim vrstilo, zasede "Sokol" zopet "in corpore" vozove, in hajd pod gromčimi živio - klici naraslega ljudstva in pokanjem možnarjev naprej v Vipavo. Na celi poti pozdravljalo jih je streljanje bližnjih vasi in končno tudi vipavsko. Ne daleč pred trgom jih je pričakoval mladi vipavski "Sokol" /32 mož/ in deputacija taborskega odbora z godbo. Gospod **Pokorni**, starosta mladega vipavskega Sokola, pozdravi došle goste s srčnimi besedami.

Koj po pozdravu stopi združeni "Sokol" /120/ v stopalni red ter koraka za godbo proti trgu krasno okinčanemu. Posebno pohvalo v tem oziru zasluži gotovo velečastiti grof **Karol Lanthieri**. On je svoj grad in prostor pred njim okinčal tako okusno, da je vsak klical: "A, to je lepo!" Tudi je vsakemu taboritu prost vhod v graščinsko dvorano, knjigarnico in druge prostore, kakor tudi v krasni po angleškem okusu prestrojeni vrt dovolil.

Po trgu stopajočemu "Sokolu" so doneli od vseh strani navdušeni živio - klici; in šele potem, ko so se na glavnem trgu pred čitalnico vstavili, nastopila je tihota. To priliko je gospod **Graselli**, ljubljanskega Sokola staroste namestnik v srčni pozdrav taborskega odbora predstojnika preč. gosp. dekana **Grabrijana** in mladega vipavskega "Sokola" porabil.

Obadva pozdrava sta bila od navzočih z veliko navdušenostjo sprejeta. Gosp. dekan so potem došle "Sokole" na skupni obed povabili.

Kakor pa je bilo predpoldne vse, staro in mlado v največje veselje vtopljeno, prav tako se je prav v kratkem času občna poparjanost domačinov, kakor tudi došlih gostov poprijela. Ravno pred obedom so se namreč začeli od treh strani žugajoči oblaki zbirati; silno gromenje nastane; v dveh krajih so se tudi že hude plohe vtile. Misel, da bode v drugič sklicani tabor usoda prvega zadela, bila je občna. Al, hvala Bogu! zvedrilo se je in taborovalo se je pri najlepšem vremenu, v najlepšem redu.

Koj popoldan pričeli so prihajati taboriti. Vrli Idrijčani, Črnovrhci in drugi so pod krasnimi zastavami dohajali čez Col, kjer jih je ličen slavolok pozdravil. Tudi dolenjih Vipavcev ni manjkalo; al Goričanov in Tolmincev žalibog smo pogrešali, zakaj? to nam ni prav jasno. Izgovor, da se zaradi točke o vipavski železnici niso mogli tabora udeležiti, zdi se nam jako malenkosten; saj vendar tudi Vipavec, kakor vsak drug sme povedati, kaj bi rad imel, - in nazadnje ne bode ne predelske, ne vipavske železnice! Al

kje so zgornji Vipavci? - Kje vrli Kraševci? - Nobenega še ni, kaj pomeni to? Da bi oni izostali, ni misliti. Kraševce, ki so v Vipavsko dolino v Mančah pod slavolokovim napisom: "Slovenec bodi pozdravljen!" stopili, zadržali so na križpoti glavne ceste pod zastavami že zbrani zgornji Vipavci in Pivčani, ki so pričakovali mladega vipavskega "Sokola" in godbe. Čakanje ni trajalo dolgo, kmalu je bil "Sokol" z dvema godbama na zbirališču. Vsestranski občni pozdrav se prijazno izvrši in vsaka srenja stopi s svojo zastavo v stopalni red. Godba razglasi "Naprej" in hajd! Celo krdelo se pomiče pod dvanajstimi zastavami proti trgu. Godba omolkne, a druga prične, tako celo pot do čitalnice. Vhoda pogled je bil v resnici krasen. Pred čitalnico dosepeši je bilo pa dozdanjega reda konec, kajti odtod je vse brž proti taborišču teči začelo. Pri vhodu taborišča so se postavili na desno in levo došli "Sokoli". V malo minutah bilo je taborišče ljudstva polno, tako sicer, da daleč okrog odra ni bilo drugega videti, kakor glavo tikoma glave. Zbralo se je čez 12000 taboritov pod 28 zastavami. Zdaj stopijo tudi govorniki na oder in taborovanje se prične.

Dr. Costa je bil navdušeno za predsednika tabora oklican, ko je gospod dekan Grabrijan ob štirih popoldne taborovanje odprl. Gospod Jožef Zelen, župan iz Senožec je govoril o "zedinjenji Slovenije"; gospod Josip Noli iz Ljubljane o "vpeljavi slovenskega jezika v šole in uradnije"; gosp. Rihard Dolenc iz Vipave o vipavski vino - in sadjereji; gospod dr. Razlag o vipavski železnici. Vladni komisar taboru je bil okrajni glavar gosp. Globočnik.

V bistvenem oziru je bil vipavski tabor popoln vrstnik svojim mlajšim bratom..

S trikratnim "živio" klicem na Veličanstvo našega presvitlega cesarja je bil tabor končan in jako navdušeno ljudstvo je začelo taborišče zapuščati ter se k zabavnemu plesu v čitalnico ali pa pod "grajski kostanj" podajati. Tako se je vršil in končal vipavski tabor, neizginljiv spomin narodne zavesti Vipavcev.

ŽIVLJENJE OB TRTI IN KRŠINU

V soboto, 24. junija, je bila v Škofijski gimnaziji predstavitev knjige *Življenje ob trti in kršinu*, urednic Magde Rodman in dr. Marije Makarovič. V knjigi je zbranih sedemindvajset življenjskih pričevanj starejših krajanov Vipave in okolice. Predstavitev je bila obogatena s kulturnim programom.

PREDSTAVITEV KNJIGE V ŠG

Z veseljem sem se odzvala vabilu gospe Magde Rodman, da priskočim na pomoč pri pripravi programa ob predstavitvi knjige *Življenje ob trti in kršinu*, v kateri so zbrana življenjska pričevanja krajanov iz Vipave in okolice. Organizacija projekta in zbiranje gradiva sta delo neutrudne ge. Magda Rodman, ki je že dolga leta tudi zvesta sodelavka VG in nam je že v tem glasilu predstavila številne družine in posameznike iz Vipave in njene okolice.

Knjigo sta uredili Magda Rodman in Marija Makarovič, lektoriral je Božidar Premrl, ki je sestavil tudi slovarček narečnih in drugih bolj lokalnih izrazov in rečenic. Slikovno gradivo iz albumov in zbirk pripovedovalcev sta za tisk pripravila Tomaž Furlan in Lucijan Bratuš, ki je knjigo tudi oblikoval.

Predstavitev je potekala v avditoriju Škofijske gimnazije v Vipavi dne 24.6.2000 v okviru praznovanja občinskega in državnega praznika.

Kulturni program so oblikovali: solopevca Marjetka Jež in Sebastjan Fabčič iz razreda prof. Rajka Koritnika, ga. Alenka Šček Lorenz s sinom Domnom, mojstrom violine. Njune korenine izhajajo iz naše doline, iz Tinknove rodbine. Mi Žgurjevi iz Lož pa smo s sodelovanjem želeli razveseliti našega starega očeta, katerega življenjska izpoved je tudi zapisana v tej knjigi. V imenu založnika,

Avditorij Škofijske gimnazije je bil premajhen za vse, ki so se udeležili predstavitve

sem nagovorila svojega starega očeta Franceta Žnidarjevega, da bi bilo lepo, če bi svojo bogato življenjsko pot zapisal za bodoče rodove. Vedno smo ga radi poslušali, ko je pod figo pred hišo pripovedoval vesele in žalostne dogodivščine iz svoje mladosti, vojnih časov in ujetništva.

Ob *drdranju* pisalnega stroja je živo pripovedoval, oči so mu žarele in obraz je razkrival njegova občutja. Strmela sem nad njegovo življenjsko modrostjo, humorjem, filozofijo, spokojnostjo in mirom njegovega srca. "V teh starih ljudeh dremljejo zakladi", sem si rekla. Premalo se z njimi pogovarjamo in ne vzamemo si časa za njihove težave, kaj šele, da bi naš dragoceni čas *zapravili* za poslušanje njihovih življenjskih izpovedi.

Menim, da je bilo z izdajo te knjige opravljeno veliko delo, saj so osnova vsakega naroda kultura, jezik in poznavanje lastnih korenin.

Včeraj, ko sem prišla k svojemu staremu očetu na Gradišče, je sedel pod figo z odprto knjigo in prebiral vrstice. Tudi v vipavskem parku teče med očaki beseda o vsebini knjige. O njej se pogovarjajo v trgovinah, na domovih, v zbiralnicah mleka in ob žetvi pšenice. Iz Maribora pa smo celo prejeli odmev dr. Branka Krajncja, ki je svoje vtise takole zapisal: "Čim bolj berem knjigo *Življenje ob trti in kršinu*, bolj toplo mi je pri srcu". Lahko rečemo, da je prisotna in z veseljem sprejeta med našimi ljudmi, kar je bil tudi njen namen. Je to morda znak, da vsebina te knjige kliče po nadaljevanju?

Hvala vsem, ki ste se v velikem številu zbrali ob predstavitvi knjige *Življenje ob trti in kršinu* in tako pripomogli k lepše doživetemu večeru. Posebna zahvala tudi Škofijski gimnaziji Vipava za gostoljubje.

Vesela sem, da smo skupaj ob slovenski besedi in pesmi odhajali na domove bogatejši in začutili drug drugega.

Sara Žgur

občine Vipava, je spregovoril besede zahvale za opravljeno delo g. Jože Papež. Dr. Marija Makarovič in Magda Rodman pa sta nam odgovarjali na vprašanja o zbiranju gradiva in o pomenu zapisovanja življenjskih pričevanj za slovenski narod, še posebej primorski. V imenu pričevalcev je na tej slovesnosti spregovoril g. Jože Koren. Program sva povezovala Sara Žgur in David Puc. Ob tej priložnosti so vsi pričevalci prejeli v dar knjigo s posvetilom: Brez vašega zaupanja in izpovedi te knjige ne bi bilo.

Sama se z vsebino knjige nisem srečala prvič, ampak že pred dvema letoma, ko

V svojem nastopu je dr. Marija Makarovič poudarila pomen zapisovanja življenjskih izkušenj

DELČEK IZ MOJE ŽIVLJENJSKE ZGODBE

Veseli smo in srečni, da smo dočakali izid knjige *Življenje ob trti in kršinu*. Vsa naša prizadevanja za nastanek toliko zaželene knjige so sedaj poplačana. Zadovoljni smo, da smo s pazljivim poslušanjem in sočnim pisanjem zmogli ovekovečiti življenje, ki so ga živel naša predniki, in opisati navade in običaje, ki jih še dosega naš spomin.

Žgurjevi otroci iz Lož razveselili starega očeta Žniderjevega Franca z Gradišča pri Vipavi

Z veseljem sem se tudi sam pridružil piscem te knjige s skromno, a iskreno željo, da bi k njenemu nastanku doprinesel svoj delež. Sem v 74. letu starosti in tako najmlajši med pisci. Izhajam iz družine z osmimi otroki in v takih družinah je polno dogodivščin, s katerimi se boste ob branju knjige srečali. Imeli smo skrbne starše in prav zlato mamo. Bila je umna in bistra ženska, prepolna iskrene materinske ljubezni, s katero nas je uvajala v trdo, a pošteno življenje. Lepo nas je učila matematiko in življenjske modrosti. Ni se trudila s seštevanjem niti z odštevanjem in niti ne z množenjem. Poudarjala je in nam zabijala v mlade glavice predvsem deljenje. Hvala Bogu, lepo nas je naučila deliti in ta delitev nas otroke celo življenje združuje, nam utrjuje družinske vezi in krepi našo bratovsko ljubezen. Kar ima eden, imamo vsi in to je med brati, tudi sedaj v starosti, čudovito, ko si med seboj delimo in si pomagamo.

Kjerkoli odpremo to knjigo našega življenja, nam prav z vsakega lista zaveje moč in duh družinske povezanosti in ljubezni do domovine, jezika in naše kulture. To dela knjigo bogato in privlačno, da jo bomo imeli radi ob sebi in da bomo radi segali po njej, pa čeprav je med tem cvetjem tudi precej trnja in bridkih resnic. Kako ganljivo piše v tej knjigi mlada žena in mati: „Mož je bil doma na kratkem

Gospa Marija Bizjak prejema knjigo, kjer je zapisana izpoved pokojnega moža Stanka Bizjaka

vojaškem dopustu, ko je bil odbran v Milanu za rusko fronto. Odi je moral od doma in jaz sem ga pospremila do kapelice na koncu vasi. Tam, ob kapelici, sva se za slovo objela v trdnem upanju, da se bo kmalu vrnil k svoji mladi družinici, toda tega nisva dočakala. Bogve kakšna smrt ga je doletela v tistih mrzlih ruskih stepah samega, daleč proč od ljube hčerke in drage žene. Jaz pa sem se ustavljala in se vračala h kapelici na koncu vasi nemočna in obtežena z bridkostjo v srcu in duši, da ga nisem pospremila vsaj še kos poti, saj ta je bila najina zadnja v življenju. Bila pa je tudi najina zadnja priložnost, da bi si iz srca v srce prelila še nekaj mladostne ljubezni in topline, ki sva jo v prekratnem skupnem življenju užila premalo.“

Tudi v mislih, ki jih je napisala moja pokojna mama, je polno duševnih bolečin: “V ponedeljek so nas iz hiše odpeljali, v sredo so nam prvič jesti dali...” Italijani so odpeljali vso družino, v kateri so bili tudi naši najmlajši bratci in sestre. Zinka je bila stara 14 let, Lojzek 8, Andi 6 in Ivan 4 leta. Lahko si mislimo, kako je bilo mami, ko so jo cukali za krilo in jo prosili kruha: “Mama, lačni smo!” Mama pa jim ni imela kaj dati. Sčasoma, ko so se privadili na zaporniško življenje, so

pobirali papirčke, čike, trske in vse, s čimer bi se dalo kuriti, ker jih je zeblo. Mama jih je opazovala in jim napisala v zaporniški pesmi:

Trije moji mali
vse čike in trske
v žepke so pobrali,
veselo so se prismejali:
"Poglejte, mama, koliko drvc smo nabrali!"

Knjiga je polna takih in podobnih zapisov in prav je, da se jih je napisalo, sicer bi šli v pozabo. Vse zapisano nam priča, da smo Vipavci ob zlahtnosti trte in ob pustobi kršina v življenju morali použiti tudi mnogo grenkega pelina.

Jože Koren

SLAVNOSTNA SEJA

26. junija je bila na dvorcu Zemono osrednja prireditev ob občinskem prazniku: slavnostna seja občine Vipava in podelitev priznanj. Na prireditvi je govoril župan *Ivan Princes*:

Prisrčno pozdravljeni, dragi gostje, vsi, ki ste si vzeli trenutek današnjega drvečega časa z namenom, da ga podarite naši občini.

Saj čas bo tekel svoje ure, minute in sekunde, od nas samih pa je odvisno, kako ga bomo znali usmerjati sebi v prid, tako da ga posvetimo resničnim vrednotam. Le tako bomo vedeli, da se naključja niso zgodila sama od sebe, temveč so plod človekovega ravnanja. Bolj ko so ta ravnanja med nami složna, višje cilje si lahko zastavljamo in dosežemo. Eden takih ciljev današnje dobe je gotovo čisto okolje v širšem pomenu besede, ki se začne pri požirku čiste vode in konča na ekološki čistilni napravi in nenazadnje na urejenem smetišču. Treba je znati pomesti pred svojim pragom, ne da bi drug prag trpel. To seveda prinaša neljube finančne obremenitve za občane, vendar je to edina pot za dosego civiliziranih življenjskih standardov. Okolje, v katerem živimo, namreč priča o nas samih, o naši kulturi bivanja. Glasba, literatura in vsa ostala umetniška nadgradnja raste iz človeka samega in tega, kar on sam iz okolja črpa in duhovno oplemeniti. Šole so gotovo predpogoj za duhovno rast osebnosti, zato je treba investicijam vanje dajati prednost. Le tako bodo občani imeli možnost iz otroštva stopiti v svet zrelosti, ki za preživetje zahteva čvrsto in neupogljivo osebnost. Le tak človek bo znal stati za svojimi obljubami in dejanji. Naši ljudje naj se utrjujejo v spopadu z dobrim in slabim, da se bodo znali naužiti bogastva trte in omehčati neizprosno kršina. Vipavska burja bo namreč tod vedno pihala, za to bo poskrbela narava, na nas pa je, da ohranimo svojo neupogljivost. Ne smemo zapreti oči pred temi dejstvi, temveč moramo problematiko reševati, začeni vsak pri sebi. Naše okolje naj bo nam v ponos in drugim vzgled, saj se slovenstvo, tako dolgo zeleno, začne pri prvem rodoljubu in živi na vsakem kvadratnem metru naše domovine.

Občina Vipava v svojih nadržih hrani nedotaknjen izvir voda, voda, ki tečejo svojo strugo še daleč izven občinskih meja. Naj s seboj simbolično poneso našo kulturno razpoznavnost, naš glas srca.

Od današnjem občinskem prazniku Vam želim prijetno druženje in izrekam dobrodošlico, za popotnico pa Vam ponujam misel:

*Rodoljub je, kdor ljubi rod
in ta je tudi rodu ljub,
če brez samoljubja iskrenost je del njegovih obljub.*

ŽIGA HERBERSTEIN (1486-1566)

ROJEN V VIPAVI, DOMA PA POVSOD

Herberstein v obleki, v kateri je krenil na prvo potovanje na Poljsko in v Moskvo

Od 17. maja do 18. junija letošnjega leta je bila v starem delu Narodne galerije v Ljubljani na ogled slovensko-ruska arhivska razstava »Žiga Herberstein - odkritelj Rusije/ 16. stoletje v Rusiji in slovenskih deželah«. Razstava, ki jo je s sodelovanjem Federalne arhivske službe Rusije in Ruskega državnega arhiva starih aktov pripravil Arhiv Republike Slovenije, je bila posvečena 450-letnici prve izdaje znamenitih Moskovskih zapiskov (*Rerum Moscoviticarum commentarii*), ki so prvič izšli leta 1549 na Dunaju. Njihov avtor Žiga Herberstein, habsburški diplomat in visok državni uradnik, pisatelj, predvsem pa »odkritelj Rusije«, je Evropejcem približal dotlej precej neznane ruske pokrajine, to pa mu je omogočalo tudi znanje slovenščine, s pomočjo katere je lahko občeval z Rusi in preučeval njihove letopise. Danes je Herberstein znan predvsem po svojih diplomatskih potovanjih v Rusijo pa tudi na drugih področjih svojega delovanja, ki sega v dobršen del Evrope 16. stoletja, je zapustil veliko sledi, ki smo jih skušali ujeti v razstavljenih eksponatih.

Zaradi narave razstave so bili v Ljubljani predstavljeni izvirniki in faksimili (knjige, listine, akti) iz slovenskih knjižnic in arhivov ter fotografske reprodukcije dokumentov iz Ruskega državnega arhiva starih aktov. Izvirniki in faksimili so bili razstavljeni v vitrinah, fotopovečave ruskih in tudi nekaterih slovenskih motivov pa si je bilo moč ogledati na panojih. Na razstavi v Moskvi oktobra letos bodo predstavljeni ruski izvirniki in slovenske reprodukcije.

Namen razstave je bil predvsem prikazati pomen Žige Herbersteina in njegove knjige iz slovenskega oziroma srednjeevropskega ter ruskega zornega kota, hkrati pa spomniti na njegovo razvejano rodbino, predstaviti njegova avtobiografska dela ter osvetliti glavne značilnosti zgodovinskega razvoja Rusije in slovenskih dežel v 16. stoletju. Med eksponati je bila posebna pozornost posvečena šestim najstarejšim izdajam Moskovskih zapiskov, ki so v letih 1549-1563 izšle v latinščini, italijanščini in nemščini. Mimogrede: v 16. stoletju je izšlo kar dvajset izdaj tega dela, dve tudi v angleščini. Žiga Herberstein se je dobro zavedal pomena svoje rodbine in svojega dela, zato je že za časa življenja poskrbel za natis nekaterih avtobiografskih del, v katerih se je predstavil predvsem kot diplomat, veliko pozornosti pa je posvetil tudi svojemu sorodstvu. Nekatera glavna avtobiografska dela smo tako tudi predstavili na razstavi.

Slovenske dežele v njegovem času smo skušali predstaviti z dokumenti, ki nakazujejo glavne tedanje pojave: turške vpade in obrambo pred njimi, kmečke upore in reformacijsko gibanje. Na panojih pa prevladujejo fotopovečave ruskih dokumentov in slikovnega materiala o Herbersteinovem potovanju v Moskvo ter o osebah in krajih, ki jih je opisal.

Za zaključek tega dela prispevka naj povem, da razstavo spremlja obsežen in slikovno bogat katalog, ki je izšel že lani. Zdaj pa se ozrimo na življenjsko pot in glavno delo Žige Herbersteina.

Žiga (Sigismund, Siegmund) Herberstein nam je s svojimi številnimi avtobiografskimi deli različnih obsegov močno pomagal pri zarisovanju svoje življenjske poti. Rojen je bil

Vožnja s sanmi in artami

24. avgusta 1486 v Vipavi kot tretji sin iz zakona Lenarta Herbersteina, glavarja v Postojni in na Krasu ter vipavskega oskrbnika in deželskega sodnika, z Barbaro Jamsko. Pripadal je torej kranjski veji štajerske plemiške družine Herbersteinov, ki pa je svoja kranjska posestva kmalu zamenjala za tista na Štajerskem in v Spodnji Avstriji. Rodbina Herbersteinov sicer izvira z gradu Herberstein ob reki Bistrici blizu Gleisdorfa na avstrijskem Štajerskem in je izpričana že v 12. stoletju. Služba za Habsburžane pa je Žigovega deda Andreja privedla v osrednjo Istro in pa na Kras, ki sta bila tedaj sestavni del dežele Kranjske. Herbersteinova rodbina je bila v sorodu z mnogimi pomembnimi plemiškimi družinami Štajerske, Koroške in Kranjske. Z nekaj sorodstvenimi povezavami skušajmo Žigo Herbersteina umestiti v slovenski prostor poznega 15. in prve polovice 16. stoletja: Jurij Herberstein, ki se je proslavil v vojni z Benečani in leta 1515 poveljeval stanovski vojski, ki je dokončno porazila slovenske kmečke puntarje, je bil Žigov brat, drugi ljubljanski škof, kranjski deželni glavar, vojskovodja in diplomat Krištof Ravbar njegov bratranec, razvpiti kranjski klativitez Erazem Jamski pa stric.

Na tem mestu bi se za kratko ustavil pri

problemu »narodnosti« Žige Herbersteina in skušal zavozljati jezike tistim, ki ga imajo za Slovenca, kot tistim, za katere je bil Nmec. V 16. stoletju je bil pojem narodnosti v današnjem pomenu še neznan in ni bil predmet samoopredeljevanja ljudi; o slovenskem narodu takrat torej še ne moremo govoriti. Visoko plemstvo pa je bilo pravzaprav vedno »internacionalno«. Mnogo pomembnejši kategoriji sta bili pripadnost posamezni deželi in pa pripadnost stánu. In v tem smislu je bil Žiga Herberstein štajerski plemič oziroma štajerski deželan. Žiga Herberstein se je vedno imel za Štajerca. »Nmec« je bil kvečjemu v toliko, kolikor je bil nemški jezik njegova materinščina, znanje slovenščine, ki se jo je za potrebe vsakdanje komunikacije z okolico naučil v rodni Vipavi, pa nam ne daje pravice, da ga »ponašimo« v Slovenca. Pa pustimo tovrstna prerekanja; Žiga Herberstein je bil namreč svetovljan v pravem pomenu besede, predvsem pa je bil lojalen in uspešen vladarjev služabnik.

Zgodnje otroštvo je preživel v Vipavi, kjer je spoznal jezik svojega okolja, slovenščino, dobil pa je tudi osnove italijanščine. Znanje slovenščine mu je po njegovih lastnih besedah kasneje prišlo večkrat hudo prav. Osemletnega je oče poslal v šolo k sorodniku v Krko na Koroškem. Čez dve leti se je Žiga vrnil v Vipavo, leta 1497 pa enajstleten skupaj z bratom Jurijem odpotoval po znanje na Dunaj. Tam je najprej dve leti obiskoval mestno šolo pri Sv. Štefanu, nato pa se je vpisal na artistično fakulteto dunajske univerze, ki jo je že po treh letih uspešno končal. Dve leti je potem obiskoval še pravno fakulteto in si tako že pri 18 letih pridobil najvišjo možno izobrazbo.

A kmalu se je pokazalo, da ne bo delal znanstvene kariere. Leta 1506 je že sodeloval v vojni cesarja Maksimilijana z Madžari, še bolj pa se je kot vojak izkazal v vojni z Benečani, v kateri je bil v letih 1508/9 poveljnik najemnikov v Istri, poleti 1514 pa zastavonoša štajerskih čet, ki so razbile beneški obroč okrog Marana v Italiji. V tej vlogi ga je opazil tudi cesar, ki ga je najprej poklical med cesarske ordonance, že konec leta 1514 pa ga je poklical na dvor, ga odlikoval z vojaškimi častmi, mu podelil viteški udarec in sprejel v dvorni svet, s čimer se je začela njegova dolgoletna dvorna in

diplomatska kariera. Kot član štajerskih deželnih stanov in vladarjev svetovalec je imel kopico pomembnih in uglednih služb, predvsem pa se je izkazal kot občudovanja vreden diplomat.

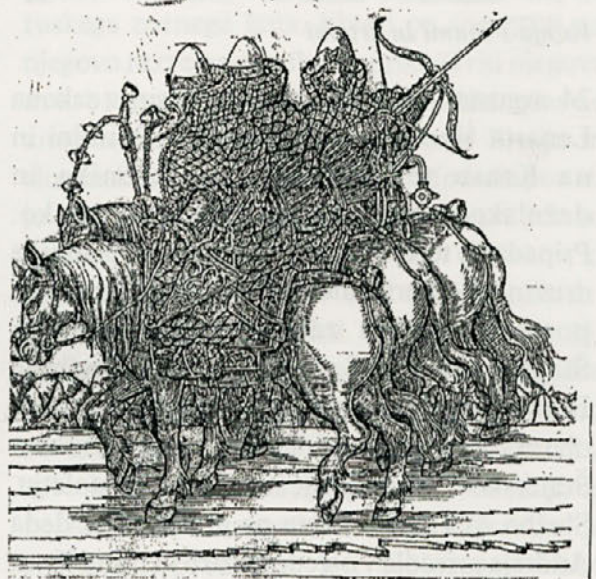
Habsburškim vladarjem (cesarjema Maksimilijanu I. in Karlu V., nadvojvodi Ferdinandu I.) je na različne načine služil 55 let (1506-1561), v diplomaciji 38 (1515-1553). V teh letih je opravil 69 potovanj k tujim naslovnikom, od tega 53 diplomatskih misij. Bil je na Danskem, v Švici, Španiji, Italiji, dvakrat v Rusiji, večkrat na Poljskem, Češkem in Madžarskem, srečal se je tudi s turškim sultanom Sulejmanom Veličastnim. Umrl je v osemdesetem letu starosti leta 1566 na Dunaju, kjer je tudi pokopan.

Za habsburško diplomacijo tistega časa je bilo značilno, da se je v stikih z vzhodnimi deželami, lep primer je ravno Rusija, zaradi znanja ruščini podobne slovenščine posluževala diplomatov, ki so prihajali v dvorno službo s slovenskega prostora. (Herberstein, Ravbar). Herbersteinu je zgledna izobrazba (dobro je obvladal sedem jezikov, poznal pa jih je gotovo še več) omogočala, da se je brez težav sukal med učenjaki. Še bolje pa se je znašel v diplomaciji, saj je imel dober občutek za prepoznavanje in ocenjevanje ljudi, prepričljiv nastop, po potrebi pa tudi ostrino. Vse skupaj je kronala izredna samozavest. Imel je razumevanje za tuje ljudi, tuje kulture in vere. Nanje je gledal kritično, a s spoštovanjem in občudovanjem, če so ga zaslužili.

Kljub številnim diplomatskim misijam je Herberstein znan predvsem po obeh potovanjih v Moskvo (leta 1517 in 1526), čeprav v diplomatskem smislu nista bili uspešni. Obakrat je bil vzrok misije isti: habsburški poslaniki (na prvem potovanju ga je spremljal sorodnik Hans Thurn, na drugem pa Leonard Nugarolis) so posredovali za mir med poljskim kraljem Sigismundom in moskovskim velikim knezom Vasilijem III., ki sta si bila zaradi ozemeljskih sporov stalno v laseh. Miru poslaniki niso dosegli, na drugem potovanju pač petletno premirje. A Žiga Herberstein je obakrat s pridom izkoristil svoje sedemmesečno bivanje v Rusiji za spoznavanje moskovske države, ljudi, njihovega življenja, običajev, mentalitete, zlasti pa njihove vere.

Gradivo za knjigo o tedanji Rusiji je Herberstein zbiral na različne načine: študiral je stare ruske letopise in samostanske kronike, poizvedoval je od ruskih ljudi, uradnikov in svojih spremljevalcev, zlasti pa je znal pronicljivo in natančno opazovati. Pri tem so mu pomagali izreden opazovalni dar, velika načitanost in znanje jezikov. Na svojih potovanjih si je delal zapiske, ki jih je nato obdelane objavil v knjigi, ki je v latinščini izšla leta 1549.

Ta je razdeljena na štiri dele. Prvi, uvodni del, prinaša poleg naslovnice in upodobitve Herbersteinovega grba posvetilo nadvojvodi Ferdinandu. V drugem Žiga Herberstein poda razlago ruskega črkopisa, izvora imena Rusija in našteje ljudstva, ki govorijo slovanski jezik. Nato po letopisih povzame rusko (zlasti vladarsko) zgodovino, se ustavi pri veri Moskovljanov (Rusov), pri običajih in obredih,

Ruski konjeniki na vojnem pohodu

povezanih z vero, duhovščini itd. Ta del Moskovskih zapiskov konča z opisom ruske vojske, orožja, noše in prehrane vojakov ter načinov vojskovanja.

Zemljepisno-zgodovinski opis kneževin in gospostev moskovskega velikega kneza je najobsežnejši in hkrati tisti del knjige, ki je zahodu prinesel največ novega. Ta opis Žiga Herberstein začne v glavnem mestu Moskvi, nato pa v smeri urinega kazalca s peresom obide ostale kneževine in pokrajine. Pri tem opisuje mesta, reke, govori o rodovitnosti

pokrajine, prebivalcih, šegah, znamenitostih, naravnih bogastvih, nekdanjih vladarjih posameznega teritorija itd. Izredno zanimiva so poglavja o sprejemu in ravnanju s poslaniki, ki jih je Herberstein napisal na podlagi lastnih izkušenj, tako da jih lahko - z nekaj rezerve glede njegove samohvale - jemljemo kot odlični vir za spoznavanje diplomatskih »fint« v 16. stoletju. Žiga Herberstein podrobno popisuje tudi ceremonije ob vstopu v knezov dvor in v dvorani velikega kneza. Obed pri knezu pa je bil itak poglavje zase, saj po mnenju Rusov ni uspel, če niso bili vsi pijani. Nasploh so bili poslaniki dobro postreženi. Žiga Herberstein je vsak dan dobil velik kos govedine, kos slanine, živo ovco, živega in ubitega zajca, šest živih kokoši, sočivje, kašo, enkrat tedensko poglavitne začimbe, pa dnevno vrč žganja, tri vrste medice in dve vrsti piva. Ubogi želodec. Zadnji del Moskovskih zapiskov prinaša itinerarij obeh potovanj v Moskvo, v katerega so vtankani razlogi in cilji diplomatskega posredovanja ter razne anekdote. Eno izmed njih vam bom za pokušino posredoval. Žiga Herberstein se je vračal z drugega potovanja v Moskvo in prvega januarja 1527 je s

spremljevalci prispel v kraj Krinke. »Tam je pihala huda burja, ki je vrtinčila in pršila sneg, mraz pa je bil tako strupen, da so konjem zmrznila in odpadla moda, psom pa povečini sesci. Tudi jaz bi bil zaradi tega skoraj izgubil nos, če me ne bi bil pristav pravočasno opozoril. Ko sem nato prišel v gostišče, sem ga po pristavovem nasvetu takoj drgnil in ribal s snegom, dokler me ni začel boleti. Pozneje se je pojavila srbečica, potem je malo nabrekli, a kmalu je bilo spet dobro. Čudno je bilo tudi, kako je strežaj rešil smrti moskovskega petelina, ki je po nemškem običaju sedel na kočiji in bil ob mraza že skoraj mrtev. Z enim mahom mu je namreč odrezal greben, ki mu je že zmrznil in ga rešil smrti. Na naše začudenje je petelin takoj nato iztegnil vrat in zapel.«

Zdaj pa se le odpravite do knjižnice in si priskrbite slovenski prevod tega čudovitega dela, ki je po zaslugi Ludovika Modesta Golie izšel leta 1951. Gotovo vam ne bo žal, poleg tega pa boste na ta način v Herbersteinovem letu prispevali k obuditvi spomina na izrednega človeka, ki je bil rojen v Vipavi, doma pa povsod.

Andrej Nared

KAPELICE IN ZNAMENJA V NAŠEM OKOLJU

4. del

B. Zidana znamenja

Od vseh vrst zidanih znamenj najdemo na ozemlju župnije Vipava le zidana znamenja z nišo. Niša je večja ali manjša. V njej je vecji ali manjši kip. Tem znamenjem rečejo ljudje pogosto kar kapelice.

1. Znamenje sv. Janeza Nepomuka v Vojkovi ulici

Zidano znamenje sv. Janeza Nepomuka stoji v Vojkovi ulici neposredno ob vhodu v podzemno jamo - votlino. Znamenje je precej veliko s precejšnjo nišo. Fasada znamenja ni posebej razdelana ali okrašena. Nakazan je okvir niše. V niši je precej velik lesen kip sv. Janeza Nepomuka - skoraj v naravni velikosti. Nad kipom so trije kipci angelov, ki nad glavo sv. Janeza Nepomuka držijo lovorov venec - simbolno krono mučeništva. Nišo zapirajo zastekljena vrata. Znamenje zaključuje dvokapna streha, pokrita s korci.

Neposreden namen postavitve znamenja ni znan. Lahko velja kot priprošnja zavetniku proti poplavam, vendar ni gotovo. Da so na Vipavskem častili sv. Janeza Nepomuka, pričajo zapisi v vipavskih oznanilnih knjigah - med leti 1838 in 1848 se omenja maša pred oltarjem sv. Janeza Nepomuka v farni cerkvi¹⁹ (verjetno je oltar stal na mestu ene današnjih spovednic). Kdaj je znamenje nastalo, ni znano. Na začetku parcele, kjer stoji, je v posestnem listu označeno

že od 1800 naprej²⁰, čeprav v zemljiški knjigi ni vrisano. Plačnik del za postavitev znamenja naj bi bil po ustnem izročilu Habe Janez z Goč. Zagotovo je znano, da je kip sv. Janeza Nepomuka izdelal g. Henrik Dejak med leti 1881 in 1889. G. Henrik Dejak je bil vikar v Vrhpolju od leta 1881. Od leta 1898, ko postane Vrhpolje samostojna župnija, pa je bil župnik do leta 1912. Zelo je bil predan umetnosti. Svoj umetniški talent je razvijal s pomočjo slikarjev Franketa in Wolfa. V okolici Vrhpolja je veliko njegovih del (poslikava kapelic, izdelava oltarjev, kipov...). Med drugim je izdelal tudi kip za vipavsko znamenje.²¹ Znamenje sv. Janeza Nepomuka je omenjeno v virih²² leta 1889. Zato lahko postavimo nastanek kipa med leta 1881 in 1889. Kaj je bilo postavljeno v niši znamenja pred sedanjim kipom, če je to obstajalo že prej, ni znano.

Na dan sv. Marka je potekala procesija iz vipavske cerkve do cerkvice sv. Marka in nazaj v farno cerkev. Leta 1899 so cerkev sv. Marka zaradi dotrajanosti desakralizirali in v njej niso več potekali obredi. Zaradi tega so leta 1899 procesijo do cerkve sv. Marka zamenjali s procesijo iz farne cerkve do znamenja sv. Janeza in nazaj.²³ Cerkev sv. Marka so uporabljali za skladišče (soli). V okviru župnije so izdelali načrt za zidavo nove cerkve ter dekliških zavodov, za katerega se je zelo zavzemal leta 1908 ubiti vipavski dekan g. Matija Erjavec. Okrog leta 1910 je bilo zemljišče za cerkev in zavode že kupljeno. Vendar so se leta 1912 odločili popraviti cerkev sv. Marka, šolo pa sezidati na primernejšem mestu. Zemljišče so prodali, ker je bilo premajhno. Do leta 1914 so pripravili načrt za obnovo cerkvice sv. Marka in 22. 1. 1914 je v Slovencu izšel razpis za izvršitev del. Izvedbo je preprečila 1. svetovna vojna ter razvrednotenje zbranega denarja, naloženega v vojno posojilo. Kasneje ni bilo več konkretnih načrtov za obnovo cerkve sv. Marka. Tako je na dan sv. Marka ostala nadomestna procesija do znamenja sv. Janeza Nepomuka. Procesije so potekale do leta 1948, ko je bila zadnja. Po tem letu je bila prepovedana.

Po prvi svetovni vojni je bilo znamenje precej zanemarjeno. Leta 1926 je dekan g. Breitenberger dal pobudo za obnovo kipa in znamenja. Znamenje so obnovili vsi Janezi (Ivani) iz Vipave, med katerimi je bilo veliko zidarjev, prepleskal pa ga je Ivan Seljak - pleskar iz Vipave.²⁴ Blagoslov obnovljenega znamenja in kipa je bil 16. 5. 1926.²⁵

Zadnje čase je znamenje in kip po potrebi sproti popravljala družina Bratuš. Nepridipravi so večkrat razbili šipe, kamenje s pobočja nad znamenjem pa je razbilo korce.

Zidano znamenje sv. Janeza Nepomuka v Vojkovi ulici

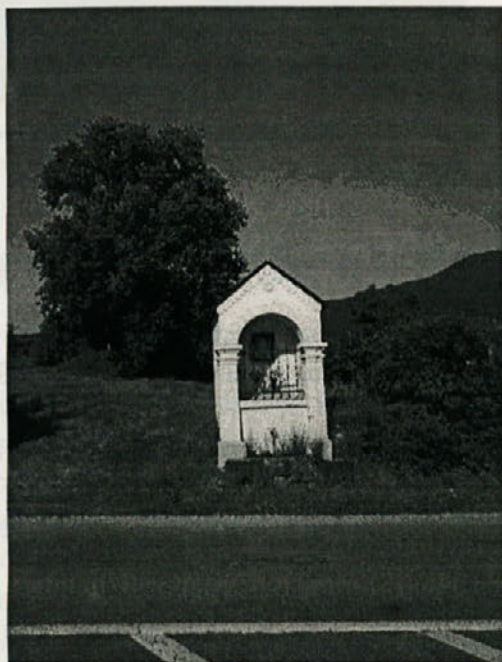
Kip sv. Janeza Nepomuka z angelčki in "krono mučeništva" nad glavo

2. Znamenje, posvečeno Materi božji, ob glavni cesti Ajdovščina - Vipava, pod Zemonom

Znamenje stoji ob glavni cesti Ajdovščina-Vipava, gledano iz Vipave malo pred odcepom za Zemono. Sodi med znamenja z nišo. Niša je srednje velikosti, zaprta s kovinsko ograjo. V niši je slika Matere božje. Znamenje zaključuje dvokapna streha, pokrita s pločevino. Fasada je okrašena samo s sprednje strani. Stranske ploskve so ravne.

Znamenje je nastalo leta 1900. Blagoslovljeno je bilo 28. 10. 1900.²⁶ Postavljeno je bilo na zemljišču g. Messesnela, kleparja iz Vipave. Ta je bil lastnik hiše, v kateri je danes vipavsko župnišče. Namen postavitve ni znan. Po ustnem izročilu bi naj prišlo v bližini mesta, kjer stoji znamenje, do nesreče. Ker nesreča ni bila smrtna, je bilo v zahvalo postavljeno zidano znamenje.²⁷

Znamenje je leta 1997 dala obnoviti družina Vrčon iz Vipave. Sliko je restavriral slikar g. Lucijan Bratuš. Znan je tudi ljudski rek, da je znamenje (ljudsko kar kapelica) nekakšen vremenski mejnik. Ob nevihtah da dežuje ali do te kapelice z ajdovske strani ali pa od te kapelice naprej proti vipavski strani.

Zidano znamenje ob glavni cesti Ajdovščina - Vipava pod Zemonom

V niši zidanega znamenja pod Zemonom je slika Matere božje

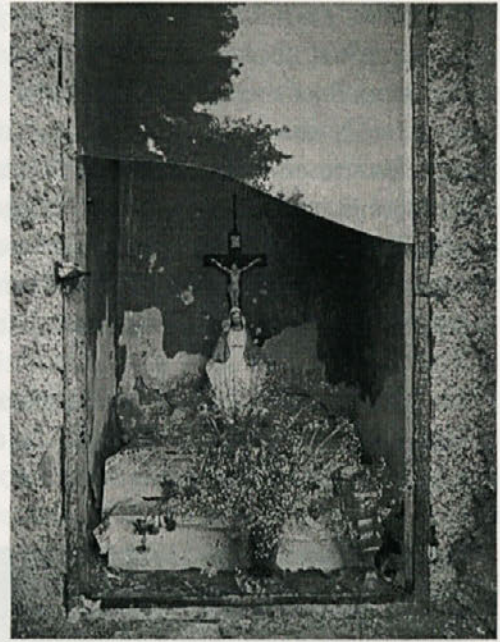
3. Znamenje, posvečeno Materi božji, v "drugem" naselju Zemono

Stoji v naselju Zemono, v delu, ki mu rečejo *drugo* naselje Zemono. Je znamenje z nišo. V majhni niši je kipec Matere božje, velik približno 15 cm, in majhen lesen križ. Znamenje je zidano iz kamna in se vključuje v obnovljen kamniti zid okrog vrta stanovanjske hiše. Niša je zastekljena, steklo pa žal razbito. Znamenje zaključuje dvokapna streha, pokrita s korci. Znamenje je bilo v letu 1997 obnovljeno.

Postavljeno je bilo, po ustnem izročilu, pred 1. svetovno vojno na posestvu posestnika Severja.²⁸ Točen čas nastanka in namen nista znana.

Zidano znamenje v "drugem" naselju Zemono

V niši zidanega znamenja je kipec Marije in majhen križ

4. *Znamenje sv. Srca Jezusovega - "kapelica" na polju*

Znamenje stoji med polji, ob poljski poti, ki pelje od kapelice sv. Križa (vrhpoljske kapelice) do naselja Zemono. Znamenje stoji približno na sredi.

Je znamenje z večjo nišo. V njej je čez meter visok kip Jezusa. Niša je zastekljena in zavarovana z železno ograjo. Prednja stran fasade je okrašena, stranske niso razdelane niti okrašene. Znamenje zaključuje dvokapna streha.

Znamenje je dal postaviti Jakob Fajdiga, po rodu iz Hrašč. Z ženo sta živela v Vipavi. Znamenje je dal postaviti v zahvalo za ozdravitev žene v letih pred prvo svetovno vojno ali tik po njej. Letnica ni točno znana. Žena g. Jakoba Fajdiga je umrla 1921. Ker je bila žena doma z Zemono, je ob poti proti Zemonu kupil 4 m² zemljišča, kjer stoji znamenje.²⁹

Po drugem ustnem izročilu pa naj bi bilo znamenje postavljeno okrog leta 1931. Postavitev naj bi na željo takrat še živečega g. Jakoba Fajdiga vodila ga. Jirak, nečakinja zakoncev Fajdiga, ki je živela pri njih, ker sama nista imela potomcev.³⁰

Zidano znamenje sv. Srca Jezusovega - "kapelica" na polju

Kip sv. Srca Jezusovega v "kapelici" na polju

Da je druga domneva verjetnejša, priča prva omemba znamenja v virih. V vipavskih oznanilnih knjigah je leta 1932 zapisano, da so tega leta procesijo na prvi prošni dan od farne cerkve do kapelice sv. Križa podaljšali še do kapelice Srca Jezusovega na polju in šli nato nazaj v farno cerkev.³¹ Če bi znamenje obstajalo že prej, bi procesijo verjetno že prej podaljšali do tega znamenja.

Tudi zapisi v oznanilnih knjigah, da so okrog leta 1930 zelo spodbujali posvetitev k Jezusovemu Srcu, potrjujejo, da je kapelica nastala okrog leta 1930.³²

Zdaj znamenje oskrbuje družina Štefin iz Vipave (hčerka g. Jirak). Družina Štefin je dala kapelico prenoviti (1997) in kip restavrirati. Kip je restavriral slikar g. Lucijan Bratuš - vipavski rojak.

Vladimir Anžel

Opombe:

¹⁹ Oznanilne knjige 1838 -1848, ŽAV

²⁰ Povedala ga. Dora Bratuš

²¹ P. Krečič, Življenje iz korenin, Vrhopolje 1984, 9

²² POG, R. Šeber 1889, 148

²³ Oznanilne knjige 1899, ŽAV, 56

²⁴ Povedal g. Ivan Poniž

²⁵ Oznanilne knjige 1926, ŽAV

²⁶ Oznanilne knjige 1900, ŽAV

²⁷ Povedali družina Vrcon in g. dekan Franc Pivk

²⁸ Povedal g. Ivan Poniž

²⁹ Povedala družina Štefin

³⁰ Povedal g. Ivan Poniž

³¹ Oznanilne knjige 1932, ŽAV

³² Oznanilne knjige 1929 -1931, ŽAV

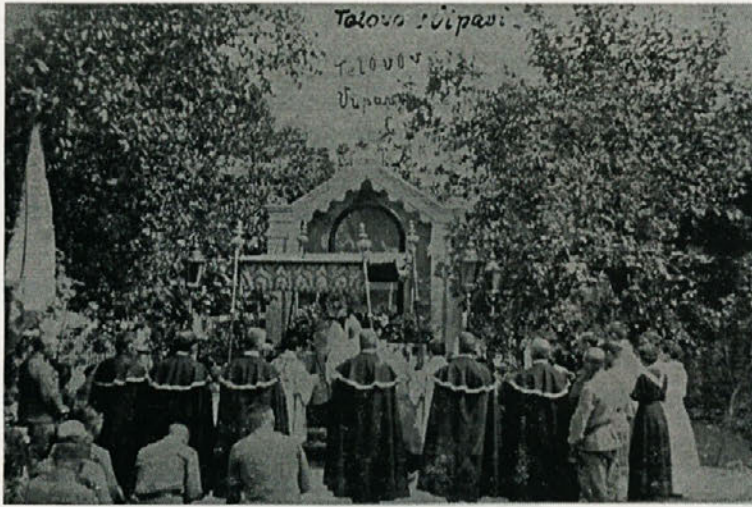
PROCESIJA SV. REŠNJEGA TELESA NEKOČ V VIPAVI

V tem pomladnem času, ali točneje, na šestdeseti dan po veliki noči, praznujemo praznik svetega rešnjega telesa s slovesno procesijo, ki se redno odvija po ulicah med našimi domovi, kot po vsem krščanskem svetu, tako v miru kot v vojnem času. Toda režim po zadnji vojni je bil sovražen do krščanstva in je nasilno izmaličil, poleg drugega, tudi zunanji, estetski izgled te procesije. S tem je posegel tudi v tradicijo našega kraja. Iz tega razloga sem se namenil na kratko opisati pripravo, v kolikor se ta razlikuje, in potek procesije, tako kot sem jo v svoji daljnji mladosti mogel opazovati in jo z navdušenjem doživljati, kot vsak tedanji prebivalec Vipave.

Na predpraznik, v sredo, je imela mladina, in tudi starejši, polne roke dela, posebno oni iz okolišev, kjer so se postavljali štirje oltarji in dva slavoloka. Osnova za postavitev posameznega oltarja so bili štirje mlaji, ki so ga obdajali in mu deloma služili kot ogrodje. Prednja mlaja sta bila spiralno ovita s spletenimi listi. Iz vejic pušpana so bile spletene dolge kite in po več vencev, ki se jih je razvesilo predvsem po ogrodju. Z istim pletenjem se je okrasilo tudi oba slavoloka. Oltarji so bili enako kot dandanes okrašeni z najlepšim cvetjem. Izjema je bil oltar, ki je bil

postavljen na portalu šole: bil je lesen, zložljiv in edini še, ki je prestal prvo svetovno vojno. Sodeč po poslikavi bi bil delo slikarja Ogrina, verjetno izdelan hkratno z božjim grobom. Kot *nekoristnemu* predmetu ob nastalem enoumju tudi temu ni bilo prizaneseno. Zdi se mi, da sta ob tem oltarju stala le dva mlaja zaradi kostanjev ob pročelju. Lastniki hiš, ob katerih se je imela odvijati procesija, so imeli v skrbi, da so jim obložili stene z jesenovimi drevesci. Da pa bi drevesca ostala sveža, so jih, izključno samo jesenova, sekali šele zvečer ali v zgodnjem jutru, že na praznik.

Po končani slovesni maši, začetni ob 10. uri (sončni čas), se je pričela odvijati procesija med zvonjenjem in pritrkovanjem. Križu so sledili šolski otroci po razredih pod nadzorstvom učiteljstva, najprej dečki, nato deklice. Med njimi se je nosila njihova zastava. Otrokom so sledili možje in fantje. Za njimi so bile uvrščene, vse v belem in ozaljšane z venčki, najmlajše deklice s košaricami cvetja v rokah, da bi z njim posipale tla pred oltarji, pod vodstvom članic Marijine družbe, ki so jim sledile. Družbenice so v svoji sredi nosile na posebnem nosilu kip Matere božje, ki je bil prinešen prejšnjo nedeljo iz Loga. V procesiji so bile zastopane tudi s svojo zastavo. Tem je

Telovo v Vipavi leta 1916

sledil pevski zbor in po krajšem presledku veččlanska duhovščina v ornatu z Najsvetejšim, nad katerim se je nosilo *nebo*, pred njimi je imela mesto skupina ministrantov. Ob straneh neba izkazujejo čast sivoglavi (častitljivi) *deplerniki*, ponekod nazvani *svečarji*, dostojanstveno odeti v posebna ogrinjala, ki nosijo posebne, zanje značilne sveče. Tu so razporejeni še nosilci svetilk na drogovih. Dodatno čast so izkazovali še karabinjerji v svojih visoko paradnih barvitih uniformah. Dve zastavi predstavljajoči sv. Evharistijo, sta bili uvrščeni v bližini tega osrednjega dela procesije. Za duhovščino so imeli svoje častno mesto predstavnik lokalne oblasti, vojske, institucij in drugih. V naslednjem sestavu so bile udeležene še žene in dekleta. Tu ali med moškimi je imela mesto posebna zastava. V procesijo sta bili vključeni še dve zelo visoki banderi, vsaka s tremi nosilnimi drogovi. Le-te so nosili krepki fantje, ki so se hoteli tako izkazati. Udeležba teh bander v procesijah je bila onemogočena s postavitvijo javne električne razsvetljave in njenih križajočih se žic nad ulicami. Od cerkve je bila procesija takoj usmerjena na desno stran čez most - tod verjetno zato, ker naj bi imel verjetno nekoč svoje mesto prvi oltar pred nastankom vojašnice - in sledila drevoredu ter prešla gornji most in v *gaso* do Kobalove kolone, kjer je stal prvi oltar (sedaj na nasprotni strani) najbolj izpostavljen sončni

pripeki, da so se sveče močno krivile. Ko je potekel svečan obred z evangelijem po Mateju, več blagoslovi in petjem, se je procesija pomaknila na trg pred šolo, kjer je stal na portalu drugi oltar. Po podobno opravljenem obredu in evangeliju po Marku se je procesija pomikala skozi slavolok in dalje med okrašenimi in gorečimi svečami na oknih, nadaljeval mimo odprte grajske kapele sv. Barbare do tretjega oltarja na vratih grajskega vrta.

Po enako opravljenem obredu z evangelijem po Luku, se je procesija vračala po isti poti do vinarske posojilnične hiše k zadnjemu oltarju, kjer je bil odpet evangelij po Janezu. Zdaj se je procesija odvijala skozi drugi slavolok in se vrnila v cerkev, kjer je bila odpeta zahvalna pesem in podeljen zadnji blagoslov.

Procesija na telovo leta 1940 (fotografija je last Anice in Vinka Premrla)

Vsa besedila so bila peta v slovenščini, a le dotlej, ko je bila izdana prepoved uporabe slovenščine v javnosti. A za cerkveno rabo je bila dopuščena latinščina. Kot bivši cerkveni pevec vem, da ob tem ni bilo težav, saj je bila latinščina tedaj še močno v cerkveni rabi, razen v enem primeru obredne pesmi, kateri je bilo na silo zamenjano besedilo z nekim latinskim skrupalom.

Ko se je odvijala ena od prošenjskih procesij (v dneh do praznika vnebovhoda), tokrat do kapelice sv. Janeza Nepomuka, se je pelo kot vselej litanije vseh svetnikov, tokrat v latinščini.

Ko pa v nadaljnjem delu litanije preidejo v recitalne (ne pete) stavčne tekste, se je, da bi procesija ne onemela, ponavljalo že odpeti del tolikokrat, da se je procesija vrnila v cerkev, kjer je bilo šele možno obred speljati do kraja. Naj dodam še, kako izgleda priprava na procesijo ob istem prazniku na SZ Nemčije, v neki večji vasi mestnega izgleda (škofije Münster), kamor me je na koncu zanesla vojna vihra in sem tam ostal na čakanju za povratek v domovino, pa sem med tem doživel omenjeni praznik. Začudila me je skladnost z našo pripravo, vendar z eno samo razliko, da so

imeli tam veliko lepšo izvedbo. Npr.: med kamnite robnike pločnikov zataknejo kovinske nastavke, v katere vdenejo manjša, le kak poldrug meter visoka jesenova drevesca. Oltarji pa naravnost čudoviti: sestavljajo jih z žično-mrežastimi elementi geometrijskih oblik, katere zapolnjujejo z različnih vrst trdnjšega, svežega listja, nakar jih zložijo v oltar poljubne oblike, zlasti s stebri.

Izdelava teh je sorazmerno hitra (več rok, hitreje opravljeno).

Vinko Premrl

KMETIJSKO IN GOSPODINJSKO ŠOLSTVO V LOŽAH 1946-61

Kmalu po drugi svetovni vojni je takratna oblast ustanovila na Primorskem tri kmetijske šole, med njimi tudi šolo v Ložah. Prvotni namen teh šol je bil izobraziti čim večje število kvalificiranih delavcev za potrebe kmetijskih delovnih zadrug (KDZ) in državnih posestev. Po ukinitvi KDZ-jev so bili učni programi prilagojeni izobraževanju kmetov kooperantov.

*Ante Flego, prvi upravitelj
Kmetijske šole Lože*

Ustanovitev kmetijske šole v Ložah je omogočil ing. Evgen Mayer, ki je dal v ta namen na razpolago svoje posestvo z loškim gradom vred. S tem dejanjem je želel, kot primorski patriot in kmetijski strokovnjak, prispevati svoj delež k prenovi in napredku kmetijstva na Primorskem. Po kupoprodajni pogodbi iz leta 1958 je sicer prejel polovično odškodnino za premoženje v Ložah, drugo polovico pa je šoli poklonil.

Kmetijsko šolo v Ložah je 15. maja 1946 ustanovilo Ministrstvo za kmetijstvo republike Slovenije. Tako posestvo kot grad sta bila ob prevzemu v dokaj slabem stanju. Grad, v katerem Mayerjevi že 2 leti pred koncem vojne niso več prebivali, je bil opustošen in izropan. Posestvo, ki je ob prevzemu obsegalo 21 ha zemljišč z gozdom vred, je bilo slabo obdelano in razen 25 arov vinogradov ni imelo drugih trajnih nasadov. Tako grad kot posestvo sta bila potrebna temeljite obnove.

Za prvega upravitelja je bil imenovan Ante Flego, sadjarski strokovnjak in pisec strokovnih knjig, ki je že pred vojno več let poučeval na Kmetijski šoli Grm pri Novem mestu. S svojimi bogatimi izkušnjami in s sredstvi, ki jih je prispeval ustanovitelj šole, se je odločno lotil obnove. Do pozne jeseni je bil grad za silo obnovljen in pripravljen za sprejem učencev. Obnova posestva, oziroma nasadov je tekla mnogo počasneje. Ker posestvo še ni moglo nuditi praktičnega pouka, je bila otvoritev šole prestavljena na naslednjo jesen.

Da bi obnovljene prostore v gradu izkoristili, je bila še isto jesen ustanovljena kmetijska-gospodinjska šola, v katero se je vpisalo 34 učenk s Primorske. Šolo je vodila Anica Šuštaršič, učili pa sta še dve učiteljici gospodinjstva. Po uspešnem zaključku pouka, spomladi 1947, je bila šola ukinjena, čeprav je nekaj časa prevladovala zamisel, da bi v Ložah delovali obe šoli: gospodinjska in kmetijska. Gospodinjski pouk pa se je v Ložah kljub temu nadaljeval v obliki 3-mesečnih tečajev v zimskih mesecih. Tečaje so obiskovale dekleta in žene iz bližnje in širše okolice, vodila pa jih je učiteljica

Udeleženke gospodinjskega tečaja s predavateljicama leta 1956

opravili na šolskem posestvu tudi dosti rednega dela. S prirejanjem proslav, iger in plesov je na šoli potekalo pestro družabno življenje. Že pred pričetkom pouka se je šola okrepila z učnim in tehničnim kadrom. Predavatelji so bili poleg pouka zadolženi tudi za strokovno vodenje posameznih kmetijskih panog na šolskem posestvu.

V letih 1947/48 so bili na posestvu zasnovani prvi vinogradi in sadovnjaki. Pri pripravi zemljišč so bili prvič na Vipavskem uporabljeni buldožerji in rigolni plugi. Nasade so zasadili z novimi sortami v širših medvrstnih razdaljah, ki so omogočale strojno obdelavo. Uvedene so bile nove vzgojne oblike sadnih dreves in vinske trte. Prenovljeni so bili hlevi, zgrajeni silosi in nabavljeno govedo sivorjave pasme s plemenjaki, tudi za potrebe živinorejcev širše okolice.

V tem času je začela šola prirejati razna posvetovanja, ogleda nasadov in predavanja po vaseh z namenom vzpodbuditi naprednejše kmetovanje v bližnji in širši okolici. Tako se je šola postopoma razvijala v središče naprednega kmetijstva in to svojo vlogo ohranila do konca svojega obstoja.

V jeseni 1949 je bilo redno šolanje za dve leti prekinjeno. Na šoli so potekali 3-mesečni brigadirski-zadružni tečaji. Brigadirji so se imenovali vodje delovnih skupin v KDZ-jih. Ker so bili to povečini kmetje, so jih zadruga poslale v omenjene tečaje, da bi si pridobili nekaj strokovnega znanja iz kmetijstva in organizacije dela.

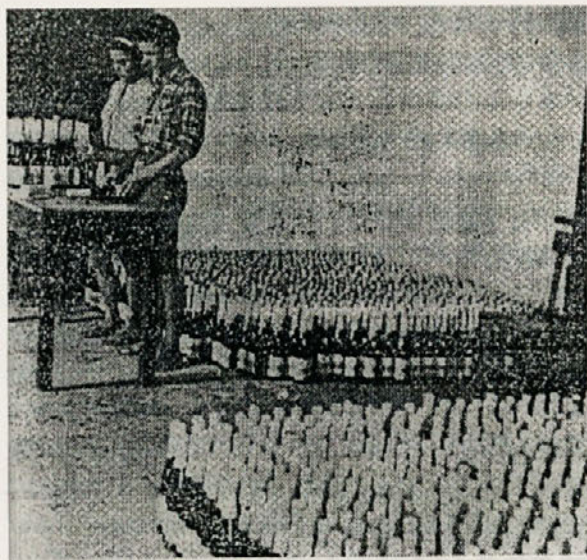
V jeseni 1951 se je redni pouk na šoli nadaljeval. Naslednjih deset let je šola delovala neprekinjeno s to razliko, da je bila štiri leta dvoletna, specializirana vinarsko-sadjarska in šest let enoletna splošna kmetijska šola. V tem času sta

bili namreč ostali dve kmetijski šoli v Vipolzah in Kopru ukinjeni. Da bi šola v Ložah zajela vse kandidate, tudi tiste iz živinorejskih predelov, je v svojem učnem programu enakovredno upoštevala vse kmetijske panoge.

Šolsko posestvo je s pospešeno obnovo nasadov, ureditvijo drevesnice, trsnice in večje vrtnarije zmeraj bolj postajalo vzoren učni objekt. S prehodom novih vinogradov v rodnost je bila urejena tudi predelovalnica grozdja in nabavljene naprave za stekleničenje. V grajsko klet, ki je bila predhodno poglobljena, so bili nameščeni novi sodi (danes v Agroindu) in zgrajene cisterne. Skupna zmogljivost kleti je bila sto tisoč litrov. Vina s kmetijske šole so kmalu zaslovela in bila deležna številnih priznanj na sejmih in razstavah.

Prvo strojno rigolanje na Vipavskem, izvedeno na posestvu Kmetijske šole v Ložah 1948. leta

Učenci pri etiketiranju buteljk leta 1953

ni imel nobenega razumevanja za posodobitev šolskih in bivalnih prostorov v gradu. Bivalni standard, predvsem v internatskem delu gradu, je bil na nizki ravni. Oskrba z vodo je bila, razen grajskega vodnjaka, vezana na rezervoarje s kapnico. Leta 1952 so bili izdelani načrti in predračuni za dokončno prenovo gradu in ureditev internata v gospodarskem posloplju ob gradu. Odgovorni na okraju so investitorje v grad Lože zavrnil z izgovorom, da bodo za ta denar zgradili novo šolo v Novi Gorici. Od takrat je minilo skoraj 50 let, vendar zgradba kmetijske šole še zmeraj ni končana, v čemer se zrcali odnos družbe do izobraževanja v kmetijstvu.

Leta 1959 je zaradi novih predpisov, po katerih izobraževalna dejavnost ni bila združljiva s proizvodnjo, prišlo do ločitve posestva od šole. Učenci so kljub temu še zmeraj opravljali prakso na posestvu, ki se je preimenovalo v Kmetijsko gospodarstvo Vipava.

Leta 1961 je bila šola ukinjena. Glavni vzrok za ukinitve je bil premajhen vpis učencev. V tistem času je zasebno kmetijstvo preživljalo krizo in kmečka mladina ni več videla prave bodočnosti v tej dejavnosti. Delni vzrok je bil tudi v neprivlačnosti bivalnih prostorov in oddaljenosti od večjih centrov. To zadnje je predvsem motilo učni kader, ki je bil primoran stanovati v gradu in deliti neudobnost bivanja z učenci. V tistem času avtomobili še niso bili v zasebni lasti, s čimer bi bilo omogočeno prihajanje na delo v oddaljene Lože. Učenci, ki so se že vpisali za naslednje šolsko leto 1961/62, so bili napoteni na kmetijsko šolo Grm, kamor je bil prenešen tudi šolski arhiv.

V vseh petnajstih letih kmetijskega in gospodinjskega izobraževanja v Ložah je šolanje končalo nad štiristo slušateljev, in sicer:

- enoletno ali dvoletno kmetijsko šolo 203 učenci
- enoletno gospodinjsko šolo 34 učenk
- trimesečne brigadirske tečaje 68 tečajnikov
- trimesečne gospodinjske tečaje 84 tečajnic
- kmetijski tečaj za osnovnošolske učitelje 14 tečajnikov

Že ob ustanovitvi je bila k šoli priključena planina Lipe na Nanosu s 180 ha gozdov in pašnikov. Po ureditvi pašnikov in povečanju hlevskih zmogljivosti se je na planini vsako sezono paslo po 100 glav govedi.

Po ukinitvi KDZ-jev na gornje Vipavskem, so vso njihovo imovino priključili k šolskemu posestvu. Tako je posestvo leta 1958 obsegalo že 170 ha obdelovalnih zemljišč, razkropljenih od Lokavca do Lozic. Zaradi obilice dela je kolektiv kmalu narasel na sto delavcev. Kljub pomanjkljivi mehanizaciji je bilo posestvo skrbno obdelano in je vsa leta uspešno poslovalo.

V nasprotju z velikimi vlaganji v šolsko posestvo pa takratni ustanovitelj, Okraj Gorica,

Absolventi Kmetijske šole s predavatelji leta 1957

Večina tečajnikov se je vrnila na svoje domove ali delovna mesta. Absolventi kmetijske šole pa so se odločili za različna pota: tretjina se jih je vrnila na svoje kmetije, tretjina je nadaljevala šolanje na srednjih kmetijskih ali sorodnih šolah, tretjina pa je odšla v druge poklice. Okrog dvajset absolventov, ki so nadaljevali šolanje, je pridobilo agronomsko ali sorodno fakultetno izobrazbo. Za uspešno delovanje šolskega centra v Ložah imajo nedvomno dobršen del zaslug tudi strokovni učitelji, ki so službovali na šoli. Poleg že omenjenih naj navedemo še ostale: Anton Potočnik, Rado Slatinek, Lojze Šolinc, ing. Franc Škrabar, Janko Vehovar, Minka Lavrenčič, ing. Miran Marušič, ing. Viktor Nuzdorfer, Mira Praintz, ing. Drago Praintz in Ambrozij Kodelja. Kmetijsko in gospodinjstvo šolstvo v Ložah je kljub skromnim pogojem, v katerih je delovalo, prispevalo pomemben delež k strokovni izobrazbi kmečke mladine in k hitrejšemu razvoju kmetijstva na Primorskem.

Na koncu še primerjava s kmetijsko šolo, ki je delovala na Slapu v prejšnjem stoletju in je doživela podobno usodo: obe sta gostovali v grajskih poslopjih, obe sta delovali približno enako število let, obe sta prenehali zaradi premajhnega vpisa in obe sta se selili na Grm pri Novem mestu.

Janko Vehovar

Viri: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici Fond KŠ Lože

NARODNOOSVOBODILNO GIBANJE V VIPAVI 1941 - 1945

2.del: Leto 1942

Januarja 1942 se je prvi partizanski ceti na Primorskem pridružil **Pavel Rušt** z Gradišča pri Vipavi s posredovanjem Mirka Princeasa in Vojana Reharja.

*Narodni heroj Janko Premrl -
Vojko*

Vojan Rehar se je sestel v Podragi tudi z **Jankom Premrlom** iz Podnanosa, ki je bil kot italijanski vojak doma na dopustu. Seznanil ga je z nalogami in cilji Osvobodilne fronte in ga tako prepričal, da se z dopusta ni vrnil v italijansko vojsko, temveč se je pridružil partizanom 3. februarja. 1942. Odhod Janka Premrla v partizane je imel velik vpliv na razmah narodoosvobodilnega gibanja v vaseh zgornje Vipavske doline, ker je Janko izhajal iz ugledne protifašistično usmerjene družine.

Postopoma se je število partizanov na Primorskem večalo, čeprav so bili za orožje sposobni moški mobilizirani v italijansko vojsko. Partizanska četa je v začetku leta 1942 štela okoli 20 borcev, imenovala se je **Pivška četa**. Izvajala je razne sabotažne akcije na pivškem področju in z njimi vznemirjala italijanske oblasti, predvsem pa je bilo pomembno njeno politično delo med prebivalstvom. Prav na dan, ko je Anton Ferjančič - Zvone

pripeljal v četo Janka Premrla, je četa napadla utrjeni bunker pri železniškem predoru v Štanjelu. Italijanskim vojakom so pobrali strojnico, puške in strelivo. Nato so, po poučnem nagovoru, posadko izpustili. 5. februarja je četa zaustavila nabornike letnika 1922 in jih delno vključila v svoje vrste, ostale pa poslala domov.

Pozimi in spomladi 1942 je Vojan Rehar pogosto prinašal iz Ljubljane literaturo OF (brošure in časopise) v Vipavo in okoliške vasi. Za potovanje je imel legitimacijo italijanske kvesture.

Najpogosteje se je zadrževal pri Perhavčevih v Vipavi in pri Ivanu Mohorčiču v Ložah. 2. aprila 1942 je prišel Vojan ponovno v Vipavo. Pripeljal se je z avtobusom in imel težak kovček - verjetno je bila v njem literatura OF - s katerim je šel v Perhavčevo hišo, kjer je imel stalno na razpolago sobo, saj je bil z njimi v sorodstvu. Naslednje dni je imel sestanek s pristaši OF nekje ob Močilniku pod Slapom.

6. aprila 1942 je bil Vojan aretiran na dvorišču pri Hribovih v Vipavi med čakanjem na zvezo (sedaj Ulica Vojana Reharja št. 5) in odpeljan v Ajdovščino, kjer je potekalo zaslišanje. Iz Ajdovščine je bil odpeljan v zapore v Gorico, 9. septembra 1942 pa na Liparske otoke, 25.6.1943 ponovno v goriške, od tam v tržaške zapore, nato v Cairo Montenotte v Savoni (severna Italija). Pa kapitulaciji Italije so Nemci prevzeli vse jetnike, takrat je bil poslan v Mauthausen. 8. decembra 1943 so ga kot prisilnega delavca v Linzu dodelili civilni protiletalski zaščiti, moral je pobirati neeksplozirane bombe. Od tod naj bi pobegnil, Nemci so ga ujeli in pred vojaškim sodiščem obsodili na 5 let koncentracijskega taborišča. Do osvoboditve je romal iz zapora v zapor. Po končani vojni se je vrnil, dokončal gimnazijo v Ljubljani in se zaposlil v Beogradu. Uveljavil se je kot esejist, književnik in filmski kritik. Zaradi bolezni, ki je bila posledica taborišč, je leta 1957 umrl v bolnišnici v Zemunu pri Beogradu. Pokopan je v Zemunu. V Vipavi je po njem imenovana ulica, ki povezuje Glavni trg s Trgom Pavla Rušta.

Februarja 1942 je Jože Lemut - Saša dal na Slapu organizaciji OF idejo, da bi začeli pisati parole OF. Skupina mladincev in mladink je začela s pripravami in dne 18. marca v večernih urah izvedla akcijo v Vipavi. Na zidove vojašnic, javnih stavb, na zidove mostov in na cesti so napisali velike črke OF, narisali so srp in kladivo ter peterokrako zvezdo. Napisali so tudi gesla: ŽIVELA OF! SMRT FAŠIZMU - SVOBODO NARODU!

Naslednji dan so Italijani zaprli okoli 50 ljudi iz Vipave in okoliških vasi in jih odpeljali v Ajdovščino, kjer so jih zasliševali. Kmalu so jih izpustili, ker jim niso mogli nič dokazati.

Podroben potek te akcije je opisala Jospina Židanik - Zmagoslava, ki je v pripravi akcije sodelovala. Njen prispevek ima naslov: Prva večja napisna akcija v Vipavi.

Sredi marca 1942 je na Primorsko prispela iz Šercerjevega bataljona, ki je deloval v Ljubljanski pokrajini, skupina 20 partizanov. Komandir čete je bil stari komunist Mile Špacapan - Igor iz Ozeljana. Borci so bili že bolj izurjeni in oboroženi v primerjavi s prvimi primorskimi partizani. Na Vremščici so formulirali dve ceti: Špacapanovo in Pivško, katere komandir je postal Martin Greif - Rudi.

*Martin Greif - Rudi (1918 - 1975)
član KPJ od 1936, nosilec spomenice
1941, partizanski komandant, ljudski
poslanec, predsednik skupščine občine
Ajdovščina od 1969 do 1975*

Martin Greif je bil rojen v Zgornjem Dupleku pri Mariboru v delavski družini. Oče je bil kovač. Mati mu je umrla, ko je imel 14 let. Po končani osnovni šoli se je izučil za strojnega ključavničarja, toda zaposlitve ni dobil. Preživljal se je s priložnostnimi deli in se pridružil delavskemu gibanju. Širil je revolucionarne ideje med mladimi delavci in bil večkrat zaprt. Avgusta 1941 se je pridružil partizanom na Pohorju v 1. štajerski bataljon. V boju z Nemci je bil ranjen, ko so Nemci razbili bataljon, sta s tovarišem Breznikom pripešačila meseca decembra 1941 v Ljubljano. Srečanje z Antonom Veluščkom - Matevžem je bilo pomembno. Skupaj sta odšla na Primorsko - v Brkine z nalogo organizirati teren in vojaške enote.

Italijanske vojaške oblasti so začutile prisotnost partizanov na Primorskem. Ustanovili so deset izvidniških skupin za goriško in tržaško področje in v

Vipavi je bil formiran 15. marca 1942 poseben štab teh skupin. Vojaški uspeh čistke, ki je zajela ozemlje od Nanosa do Dutovelj in Štanjela, je bil negativen, ker na partizane sploh niso naleteli, saj so se umaknili v Brkine, na Ostrožno Brdo, kjer so si napravili pravo vojaško taborišče. Bilo je dobro zamaskirano in imeli so tudi možnost vežbanja.

Konec marca sta obe četi zapustili taborišče v Brkinih in se po krajšem času ločeno premaknili skozi Podrago na Nanos. 9. aprila je deževalo in skupina partizanov, ki je prišla ponoči, je vedrila pri Pižentovih. V hiši se je slučajno mudil piskrovez - Beneški Slovenec, ki je naslednje dni ovadil partizane karabinjerjem na Colu. Nekaj sto metrov stran od hiše sta četi postavili taborišče v borovem gozdiču. Iz tega taborišča sta izvajali manjše sabotažne akcije. Ena od teh akcij, ki jo je vodil Vojko, je bila naslednje dni. Patrulja treh partizanov je ponoči v zasedi počakala na ovaduha, ki je bil občinski sluga v Vipavi. Ob napadu je bil ranjen in se je kasneje umaknil v Italijo.

Italijani so po tej akciji aretirali Vojkove starše in sestro Slavko, Avgusta Perhavca, Elo in Ivana Hriba, Gašperja Messesnela, Regino Lavrenčič in Franca Sorta iz Manč.

Med prebivalci Vipavske doline se je kmalu zvedelo za partizane na Nanosu in začeli so prihajati novi borci. V kratkem času je število naraslo na okoli 60 borcev.

Dejstvo, da so se partizani pojavili na Nanosu in dezertiranje slovenskih fantov iz italijanske vojske, je vzpodbudilo italijansko vojaško poveljstvo, da je pripravilo napad na Nanos. Izvedbo ofenzive proti partizanom je videmsko teritorialno poveljstvo poverilo poveljniku vojne cone v Gorici Giuseppu Bentu, ki je 16. aprila 1942 podpisal povelje za ofenzivo na Nanos in jo vodil ob pomoči policijskih sil iz Gorice in Trsta.

Četi nista slutili izdajstva. Bilo je mrzlo jutro 18. aprila. Grmada je bila zavita v meglo, burja se je zaganjala v vrhove, ko je stražar opazil med drevjem, da se taborišču približujejo italijanski vojaki v večjih skupinah. Takoj je obvestil komandirja. Taborišče se je ravno prebujalo. Komandir Rudi - Martin Greif, ki je poveljeval obema četama kot polbataljonu, je sklical zbor. Četi sta zasedli položaje na obronku hriba. Že so se bližali sovražni izvidniki in za njimi enote kvesturinov, v ozadju pa nove in nove čete italijanskih vojakov. V polkrogu so se bližali taborišču s puškami in nasajenimi bajoneti pred seboj.

Zavijanje burje je presekalo strel iz partizanske puške, zatem so se oglasile strojnice in gosta svinčena toča se je usula na sovražne skupine, ki jih je nenaden partizanski napad zmedel in razbil. Oficirji so s pištolami priganjali bežeče vojake nazaj. Prvi spopad je trajal samo nekaj minut, nato so Italijani kmalu zopet napadli. Poskriti za grmovje so urejali razbite vrste. Oddaljene enote, varne pred streli partizanskih pušk, so se naglo približevale. Dolgi rafali težkih bred, ki so jih privlekli na bližnje vrhove, so pripravljali nov napad. Pod tem zaščitnim ognjem so se Italijani odločili, da jurišajo. Juriš je bil odbit, po njem so se zopet oglasile brede. Napad za napadom pa se je razbijal ob hrabri obrambi obeh čet. Po več kot štiriurnem boju so bili Italijani še vedno tam, kjer so zjutraj začeli. Vsi borci so bili na položajih, celo ranjeni niso iskali zavetja v zaledju, zavedali so se, da zanje ni nadomestila. Ves čas pa so se po strmi cesti iz Podnanosa vili kamioni z novimi sovražnimi enotami.

"... gosta svinčena toča se je po vsej dolžini položajev usula na prodirajoče sovražnikove skupine ..."
(Iz knjige Ivan Renko: *Vojkov vod*)

Popoldne je pritisnil hud mrz in Debeli vrh je pokril sneg. Burja je divjala vedno huje. Italijani so napadali z vso silo, njihove ogromne klešče so se bolj in bolj stiskale. Na desnem krilu se je boril Vojko s svojo desetino in prav tam se je sovražnikov pritisk začel stopnjevati. Očitno je bilo, da hoče sovražnik odrezati umik in dokončno skleniti obroč. Toda poleg Vojka so bili tu sami prekaljeni borci, ki so vztrajali na položajih. Levo krilo se je pod silovitim obstreljevanjem z minami moralo umakniti in Italijanom se je

posrečilo zasesti nekaj terena. Položaj je postajal vse težji. S prodorom Italijanov proti levemu krilu je ostala le še majhna vrzel v smeri gozda, kjer je bil možen umik. Ker se je začelo mračiti, je bilo umik mogoče izvesti. Posamezne skupine so se na povelje komandanta začele pomikati proti gozdu. Umik je branil Pavle Rušt s svojo strojnico. Ročna bomba pa mu je odtrgala levo roko v zapestju, desno ramo pa je imel prestreljeno. Negibno je obležal ob svojem pomočniku. Bil je težko ranjen, toda Pavlovi tovariši so bili na varnem. Boj je bil končan. Okoli 60 partizanov se je osem ur borilo proti veliki sovražnikovi premoči. V sami borbi je sodelovalo 700 Italijanov, pri obkolitvi pa nad dva tisoč mož redne vojske, ki je obkolila Nanos z vseh strani.

Po bitki so se partizani prebijali skozi številne zasede, ki so jih Italijani postavili okrog Nanosa. Te zasede so terjale celo več žrtev, kot sama bitka. Partizanske izgube na Nanosu so bile precejšnje: 8 padlih in 16 ujetih. Sovražnik pa naj bi imel 4 mrtve in 4 ranjene (2, str. 389).

Nanosu je sledil sodni proces 25. junija 1942 v Rimu. Ta proces in spomine na Pavla Rušta je opisal Jožko Pižent v Vipavskem glasu št. 36 - marec 1996.

Zaradi napisne akcije v Vipavi in bitke na Nanosu so prišle v Vipavo večje italijanske policijske enote, ki so hotele preprečiti delovanje OF ter odkriti njene aktiviste. V ta namen so Italijani sklicali v Vipavi sestanek duhovnikov iz Vipave in okolice, vendar se sestanka ni udeležil noben slovenski duhovnik (4, str. 45). Italijani so v vaseh širili vest, da so partizani na Nanosu uničeni. Zato je Vojkova skupina že četrty dan po bitki napadla posadko fašistične gozdne milice na Trnovskem gozdu in jo pregnala. Tako je po nanoški bitki partizansko gibanje nezadržno raslo. 14. maja je vstopila v partizane Alojzija Trošt - Nataša s Slapa. Bila je prva primorska partizanka. V mesecu maju je bila na Goriškem pod vodstvom Martina Greifa - Rudija in Jožeta Lemuta - Saše ustanovljena **1. vipavska četa**. Njenemu prvemu vodu je poveljeval Janko Premrl - Vojko. Četa je preganjala gozdno milico, izganjala oglarje, požigala zaloge oglja in drv, da ne bodo fašisti izkoriščali naših gozdov. Četa se je zadrževala predvsem med Branico in Gočami. V mesecu maju je bila formirana še **2. vipavska četa in Tolminska četa**. Iz vseh čet je bil 10. avgusta 1942 ustanovljen prvi primorski Bataljon Simona Gregorčiča, ki je štel okoli 90 borcev.

Tiralica, ki so jo fašistične oblasti razpisale za Jankom Premrlom - Vojkom

Zaradi številnih akcij prvih partizanov so italijanske oblasti v odsotnosti obsodile na smrt Janka Premrla - Vojka in druge partizane. Za Vojkom so razpisali tiralico in nagrado v znesku 50.000 lir tistemu, ki bi jim Vojka pripeljal živega ali mrtvega.

Še o dogodkih v sami Vipavi.

Septembra 1942 je bil formiran odbor OF za Vipavo v trgovini Pavle Jirak (pri Fajdigovih). V odboru so bili: Jelko Černic, Ciril Božič, Žane Bajc, Avgust Perhavec, Mirko Princes, Jernej Hrovatin, Tone Bavčer in Frančiška Čuk. Sestanke so imeli izmenoma tudi v Vinarski zadrugi, pri Ivanu Bajcu, Ivanu Hribu, Stanku Ponižu, Francu Bavčerju, pri Hrovatinovih in drugih. Obravnavali so politične in gospodarske razmere, delovanje članstva OF, zbiranje hrane, orožja, municije, denarja, zdravil in drugega materiala za partizane. V Podragi sta prevzemala material iz Vipave Franc Hrib - Grča in Anton Semenič - Medved. V zapisniku aktivistov OF je navedena trditev dr. Marije Jamšek, da je Stanko Poniž prispeval toliko za partizane, da so celo aktivisti OF dali nalog, da ne smejo iti k njemu po hrano in drug material, ker se je

Spomenik bitki 18. aprila 1942 na Nanosu - hrib Boben

Zgrajen je iz navadnega nanoškega kamna. Na njem sta plošči iz kraškega kamna z vklesanim napisom

I. plošča: Heroju Vojku

Povedel si nas v juriš
čez meje in žice
prižgal v srcih luč pravice
in resnice, odpiral duri nam
v življenju na stežaj,
sam zdrsnil si nesmrten
smrti v naročaj.

II. plošča: Ob tridesetletnici SKOJ-a

Vojku in petdesetim
tovarišem, ki so se
18.4.1942 na tem mestu
borili s sedemsto fašisti
in pokazali brezmejno herojstvo.

Spomenik je postavil Centralni komite LMS Ljubljana leta 1948. Oskrbo spomenika je prevzelo Planinsko društvo Vipava. (Fotografija je iz arhiva Območnega združenja borcev in udeležencev NOB Ajdovščina)

popolnoma izčrpaval. Tudi Vrčonova družina je sodelovala in prispevala za OF. V hiši so Italijani izvedli hišno preiskavo. Krojač Krapež je šival titovke, Ivan in Dora Seljak - šivilja sta dajala tekstilno blago in izdelke, predvsem vojaške hlače. Z OF je sodelovalo še več drugih žena - okoli 14.

V letu 1942 je tudi **mladina v Vipavi** opravljala razne odgovorne naloge. Zbirala je hrano, obleko, zdravila in pletla nogavice. Marta Skapin in Emilija Rehar sta organizirali pošiljanje paketov v taborišči Gonars in Treviso. Mladinke so leta 1942 šivale najprej triglavke, nato pa titovke. Mladina je bila organizirana v manjše skupine. Dekleta niti niso vedela ena za drugo. Tudi ni bilo dovoljeno, da bi dajatve zapisovali. Zbrani material so oddajali Ivanki Božič in Stanku Ponižu. Kurirske naloge sta opravljala mladince Ciril Skapin in Stanko Poniž - mlajši.

V zapisniku bivših aktivistov OF Vipava št. 5 z dne 11.6.1975 trdi Evelina Humer, da so jeseni 1942 delali za OF mladinci in mladinke: Jože Jež, Milka Jež, Alojz Jež, Janko Bavčer, Albert Humer, Bogdan Cunta... V zapisniku bivših aktivistov OF št. 1 z dne 29.1.1975 pa je izrečena pohvala dr. Dietzu, ki je hodil zdraviti ranjene partizane in bil zelo požrtvovalen. Tudi dr. Pavlica ni nikdar odrekel zdravljenja partizanov.

Proti koncu leta 1942 in v začetku 1943 so Italijani začeli z množično mobilizacijo moških v vojsko in v delavske bataljone, zato se je povečalo število partizanov, nastale so nove edinice - brigade.

(Nadaljevanje: Leto 1943)

Če kdo želi ta zapis dopolniti, naj pošlje svoj prispevek urednici Vipavskega glasa.

Vera Poniž

Viri:

1. Ljudmila Bezljaj - Krevelj: Za Vojkom
2. Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, I. del

3. Ivan Renko: Vojkov vod
4. Lojze Bizjak: Gornja Vipavska v NOB
5. Zapisniki bivših aktivistov OF Vipava št. 1-5, leto 1975

PRVA VEČJA NAPISNA AKCIJA V VIPAVI

Do temeljito pripravljene napisne akcije, ki je bila zvečer, 18. marca 1942 v vipavskem trgu, ni prišlo kar čez noč.

Bližala se je pomlad, a sneg je še pokrival vso naravo po Trnovski planoti, Nanosu in Hrušici, le jelke in smreke so se pozibavale v temnozeleni suknji in se pripravljale na pomladno brstenje.

Jeseni 1941 je zgodaj zapadel sneg in ni ga bilo malo, marsikje je zdržal pozno v pomlad in to se je čutilo tudi v zgornji Vipavski dolini. In vendar, mar naj bi mraz in sneg ustavil organizatorje osvobodilnega gibanja, če jih ni ustavil fašistični zastraševalni sistem vojaškega in policijskega stroja, ki je brez usmiljenja pobijal povesod in s sadistično naslado moril naše ljudi in požigal domove?

Pozdrav: Smrt fašizmu - svobodo narodu! se je tako temeljito ujemal z razpoloženjem zdrave plasti našega naroda, da je bil vsakokrat izgovorjen pozdrav tudi vsakokrat izgovorjena prisega! Že v jeseni 1941 je bila načrtovana napisna akcija v Vipavi. Z Vojanom Reharjem sva pripravila kredo po navodilu tovariša Matevža - Antona Veluščka. Ko sva bila že pripravljena za odhod na delo, je prišlo sporočilo, naj ne greva. Nekaj tednov kasneje sem z isto kredo kar sama šla pisat znake OF na zunanji zid kasarne artilerije in na zid vrta stanovanjske hiše podoficirjev fašistične armade.

Da bi ga vzpodbudila k temu, sem Pepetu Rešetu povedala: "Nekdo je pisal tam in tam..."

Nekaj dni za tem je Pepe kupil kredo in z Alojzijem Čukom s Slapa sta napisala na zunanjščino Grabrijanovega mlina v Vipavi več znakov OF. Zdelo se jima je neuspelo, ker sta videla, da je bila njuna kreda bleda.

Ko se je tovariš Saša - Jože Lemut vrnil iz okupirane, z žico obdane Ljubljane okrog 9. marca 1942, sem bila zadolžena, da organiziram napisno akcijo. Ko sem z Alojzijo o tem govorila, sem takoj razumela, da bo boljše, da jo bo sam tovariš Saša organiziral z njo in Slavko. Da, tako je tovariš Saša posegel vmes in organizacija je stekla! Stekla je s polno paro!

Tovariš Jože Rešeta - Pepe pripoveduje takole:

Jože Rešeta, Karlo Trošt in Slavka Malik - Hočevar pred Troštovo domačijo, kjer je bil ustanovljen odbor OF za Slap in kjer je potekal del priprav za akcijo v Vipavi

Malik in Jože Rešeta. Tako smo šli v parih - fant in dekle in v primerni razdalji. S Slapa smo šli ob primerni uri, da bi napisno akcijo vršili tik pred nastopom policijske ure in jo končali ob njenem nastopu. V tistem času, pred nastopom policijske ure, so bili v glavnem vsi prebivalci trga že doma in je bilo manj možnosti, da bi nas kdo videl ali oviral pri delu.

"Dobil sem nekaj krede v drogeriji v Vipavi, ki je bila last dr. Marije Jamšek. Tam je delal tudi vaščan Karel Ambrožič, ki je že bil vključen v OF. V isti drogeriji je dobil oranžnordeč lak Karel Trošt, tudi s Slapa. Jaz sem pridobil za napisno akcijo Alfonza Volka, ki je takrat koristil vojaški dopust. Alojzija Trošt in Slavka Malik, obe s Slapa, pa sta imeli direktno vezo z organizatorjem Sašem.

Bil je vlažen in hladen večer. Da bi bilo manj sumljivo, smo sestavili dvojki. V prvi sta bila Alojzija Trošt in Alfonz Volk, v drugi pa Slavka

*Alojzija Trošt - Nataša,
poročena Podgornik*

Šli smo najprej skozi trg. Pisali smo po vseh javnih zgradbah: na most čez reko Vipavo pri Perhavcu, na grad (kamor se je istega dne vselila močnejša policijska posadka), na zgradbo občine Vipava, na zgradbo PTT, na cerkev, na ograjo mostu čez hudournik Bela, na kasarno karabinjerjev. Tam smo se tudi obrnili na novo cesto za trgov in pisali na ograjo mostu čez Belo. Na križišču oziroma na odcepu ceste, ki pelje v središče naselja, kjer sedaj stoji bencinska črpalka Petrol, smo pisali kar čez vso cesto z lakom. Tako smo pisali tudi na odcepu iste ceste, kjer je Zavod za mladino, a takrat je bil stanovanjski blok oficirjev fašistične armade Italije. Od tam smo nadaljevali s pisanjem gesel osvobodilnega gibanja še po zunanji strani obzidja kasarne topničarjev mejnih straž. Nikoli jih niso mogli tako premazati, da ne bi izstopala gesla Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Pisali smo gesla: SMRT FAŠIZMU, ŽIVELA OF, ŽIVELI PARTIZANI, risali smo peterokrake zvezde, srpe in kladiva. Največ časa smo porabili za

napis na zgradbi občine, kjer je sedaj krajevni urad in PTT. Trikrat ali štirikrat smo morali mimo v parih, ker je vedno ravno v tistem hipu šel kdo mimo. Dva sta pisala z lakom, dva pa s kredom. Če ni prvi par uspel napisati, je drugi poskusil in če ta ni uspel, je ponovno šel prvi par in za njim drugi.

Nepopisna je bila naša sreča in veselje, ko smo se po zaključenem delu tudi vsi srečno vrnili domov," je zaključil pripovedovanje Jože Rešeta.

Vsi Slapenci, ki smo vedeli za to agitacijsko in izzivalno akcijo, smo nestrpno pričakovali naslednjega dne. Organizatorje in udeležence je zanimalo, kako bodo reagirali predstavniki fašistične oblasti in policije, kaj in o kom vedo kaj več.

Naslednji dan je bilo jožefovo in Evstahij Podgornik, ki je že od septembra 1941 sodeloval v OF in je bil pri tem dosleden in hraber, se je prostovoljno javil, da bo šel v Vipavo k maši in dobil nam potrebne informacije, ni zdržal do konca obreda, ker je že med potjo tja zvedel, da aretirajo le nekatere prebivalce trga Vipava. Vrnil se je, da bi čimprej poročal o stanju.

Kaj kmalu je prišla novica, da je aretirani Franc Bajc odgovoril na vprašanje, kdo da je pisal: "Vi sami ste pisali zato, da nas boste lahko aretirali."

Vsi aretirani zaradi te napisne akcije so dobro zdržali vsa zasliševanja in bili so izpuščeni.

Vendar policisti niso mirovali. Vso okolico so natančneje preiskali in takrat so odkrili tudi ostala gesla, ki so bila napisana z blede kredom Alojzije, Jožeta in moje, ki jih prej niso vznemirjala. V potoku Gacka, blizu vhoda v kasarno topničarjev, so izsledili prazno pločevinasto škatlo loščila IVI Milano oranžnordeče barve, ki so jo uporabniki odvrgli. Na njej je bila šifra nabavitelja. Kdo je bil nabavitelj, jim tako ni bilo težko ugotoviti. V tistih časih je bila drogerija ob nedeljah in praznikih odprta do 12. ure. Karabinjerji in policisti-kvesturini so navalili vanjo in kupovali inkriminirani material. Morda so upali, da se bo mladi Karel Ambrožič kakorkoli izdal. Res, imel je le 16 let, a bil je že na tekočem o osvobodilnem gibanju in vodilni vlogi Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Tudi Marija, ki je z njim delala, se ni blamirala in ni dala povoda za sum o sodelovanju. Mirno je pograbila paketek, ki je že več dni čakal, da ga bodo oddali za partizane, in ga odnesla v Košutovo klet. Tako je vsebina paketa na varnem dočakala, da so ga kasneje poslali na določeno mesto.

Marija in Karel sta, tistega dne težke preizkušnje, dobro prestala zrelostni izpit. Dr. Marija Jamšek pa je naslednjega dne, 20. marca, namerno odpotovala v Videm po nabavnih poslih, da bi pridobila na času zaradi morebitnega zasliševanja. Nameravala se je vrniti le do Ajdovščine, a jo je njena mama šla s taksijem iskat na železniško postajo, da bi ji ob prihodu povedala, da jo kličejo v kasarno karabinjerjev v Vipavo. Nemudoma je šla tja, bilo je okrog 22. ure, kjer jo je čakal tenente Fanelli in istega dne aretirani Karel Ambrožič.

Tovarišica dr. Jamškova se spominja: "V začetku zasliševanja je bil Fanelli proti meni le strogo uraden, pozneje pa vedno bolj sovražen, ker sem se za trenutek spozabila in postala proti njemu agresivna. Med zasliševanjem sem se zelo prestrašila, ko se je obrnil na Karla in mu sladko rekel: Povej resnico, pa boš šel takoj domov, če pa ne poveš, kar veš, boš šel jutri v zapor v Gorico. Bala sem se, da bi popustil, ker je bil že utrujen in zaspan. Instinktivno sem skočila pokonci in rekla: Ne morete ga na podlagi neosnovanega suma zapreti, saj je mladoleten, skoraj še otrok! Fanelli je ostal brez besed, le sovražno me je pogledal."

Karla Ambrožiča so fašisti večkrat spraševali, ali se je že česa spomnil

"Odšli smo v drogerijo in bilo je dela z vsem, kar je bilo v njej. Šlo je vse vprek. Je ni bilo stvari, ki je ne bi pregledali. Iz drogerije smo se vrnili v kasarno karabinjerjev." je povedal Karel Ambrožič.

V kasarni je sledilo ponovno mučno zasliševanje. Končno sta jih prepričala, da je bilo loščilo kupljeno že kdo ve kdaj in kreda, ki so jo uporabljali v napisni akciji, da je mogla biti kupljena drugje in ne v tej drogeriji.

To se je zavleklo približno do druge ure zjutraj. Takrat so tovarišico dr. Jamškovo izpustili in ko je videla, da ne gresta s Karlom skupaj, je opomnila tenenteja Fanellija na to, zato ji je odgovoril, da bo kmalu prišel tudi on in je strupeno pristavil: Napisanega je bilo veliko, vemo pa, da je bilo piscev malo in prav kmalu jih bomo imeli tukaj."

Tenente Fanelli je bil trdno prepričan, da so akcijo izvršili Tržani. Še na misel mu ni prišlo, da bi se drznil priti v Vipavo kdo iz okolice. O tem sta se prepričala tudi dr. Jamškova in Karel, ko so ju zasliševali. Karla so tisto noč pridržali v kasarni karabinjerjev, vendar ga niso dali v celico, pač pa na posteljo službujočega

karabinjerja, ki ga je stalno opazoval. Naslednjega dne, v soboto, so izpustili tudi njega.

Ta akcija je bila izredno uspešna.

Kdorkoli je šel mimo omenjenih zgradb, je vedel, da apnen premaz zakriva borbena gesla za svobodo našega naroda in za pravičnejši družbeni red. Policijski organi in fašistična organizacija so si prizadevali izslediti mrežo OF. Tudi njihovi pomagači so bili na delu.

Naša akcija je uspela in šli smo novim nalogam naproti, ki so, v prvem obdobju osvobodilnega gibanja, bile kašipot ostalim. Mnogi takrat še niso bili vključeni, a so postopoma prihajali in večali vrste borcev in organizatorjev v borbi s fašistično oboroženo zverjo, čeprav so mnogi padali v roke okupatorjeve policije.

Napisala po lastnem spominu in po pripovedovanju Jožeta Rešeta, dr. Marije Jamšek in Karla Ambrožiča.

Josipina Židanik

Gornji zapis o napisni akciji 18. marca 1942 je bil napisan pred 24 leti. Objavljamo ga v soglasju s tovarišico Josipino Židanik, ki trenutno živi v Podkrajju (Hrušica).

Od udeležencev akcije živi še Slavka Malik - Hočevar v Ljubljani, drugi udeleženci so že umrli. Fotografije so iz časopisa TV 15 - Naš tovariš z dne 31.3.1983.

Vera Poniž

PRETEKLOST V PODOBI

Ti dve fotografiji nam je za objavo v VG ponudil g. Franc Možina iz Dobravelj št. 25 in ob tem povedal, da so fotografirane osebe verjetno živele na gradu Zemono, ali bile celo njegovi lastniki. Tako je ocenil zato, ker je bil njegov stari oče kletar na gradu Zemono pri grofu Lanthieriju in se je pozneje poročil v Dobravlje, kjer so se fotografije tudi ohranile.

Magda Rodman

IZ NAŠE OBČINE

PRIREDITVE OB PRAZNOVANJU OBČINSKEGA PRAZNIKA

V sklopu praznovanj občinskega praznika, 26. junija, sta potekali tudi dve slovesnosti, pomembni zlasti za Vipavo:

- 21. junija: 200-letnica rojstva Jurija Grabrijana, duhovnika - vipavskega dekana, obenem pa javnega in kulturnega delavca in 130-letnica velikega političnega zborovanja - tabora v Vipavi, ki je bil 14. avgusta 1870
- 24. junija: predstavitev knjige *Življenje ob trti in kršinu*

Obe slovesnosti sta potekali v prostorih Škofijske gimnazije Vipava, kjer je bila postavljena tudi razstava arhivskega gradiva o Juriju Grabrijanu in o vipavskem taboru. Gradivo za razstavo je zbral g. Drago Sedmak iz Goriškega muzeja in sicer med razpoložljivim gradivom v Goriškem muzeju in z iskanjem v zgodovinskem Arhivu Slovenije v Ljubljani. Razstavo sta pripravila skupaj z oblikovalcem g. Andrejem Hrovatinom, Junija d.o.o. Prenesena bo v staro šolo v Vipavi (na Trgu Pavla Rušta) in bo na ogled do konca poletja.

Na slovesnosti je o Juriju Grabrijanu in njegovem delu govoril g. prelat Franc Kralj, profesor zgodovine, o taborskem gibanju in o taboru v Vipavi pa dr. Branko Marušič.

Prisrčno, ob branju odlomkov iz te knjige in ob kulturnem programu, je potekala predstavitev knjige *Življenje ob trti in kršinu*.

PRIZNANJA OBČINE VIPAVA ZA LETO 2000

Slavnostna seja ob občinskem prazniku je bila v dvorcu Zemono 26. junija. Na njej so bila podeljena občinska priznanja, ki jih je za leto 2000 izmed predlogov s sklepom določil občinski svet. Izmed največ petih priznanj, kolikor jih po odloku lahko podeli občinski svet v enem letu, so bile podeljene tri plakete občine Vipava in dve najvišji priznanji.

Plakete občine Vipava so prejeli: g. Stanislav Andlovec iz Podnanosa, gdč. Erna Andlovec iz Podnanosa in ga. Vida Fabčič iz Podnanosa.

Najvišji priznanji pa sta prejela g. Jožef Berce, župnik v Vrhpolju in g. Rajko Koritnik, operni pevec in glasbeni pedagog z Lozic.

Priznanja je podelil župan, mag. Ivan Princes, uvodno obrazložitev k vsakemu priznanju pa je prebrala voditeljica Eva Tomašević.

Iz obrazložitev (pripravila Helena Kobal):

PLAKETO OBČINE VIPAVA prejme gospod STANISLAV ANDLOVEC

Njegovo srce goreče za sočloveka, je že v rani mladosti začutilo, da je njegovo mesto med prostovoljnimi gasilci podnаноškega gasilskega društva.

Med prijatelji, ki so pripravljeni pomagati ljudem v stiski, se je predajal gasilskemu delu, se ob njem kalil in izobraževal, tako je v letu 1999 pridobil visok naziv - gasilski častnik II. stopnje. Svojo ljubezen do gasilskega dela vseskozi prenaša na mladino, zato gre prav njemu zahvala, da je v Gasilsko društvo Podnanos včlanjenih več kot 100 otrok. Pod njegovim strokovnim nadzorom mladi in tudi članske ekipe dosegajo najvišje rezultate na tekmovanjih gasilske zveze, regije in države, nepogrešljiv pa je tudi v operativi, kadar ljudje potrebujejo pomoč v stiski, nesreči in požaru.

V svojem 25-letnem delu v društvu je veliko napora vložil v izgradnjo gasilskega doma, ki je postal njegov drugi dom.

Čeprav je gasilec, njegovo srce gori, gori za sočloveka, zato je prav, da ta ogenj nikoli ne ugasne.

PLAKETO OBČINE VIPAVA prejme gospodična ERNA ANDLOVEC

Dober glas zna seči tja daleč v deveto vas, če ga začneš vzgajati in negovati takrat, ko je še glasek. To zagotovo ve gospodična Erna Andlovec, ki z veseljem vodi najmlajši, predšolski pevski zbor v Podnanosu, saj je ravno v odsevu iskrenih otroških oči najbolj bogato plačilo, ki ga ne odtehta noben denar. To bogastvo zna gospodična Erna oplemenititi še s tem, da sodeluje pri vodenju šolskega in mladinskega pevskega zbora, poje in pomaga zborovodji kot korepetitor pri Mešanem pevskem zboru Stanko Premrl, kot cerkvena organistka pa sama predstavlja svojevrstno dragocenost. Nepogrešljiva pri župnijskem pastoralnem svetu, župnijskem Karitas in misijonskem krožku vseskozi dokazuje, da je glas srca tista glasba, ki ji prisluhne največ ljudi.

PLAKETO OBČINE VIPAVA prejme gospa VIDA FABČIČ

Glasba je življenje za tistega, ki ima posluš, življenje pa je glasba za tistega, ki mu zna prisluhniti. Gospa Vida Fabčič zna prisluhniti otrokom in mladini, saj že več kot desetletje vodi tako Mladinski pevski zbor "Stanko Premrl" kot tudi istoimenski Otroški pevski zbor iz Podnanosa.

Njeno uspešno, prostovoljno in zagnano delo je obrodilo bogate sadove, saj se zbori predstavljajo po celotni Primorski na božičnicah, raznih prireditvah, na revijah in nenazadnje nastopajo tudi pri mašah.

V župnijskem pastoralnem svetu že vrsto let skrbi za liturgično bogoslužje, kot cvetličarka pa poskrbi za aranžmaje na raznih kulturnih prireditvah.

Njena pedagoška vloga pripomore k temu, da ji uspe otroke in mladino povezati v zbor, glasbo in cvetje pa splesti v venček, ki krasi sam kraj in celotno občino.

PRIZNANJE OBČINE VIPAVA - najvišje občinsko priznanje se podeli gospodu Jožefu Bercetu, župniku iz Vrhpolja

V življenjskem valovanju svetlobe in teme, radosti in bolečine, smeha in solz se vsakdo trudi, da bi našel svojo pot. To je pogostokrat težko, zato se mnogi oprejo na vero, ki jim vliva upanje in moč. Poslanstvo gospoda Jožefa Berceta je ravno v tem, da že dolgih 25 let osvetljuje pot vsem, ki jim cerkev tvori pomemben del v mozaiku njihovega bivanja. Njegovo delovanje je nepogrešljivo pri skrbi za cerkvene objekte, v katerih se ljudje zbirajo in bogatijo svoja duhovna spoznanja. Tako je poskrbel za obnovo farne cerkve Svetega Primoža in Felicijana, za vzdrževanje cerkve Svetega Križa, nenazadnje tudi za izgradnjo novega župnišča v Vrhpolju. Izredno bogat je njegov prispevek k vzgoji otrok in mladine pa tudi njegova vzpodbuda pri šolanju organistk. Nenadomestljiva je njegova požrtvovalnost pri postavitvi novih orgel v farni cerkvi, instrumenta, katerega zvok bodri telo in dušo in oznanja, da sta vera v dobro in volja, delati dobro, naložbi v prihodnost, ki bosta obrestovali žetev tistega, kar se je sejalo.

Gospod Berce je bil pobudnik ustanovitve Kluba krščanskih izobražencev Primorske pa tudi predlagatelj iniciativnega sestanka za ustanovitev Odbora Slovenskih krščanskih demokratov na našem območju. Kot velik ljubitelj zborovskega petja je prvi organiziral božični koncert otroških pevskih zborov, ki je danes prerasel v tako množičnost, da se organizira na dekanijiški ravni in je postal že kar tradicionalen.

Življenjsko delo gospoda župnika Berceta se je vtaklo v kraj in območje - v kraju je prižgal luč, njena svetloba pa se širi daleč naokrog.

PRIZNANJE OBČINE VIPAVA - najvišje občinsko priznanje se podeli gospodu RAJKU KORITNIKU z Lozic

Življenjsko pot gospoda Rajka Koritnika, rojenega na Lozicah 24. avgusta 1930, je zaznamovalo notno črtovje, ki ga je spremljalo od rane mladosti naprej. Že kot mladenič se je svoji ljubezni do petja predajal v okviru pevskega zbora Lipa Ajdovščina, tudi kasneje, na služenju vojaškega roka, njegova izjemna talentiranost ni ostala neopažena. Leta 1954 se je na tekmovanju v Kamniku v bolj tekmovalnem duhu spopadel s pevkami in pevci, med katerimi je bila tudi vsem poznana Ema Prodnik in v tej ostri konkurenci talentov uspel osvojiti prvo mesto. Med drugim ga je tudi to navdihnilo, da se je leta 1955 vpisal na srednjo glasbeno šolo. Po tu pridobljenem znanju je imel leta 1959 koncert v ljubljanski Filharmoniji, kjer je njegovo petje pritegnilo pozornost takratnega direktorja ljubljanske Opere, kar je botrovalo avdiciji že takoj naslednji dan. Ta je bila nadvse uspešna, kar je posledično vplivalo na to, da je g. Koritnik od leta 1960 pa vse do svoje upokojitve leta 1980 ostal zvest tej operni hiši.

Njegovo glasbeno kariero so obeležile predvsem opere, ki jih je bilo kar 72, v katerih je vedno odpel glavno vlogo, poleg tega pa se je posvečal tudi koncertnemu petju.

Njegova vrhunskost in trud sta bila vseskozi opažena s strani širše slovenske javnosti, saj je prejel kar nekaj prestižnih nagrad - kot prvi v samostojni Sloveniji je bil leta 1991 počaščen z Betetovo nagrado, poleg tega pa je prejel še mnogo priznanj, nenazadnje ga je njegov dobri glas pripeljal do članstva pri Slovenskih umetnikih.

Čeprav je v svojem obdobju do upokojitve odpel vloge v operah kar 2600 krat, povrh pa še na številnih koncertih, njegova glasbena žilica tudi po upokojitvi ni mirovala. Od leta 1984, ko so na Glasbeni šoli Vinka Vodopivca v Ajdovščini odprli Oddelek za solo petje, je g. Koritnik nepogrešljiv v kulturnem bivanju našega območja.

Za njegovo življenjsko delo in neizbrisen pečat, ki ga je odtisnil v kulturnem bivanju celotne občine Vipava in v širšem prostoru, si g. Koritnik zasluži najvišje občinsko priznanje, saj tako kot je glasba med notami, tako je on med nami.

“IZVIR VODA IN GLAS SRCA”

POLETNE KULTURNE PRIREDITVE V OBČINI VIPAVA

V času poletnih mesecev želi občina Vipava s prireditvami oživiti kulturno življenje v občini, zlasti pa v samem občinskem središču, arhitekturno bogatem, vendar premalo izkoriščenem starem delu.

S pristopom k ustanovi Imago Sloveniae - Podoba Slovenije, katere cilj je prav oživljanje starih krajevnih in mestnih jeder, gradov in cerkva, ji je uspelo v svoj program pridobiti tudi vrhunske izvajalce, ki bodo skupaj z domačimi društvi bogatili in oplemenitili kulturni utrip občine v poletnih mesecih.

Da bi dosegli tudi drugi cilj, ki ga skupaj z ustanovo Imago Sloveniae - Podoba Slovenije zagovarja občina Vipava, to pa je, približati kulturo čim širšemu krogu občinstva, so vse prireditve brez vstopnine.

Prva od teh kulturnih prireditev, ki nosijo skupno ime “Izvir voda in glas srca”, je bila 25. junija. Zaradi slabih vremenskih pogojev je bila v dvorani kulturnega (zadružnega doma). Na njej so posamezno s tremi in skupno s štirimi pesmimi nastopili trije pevski zbori: Komorni zbor Ipavska pod vodstvom Matjaža Ščeka, Mešani pevski zbor Stanka Premrla iz Podnanosa pod vodstvom Nadje Bratina in Mešani pevski zbor Primorje iz Ajdovščine pod vodstvom Mirana Rustja.

Prireditev je bila združena s praznovanjem dneva državnosti in praznovanjem občinskega praznika, 26. junija.

V nadaljevanju prireditev je 30. junija nastopil lovski pevski zbor Zlatorog, 1. julija pa dve otroški folklorni skupini Folklornega društva iz Vipave, tamburaški orkester OŠ Draga Bajca iz Vipave in učenke zasebne baletne šole “Saša”, ki ima oddelek v Vipavi.

PROGRAM PRIREDITEV V JULIJU, AVGUSTU IN SEPTEMBRU 2000

- 7.7. Vipava - pred Lanthierijevim gradom; koncert MePZ Stanka Premrla Podnanos
- 8.7. Vipava - pred Lanthierijevim gradom (varianta: Podskala); koncert Komornega zbora Ipavska
- 14.7. Vipava - pred Lanthierijevim gradom; Folklorno društvo Vipava - mladinska folklorna skupina
- 17.7. župnijska cerkev v Vrhpolju; Jaroslav Tuma iz Prage, orgle
- 20.7. Vipava - Glavni trg; osrednja prireditev: instrumentalno-plesni ansambel RAIKO iz Budimpešte
- 12.8. cerkev v Logu; koncert zbora Dečki iz St. Petersburga
- 25.8. Vipava - pred Lanthierijevim gradom; Folklorno društvo Vipava
- 26.8. Vipava - pred Lanthierijevim gradom; predviden nastop udeležencev poletne glasbene šole
- 1.9. Vipava - Podskala: predavanje Tomo Križnar: Nuba - čisti ljudje (društvo Razmetano podstrešje)
- 2.9. župnijska cerkev Vipava; koncert Kvinteta Ventus
- 8.9. dvorec Zemono; Trio: Norina Radovan, Cveto Kobal, Mojca Zlobko

Vse prireditve se bodo začele ob 21.00 uri. Vabljeni!

Iskrena zahvala g. dekanu msgr. Francu Pivku in g. župniku Jožefu Bercetu, ker sta dovolila, da se posamezni koncerti izvedejo v cerkvah v Logu, Vipavi in Vrhpolju.

Prireditve ne nastajajo in se ne izvajajo kar same od sebe. Potrebno je veliko opaznih pa tudi neopaznih dejanj in sodelavcev, da lahko večer zaključimo z zadovoljstvom.

Med tistimi, ki so k temu že do sedaj prispevali, so: Turistično društvo, Planinsko društvo, Agroind Vipava, minimarket “Cajna”, market Klas, diskont FAMA, cvetličarna A&A, cvetličarna Fabčič, cvetličarna »Tamara«, bife »Pri Marjanci«, bar “Krhne”, menza Topla malica, gostišče Podfarovž,

Elektrotehnično podjetje Skapin, Mlinotest in Fructal iz Ajdovščine in MIP Nova Gorica. Skozi vse prireditve se je obvezalo skrbeti za varnost udeležencev Gasilsko društvo Vipava. Prireditve ne bi mogle potekati brez ozvočenja, za kar vestno, kvalitetno in s sponzorsko ceno skrbi Ozvočenje Božič iz Vrhopolja.

Zahvaljujemo se vsem tem, obenem pa tudi vsem ostalim posameznikom, ki si skupaj z nami prizadevate za obogatitev programa, nudite strokovno pomoč in podpirate prireditve, ter vsem tistim, ki se jih udeležujete.

*OBČINA VIPAVA - Odgovorni za prireditve
Mojca Biševac in Vida Babič*

POROČILO O DELU OBČINE VIPAVA

OBVESTILO O POVRAČILU ŠKODE ZA SUŠO V LETU 1999

Območje občine Vipava je v letu 1999 prizadela suša. Škodo je po posameznih območjih ocenila Komisija za oceno škode, ki jo je imenoval župan. Lastniki zemljišč, ki jih je prizadela suša, pa so lahko svojo oceno škode, kulturo in velikost zaradi suše prizadetega zemljišča, prijavili občini Vipava do konca septembra. Občina Vipava je skupno prijavo škode poslala na Ministrstvo za okolje in prostor, Sektor trajnih sanacij. Vlada RS je priznala le 35% škodo in odobrila 6% povračilo, in sicer le za pašnike, travnike, koruzo v zrnju in koruzo za silažo. Žal pa je bilo izvzeto vinogradništvo, kjer je bila škoda največja, ki pa je Vlada ni akceptirala. Sredstva so bila odobrena v mesecu marcu. Seznam upravičencev do povračila škode je občina Vipava posredovala HKS Vipava. Izkušnje iz zadnjih let kažejo na to, da bo pri naravnih nesrečah s strani države vedno manj sredstev, kar je tudi usmeritev EU.

RAZPIS SUBVENCIONIRANJA OBRESTNE MERE KREDITOV ZA STANOVANJSKO GRADNJO, PRENOVO IN NAKUP STANOVANJ IN STANOVANJSKIH HIŠ

Do 5. junija se je iztekel rok za oddajo vlog za subvencioniranje obrestnih mer za stanovanjsko gradnjo, obnovo in nakup. Na razpis je prispelo 21 vlog. Subvencioniranje je bilo odobreno 18 prosilcem, ki so izpolnjevali vse pogoje razpisa. Ker je bilo v letošnjem proračunu na razpolago več sredstev, kot jih bo porabljeno po odobrenih vlogah, bo za preostala sredstva ponoven razpis v avgustu.

PODPIS POGODBE ZA PLINIFIKACIJO

Za koncesionarja, ki bo v občini Vipava prevzel izgradnjo in vzdrževanje omrežja za plinifikacijo ter distribucijo plina, je bila po javnem zbiranju ponudb izbrana družba ADRIA PLIN d.o.o. Pogodba med občino Vipava in ADRIA PLINOM je bila slavnostno podpisana 29. junija 2000 v dvorcu Zemono.

GOSTIŠČE PODSKALA

Občina Vipava je v Primorskih novicah objavila javni razpis, s katerim želi do 7. julija poiskati ponudnike, ki bi v letošnji sezoni prevzeli v najem gostišče Podskala.

JAVNI RAZPIS ZA KULTURNE IN ŠPORTNE PROGRAME

V Uradnem listu RS 16. junija 2000, je občina Vipava objavila javni razpis za sofinanciranje kulturnih in športnih programov. Za kulturne programe je v proračunu za leto 2000 na voljo 6 mio SIT, za športne programe pa 7 mio SIT. Na razpis za kulturne programe in dejavnosti so se lahko prijavile pravne osebe in posamezniki, ki na območju občine Vipava izvajajo kulturne programe, opravljajo kulturno dejavnost ali imajo na tem območju sedež oz. stalno prebivališče.

Pogoj za pridobitev sredstev sofinanciranja programov športa pa je, da imajo nosilci in izvajalci športnih programov sedež v občini Vipava in zagotovljene materialne, prostorske, kadrovske in organizacijske pogoje za uresničitev načrtovanih športnih aktivnosti.

Rok za oddajo vlog je bil petnajst dni po objavi javnega razpisa.

KREDITIRANJE INVESTICIJ V KMETIJSTVO

Iz sredstev, ki jih bo občina Vipava pridobila iz odškodnine za spremembo namembnosti kmetijskih zemljišč ob gradnji hitre ceste, je v proračunu 65 mio SIT namenjenih za programe spodbujanja kmetijstva. Med tem je tudi subvencioniranje obrestne mere kreditov, najetih za agromelioracije kmetijskih zemljišč, za nakup kmetijskih zemljišč, nakup osnovne črede, novogradnjo in obnovo hlevov, investicije v povečanje pridelave mleka in mesa na kmetijah, investicije v posodabljanje strojnega parka na kmetijah, investicije v dopolnilne dejavnosti na kmetijah z namenom tržne proizvodnje in investicije v nasade hitrorastočih listavcev.

Javni razpis je bil objavljen v Primorskih novicah 16. junija 2000. Rok za oddajo vlog je 14. julij. Interesenti lahko pridobijo kredit v višini največ 60% investicije, maksimalna možna višina kredita na posameznega vlagatelja pa je 10 mio SIT. Občina bo subvencionirala celotno obrestno mero (T + R) odobrenega kredita. Doba vračila kredita je od 3 do 10 let, odvisno od višine kredita. Na javni razpis se lahko prijavijo kmetijski proizvajalci (fizične in pravne osebe), ki obdelujejo zemljišča oz. investirajo na območju občine Vipava (iz drugih občin samo, če je poseg na zemljišču, ki je v vipavski občini).

Vsi tisti, ki so zamudili priliko letos, se bodo lahko prijavili naslednje leto, ko bo razpis ponovljen.

*Za občinsko upravo pripravila
Vida Babič*

IZ USTANOV IN DRUŠTEV

Iz Škofijske gimnazije

FESTIVAL REVIJE OGNJIŠČE

Ob svojem jubileju, 35-letnici delovanja, je revija Ognjišče v nedeljo, 14. maja 2000, skupaj z zvestimi bralci in poslušalci različnih generacij, praznovala v šolskem športnem objektu. Festivala Ognjišče se je udeležilo več kot dva tisoč obiskovalcev od vsepovsod, ki so svoj delež radodarno poklonili v dobrodelne namene, za izgradnjo in obnovo potrebnega dijaškega doma.

Dobrodelnega koncerta in uresničitve humanega namena vsekakor ne bi bilo brez pevcev in ansamblov, ki so že bili predstavljeni na glasbenih straneh revije Ognjišče. Na odru zaupanja in prijateljstva so tako nastopili Avtomobili, Gianni Rijavec, Damjana Golavšek s pristrčnimi Pupami, Čuki, Ivan Hudnik, Karmen Stavec, Tinkara Kovač, Miran Rudan, Robi in Sašo in povezovalca programa Miša Novak in Jure Sešek. Pripravljenost pomagati so nastopajoči potrdili tudi z odgovarjanjem na vprašanja radovednih dijakov.

Luka, Mojca in Aljaž

PIGMALION

DELOVANJE DRAMSKEGA KROŽKA ŠKOFIJSKE GIMNAZIJE V LETU 1999/2000

Kot vsako leto, je tudi letos dramski krožek pripravil predstavo, ki pa je bila letos malo posebna. Če ste do tu še ohranili pozornost in se uspeli prebiti čez (za nekatere na moč zoprno besedo - tradicionalno), vam čestitam in v upanju, da vas je stvar pritegnila, pozivam k branju. Vse skupaj se je začelo, ko je profesorica slovenščine, duhovna, moralna in materialna mentorica, mati treh otrok, ki so v času vaj velikokrat ostali brez kosila, in pobudnica dramskega dramatičnega gibanja na naši gimnaziji (da, da, vse to je ena oseba), razobesila razglas: »Iščejo se igralci!«

Vsak dijak, ki je na skrivnem gojil želje, da bi bil opažen, je začel sanjati o luči slave, v kateri se sončijo igralci svetovnega formata, in se je nemudoma zglasil pri profesorici Bojani Pižent Kompara. Na avdicijo se je zgnetlo zelo veliko dijakov, iz kabineta za slovenščino pa so nekateri prihajali precej potrti; to so bila predvsem dekleta, kajti vse kaže, da si dijaki prav nič ne želijo stati pod slepečimi odrskimi lučmi. Zasedba je bila zbrana, vaje so se lahko pričele.

Profesorica Bojana Kompara je izbrala igro Bernarda Shawa: Pigmalion. Ko boste prebrali zgodbo, se boste vprašali, čemu tak naslov. No, naporno brskanje po Literaturi sem vam prihranila. Izraz namreč prihaja iz Ovidovih Metamorfoz (zgodbe o preobrazbah).

Zdaj pa o zgodbi: Mlada Liza Majcen (Mojca Mihelj) si služi vsakdanji kruh s prodajo cvetlic. Ko nekega večera pred gledališčem ponuja rože, jo opozorijo, da si neki gospod zapisuje vse, kar reče. Misleč, da je policist, začne Liza vreščati in njeno že tako obupno narečje še bolj izstopa. Izkaže se, da moški ni policist, pač pa je gospod Herman Gornik (Aljaž Plesničar), vrhunski strokovnjak narečij in lingvistike, ki zbira značilnosti raznih narečij. V nesporazum poseže tudi polkovnik Pickman, ki brani dekle in izkaže se, da je polkovnik Pickman (Marko Rijavec) priznan profesor govornega sanskerta. Gornik in Pickman takoj skleneta prijateljstvo, a njun pogovor nenehno moti Liza s svojim nevzgojenim obnašanjem, dokler ne razjezi Gornika, ki je nasploh zelo razdražljiv in nepotrpežljiv. V jezi omeni Pickmanu, da bi lahko Lizo napravil za vojvodinjo, če bi jo naučil vedenja in obnašanja. Liza to sliši in zasluti priložnost za boljše življenje. Naslednjega dne obišče Gornika ravno takrat, ko je pri njem tudi polkovnik Pickman. Ponudi mu denar v zameno za učenje.

Gornik sprejme, čeprav gospodinja (Urša Kralj) in polkovnik Pickman nasprotujeta. Začne se utrudljiva in hkrati zabavna prevzgoja Lize, pri kateri sodeluje tudi polkovnik Pickman. Kmalu pride prvi preizkus, ko je Liza povabljena na čaj h Gornikovi materi (Brigita Habjan). Tam se sreča z družino Einsberg, ki jo sestavljajo: mati (Polona Puc), snobovska hči Klara (Rosana Hudej) in zmedeni, nerodni Fredi (Dominik Božič). Liza preizkus z nekaj zabavnimi spodrsjlaji odlično prestane. Na tem srečanju se Fredi zaljubi v Lizo in Klara v Gornika. Zdaj je čas za slavno vrtno prireditev, ki se je udeleži vsa smetana tistega okoliša.

Liza se odlično vede, a sta Gornik in Pickman kljub temu zaskrbljena, ker se plesa udeleži tudi Gornikov nekdanji učenec, briljantni Madžar Nepomuk (Luka Boltar). Liza Nepomuka popolnoma očara, tako da ta celo trdi, da je Liza Madžarka kraljevskega rodu. Po velikem uspehu je Liza utrujena in čuti se zapuščeno, kajti Gornik in Pickman se naglas veselita, da je vsega konec, nič pa ne pomislita nanjo. Ko se Pickman poslovi in Gornik nadaljuje s slavonspevom, ji prekipi in mu očita, da je sebičen. Vname se besedni boj, v katerem postaja Liza vse bolj obupana, kajti vidi, da zdaj ni nikomur več mar, kaj se bo zgodilo z njo. Naslednje jutro Lize ni več in Gornik ves paničen ukaže celo policiji, naj jo išče. Ko skupaj s Pickmanom obišče mater, ugotovi, da je tam. Sprva je še ogorčen, a potem sprevidi, koliko mu Liza v resnici pomeni, v nekaj trenutkih medsebojne iskrenosti gledalci lahko opazijo resnično navezanost glavnih dveh likov, vendar Gornik ne more uiti svojemu značaju, zato Lizo izpusti iz rok.

Resnični zaključek igre pa si lahko naslika vsak gledalec po svoje.

S to igro so člani dramskega krožka nastopili tudi v Italiji, v kraju Gradisca d' Isonzo na tekmovanju

srednjih šol. Da je bila igra res izvrstno odigrana, priča tudi podatek, da so Mojco Mihelj izbrali za najboljšo igralko glavne ženske vloge. Vse čestitke Mojci in pa tudi ostalim igralcem, ki so svojo igro navdušili občinstvo.

»In kaj,« boste rekli, »je to konec? Ravno me je stvar začela zanimati, pa ne bo nobene predstave več!«

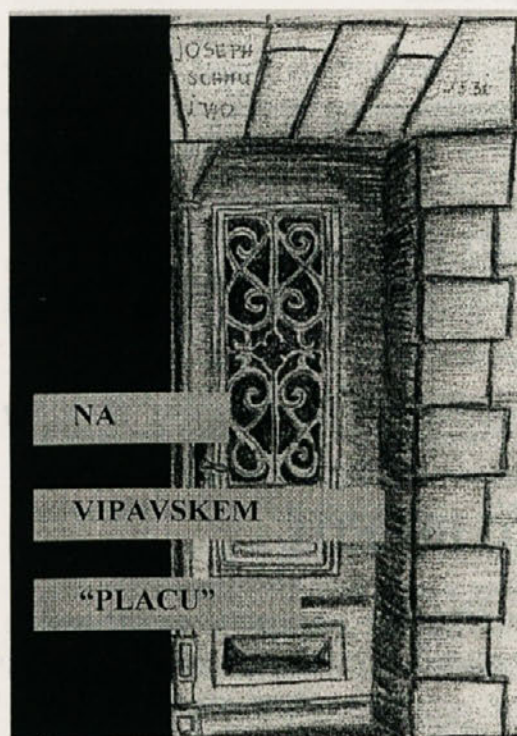
Brez skrbi, naslednje leto bomo z novimi močmi, nekateri s podvojenimi, prijeli za delo in znova zaigrali.

Vanja

Iz OŠ

NA VIPAVSKEM "PLACU"

O ŽIVLJENJU TRGA IN NJEGOVIH PREBIVALCIH V ZAČETKU 20. STOLETJA

Vipava je staro gručasto naselje in je v zgornjem delu Vipavske doline vedno imela pomembno vlogo. Trg je postala že v 14. stoletju in razvoj kraja se je stopnjeval vse do 2. polovice 19. stoletja, ko je nekdanjo vlogo trga postopoma začela prevzemati Ajdovščina. Kljub temu so Vipavci in drugi dajali kraju velik pomen, saj je obdržala pomembne ustanove. O tem nam priča tudi zapis učiteljev iz vipavskega sodnijskega okraja iz leta 1898: "Prav v sredini doline ob vznožju sivega Nanosa stoji v pomorski višini 104 metre Vipavski trg. Tu je dekanija, štirirazredna ljudska šola, c.k. okrajna sodnija, c.k. davkarski urad, c.k. poštni in brzozavni urad, jedna najstarejših čitalnic, požarna bramba ter c.k. žandarmerija... Vipavski trg ima 253 hiš in 1442 prebivalcev..." Vipavci so kraj poimenovali kar "Trg", sebe pa "Tržani", če pa so govorili o Vipavi, so mislili na celo dolino in ne na točno določen kraj. (*Francišek Lampe, Izprehodi na notranjsko, Dom in svet, Ljubljana 1896, str. 420*)

Kraj, imenovan Trg, pa ni le navaden kraj in iz te trditve je izhajala tudi naša odločitev, da v nalogi opišemo življenje Tržanov, ki so v začetku stoletja pa do približno druge svetovne vojne bivali ob takrat glavnem trgu. Spodbudila pa nas je tudi stara razglednica trga, ki jo imamo v učilnici zgodovine. Trg na njej je pravo nasprotje današnjega. Tako smo se odločili, da bomo v nalogi poskušali čimbolje prikazati preteklost trga. Zanimala nas je podoba in življenje trga ter navade bivanja njegovih prebivalcev.

Nastajanje naloge se je prepletalo z različnimi načini raziskovanja. Začeli smo s terenskim delom. Odšli smo na trg in si natančno ogledali zunanost stavb. Pozorni smo bili na oblike portalov in sklepnih kamnov, na oblike oken ter na motive na izrezljanih lesenih vratih. V stari Petrovčičevi, danes Kebetovi hiši, ki je ohranila staro podobo notranjih prostorov in kjer je danes razstavljeno staro pohištvo vipavskih družin, pa smo izvedeli marsikaj zanimivega o vsakdanjem bivanju Tržanov. Mozaik preteklosti smo dopolnjevali s spomini starejših Vipavcev. Njihove izpovedi smo, kjer se je le dalo, podkrepili z arhivskimi viri. Skupina nas je obiskala Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. Kar nekaj podatkov nam je uspelo izbrskati iz fonda Državnega tehničnega urada v Trstu, v katerem so popisi nepremičnin, ki so jih pripravile italijanske oblasti v letu 1939. Iz popisov smo izvedeli, kdo so bili lastniki stavb, s kakšno dejavnostjo so se ukvarjali, komu in za kakšno ceno so dajali

prostore v najem. Popisi imajo tudi natančne tlorise zgradb, iz katerih smo razbrali število in razporeditev prostorov, napeljavo vode in elektrike ter še več drugih podatkov.

Med pomembnejše vire, ki smo jih uporabljali, sodijo fotografije. Posodili so nam jih prijazni posamezniki, v Pokrajinskem arhivu pa smo pregledali fotografsko zapuščino amaterskega fotografa Ivana Možeta iz Vipave. Bogato zapuščino šele urejajo in iz nje smo izvedeli veliko, še posebej, ker je večina fotografij datiranih. Kot zanimivost lahko povemo, da je Ivan Može fotografiral brez ene roke; izgubil jo je namreč v bojih prve svetovne vojne. Kljub temu so z veliko spretnostjo nastale fotografije, ki segajo v čas iz konca stoletja pa do 40. let tega stoletja.

Različne vire smo med sabo primerjali, na njihovi osnovi sklepali in postavljali zaključke. Tako so nastali zapisi o zunanji podobi trga, o prebivalcih in njihovi kulturi bivanja. Nismo pozabili tudi na trg kot družabni prostor. Predstavili smo sejemski utrip kot eno izmed oblik družabnosti, ki je bila za trg kot tržni prostor ena pomembnejših.

In kaj je bilo pri našem delu najlepšega? Enotni smo si, da je bilo najlepše brskati po starih dokumentih in iskati primerne fotografije, s katerimi bi nalogo polepšali in iz njih tudi veliko izvedeli. V lepem spominu pa nam bodo ostali tudi obiski pri starejših Vipavcih, ko sta iz ure mimogrede nastali dve, toliko zanimivega so nam imeli povedati.

Tako smo mladi zgodovinarji predstavili naše delo v uvodu raziskovalne naloge, dokončane v začetku aprila. Učenki Marija Prelec in Maja Rehar sta nalogo uspešno predstavili pred ocenjevalno komisijo 17. maja 2000 v Sežani. Predstavljene so bile naloge iz 33 šol primorske in notranjske regije ter treh šol iz zamejstva (Letos je naloge pripravilo 115 zgodovinskih krožkov iz Slovenije in šol v zamejstvu.). Zgodovinski krožek naše šole je za nalogo prejel zlato državno priznanje. Veseli smo, da je bilo naše delo opaženo in nagrajeno s priznanjem, še bolj pa bi bili zadovoljni, če bi trgu za začetek povrnilo vsaj del nekdanjega zunanjega videza, morda obudilo nekdanje dejavnosti in navade, pa čeprav z navdihom sodobnosti.

Člani krožka mladih zgodovinarjev z mentorico prof. Ano Kobal

HUMANOST NI SAMO BESEDA

Ob mednarodnem dnevu Rdečega križa 8. maju in tednu RKS od 8. - 15. maja, vsa nacionalna društva Rdečega križa počastijo največji humanitarni praznik z različnimi manifestacijami, prireditvami, akcijami.

Tudi naša šola, Osnovna šola Draga Bajca Vipava, se je pridružila dvema akcijama. Prva akcija je potekala pod naslovom: "ODPOVEM SE ŽVEČILNEMU GUMIJU". Učenci so se v akcijo vključili resno, saj so se odpovedali žvečilnemu gumiju in darovali 100,00 tolarjev za humanitarni namen. Skupaj s podružničnimi šolami Goče, Podnanos, Vrhpolje ter razredno in predmetno stopnjo na matični šoli smo zbrali 67.000,00 tolarjev. Zbrani denar bodo učenci izročili v torek, 13.06.2000 ob 10.00 na Pediatričnem oddelku bolnišnice v Šempetru. Ob tem bodo pripravili tudi krajši kulturni program.

Z drugo akcijo: "MOČ HUMANOSTI" smo poiskali tiste učence, ki se izkazujejo s svojimi dobrimi, humanimi dejanji. Na šoli so učenci, ki vsakodnevno namenjajo pozornost in skrb bolnemu ali kako drugače oviranemu sošolcu in pomoči ostarelemu človeku oziroma se izkazujejo z drugimi humanimi dejanji. Ti učenci bodo nagrajeni z enodnevnim izletom na Debeli Rtič.

Zahvaljujem se vsem učencem, učiteljem in razrednikom, ki so pomagali pri izpeljavi obeh akcij, hvala!

prof. Marija Mikuž Papež, mentorica RK

ZBRANI DENAR SMO IZROČILI V PRAVE ROKE

Denar, ki ste ga zbrali učenci v tednu RKS od 8. do 15.5.2000 smo v torek, 13.06.2000 slovesno izročili pediatričnemu oddelku Bolnišnice v Šempetru. Z nami je bila tudi sekretarka območnega RK Ajdovščina Maša Jež ter predstavniki iz OŠ Ajdovščina in OŠ Dobravlje, ki so tudi izročili svoja sredstva.

Pripravili smo tudi kulturni program, ki so ga učenci iz omenjenih šol izvedli na samem oddelku bolnišnice. Naša gospa ravnateljica, prof. Ljudmila Kovač, je pozdravila vse bolne otroke, osebje in zdravnike na oddelku ter predstavila naše humanitarno delo. Sama pa sem predstavila našo akcijo in zbrana sredstva izročila predstojnici oddelka primariju dr. Dani Košiček. Vsem se iskreno zahvaljuje in vas lepo pozdravlja. Zbrani denar bodo porabili za nakup aparature, ki jo potrebujejo pri zdravljenju otrok.

Za dobro izpeljano akcijo se zahvaljujem vsem učencem in ostalim, ki ste kakorkoli pomagali. Hvala!

prof. Marija Mikuž Papež, mentorica RK

ČISTILNA AKCIJA

Lovska društva vipavske občine so v soboto, 8.4.2000, organizirala čistilno akcijo. Učenci so se na akcijo dobro pripravili že v šoli. Pogovorili smo se o različnih vrstah odpadkov, s poudarkom na posebnih odpadkih (baterije, akumulatorji, olja...) Izdelali smo številne plakate na formatu A3, ki so vsebovali geslo, ilustracijo in kratko besedilo. Že na začetku tedna smo jih razobesili po vseh krajih in vaseh. Pred OŠ v Podnanosu so se zbrali učenci iz Lozic, Podrage, Orehovice in Podnanosa. Tamkajšnje LD Vojkovo se je izkazalo s petimi lovci, ki so učence vodili po okolici. LD Vipava je imelo dve nalogi: očistiti okolico potoka Gacke in predele na Nanosu, kjer se ustavljajo turisti. Učenci so se razdelili na dve skupini. Glavnina je ostala v dolini in s pomočjo gospoda Mohorčiča očistila okolico potoka. Učenci so ob vodi nabirali nove življenjske izkušnje. Kot poseben odpadek je bodel v oči odvržen akumulator. Težke kovine, ki se izpirajo, gotovo niso koristne za mrežišče žab in že izvaljene paglavce.

Naši učenci so bili presenečeni nad domačini iz Lož in s Slapa, ki so jih sprejeli z dobrodošlico. Zahvaljujemo se za lepo besedo in okrepčilo!

Nekaj otrok iz Budanj in Gaberij je ostalo brez vodnikov. Pohvalo si zaslužijo učenci, ki so se samoiniciativno odpravili pobirat smeti.

Veliko dela so imeli tudi Vrhpoljci in Dupeljci pod vodstvom gospoda Mihe Krečiča, ki se je izkazal kot velik ljubitelj in poznavalec narave. Smeti smo začeli pobirati že v naselju ob cesti, nadaljevali smo po ovinkih, ki vodijo proti plezališču Bela. Po zatrjevanju učencev smo nabrali kar 20 vreč odpadkov, ki smo jih na koncu prepeljali do najbližjega kontejnerja. Pobirali smo predvsem plastenke, pločevinke, steklenice, gume in papirčke, ki jih mimoidoči odvržejo v robido ob cesti. Zelo nas je prestrašil zelen, kristaliziran gel, v napol razpadajoči najlonski vrečki. Naleteli smo kar na nekaj kosov takih posebnih odpadkov, ki jih je gospod Miha s svojimi debelimi rokavicami previdno prenesel v drugo vrečo. Kasneje smo ugotovili, da je to otroška plenička, ki se je močno napila dežja.

Ob cesti je kar nekaj divjih odlagališč odpadkov. Razen na nekaj že izpraznjenih posod za gorivo nismo naleteli na druge posebne odpadke.

Pili smo zelo okusno studenčnico. Učenci so se tudi razvedrili, zakorakali v vodo in se kotalili po hribu. Naslednji dan je večina dobila drobne izpuščaje po rokah in vratu; torej tam, kjer je prišla koža v stik s posušeno travo.

Delovni dan, usmerjen v čistilno akcijo, je na učence deloval zelo vzgojno. Pri pobiranju odpadkov

so pokazali veliko delavnost; jezili so se na ljudi, ki brezvestno mečejo odpadke v naravo. Veliko so k ekološki osveščenosti prispevali tudi lovci, ki so vsaki skupini razlagali, kateri odpadki posebej škodujejo živalim in kaj moti njihov življenjski ritem. Njihove izkušnje so dragocene, zato so razgovori in delo z mladimi, ki so gnetljivi in dojemljivi za ekologijo, zelo pomembni.

Barbara Kodolja

Iz CUIO

NA KORADI, 830 m

Vremenoslovci so za torek, 18. aprila napovedali dež. Mi pa smo rekli - gremo ob vsakem vremenu. Že v kombiju je bilo med vožnjo prijetno vzdušje. Z veseljem sem prisluhnila, kako se mladi planinci med seboj pogovarjajo, opazujejo okolico in mlajšim kažejo kraje, kjer smo že bili (Čaven, Kucelj, Trstelj, Sv. gora...) Zanimiva je bila spet reka Soča s cesto na eni in železnico na drugi strani.

Po slabi uri vožnje smo na Vrhoveljskem prevalu kombi zapustili. Pregledali smo opremo, dodali nove vetrovke v nahrbtnike in pogledali na uro. Že po nekaj sto metrih je ene zmotil spomenik, druge čebelnjak. Vseskozi pa so nas vodile številne kaverne ob poti. Ogledali smo si jih, vendar nas je razočarala brezbriznost ljudi. Marsikatera je bila nastlana z odpadki. Tudi ob sami planinski poti še nikjer nismo srečali toliko malomarnosti kot tu. Kako mladim dopovedati, da narava ni smetišče, če pa prav to gledajo okrog sebe?

K sreči pa smo lahko opazovali tudi prave preproge zapoznelega pomladnega cvetja, brstenje in zelenenje dreves in grmovja. Prijetno nas je zmotilo petje kukavice, preletavale so nas šoje. Le medveda ni bilo, čeprav smo ga klicali. Opazovali smo dolg sprevod borovega prelca po poti, skoraj 1 m je bila dolga ta četica. Našli smo pravo živalsko lobanjo z vsemi kostmi in zobmi. Za Janeza in Klemena je bila vabljava lovska preža. Uspešno sta opravila razgled z nje.

Posebno doživetje je bilo opazovanje mravelj na velikem mravljišču. Najpogumnejši smo pritisnili dlani na mravljišče in si z vdihavanjem mravljiščne kisline, ki so jo pustile mravlje na naših rokah, očistile nosnice in sinuse.

Po 2 urah hoje nam je počitek ob koči zelo prijal. Spraznili smo zaloge hrane in pijače, poskrbeli za žige v knjižicah. Ker nismo imeli blazinice, so bolj medli.

Čudovit je bil pogled na Goriška Brda, na Furlansko nižino in naprej na Matajur in Alpe v ozadju. Prav tam so se kopičili grdi sivi oblaki. Nenadoma je tam še zabliskalo in odhiteli smo v dolino. Še malo valjanja po travi, pogledi za martinčki, iskanje murenčkov v luknjicah, ugibanje imen rastlin in spet smo se bližali cvetočim češnjam v Brdih.

Pot ni bila naporna, vendar dolga, zrak topel, zato smo bili še kar utrujeni.

Na poti novih doživetij so bili Janez, Peter, Stipe, Marko, Branka, Pavel, Marija, Danjela, Aleš, Klemen in Slavko, tokrat glavni fotograf. Sledile smo jim Irena, Lucija, Andreja in Helena.

Helena Kravos

OSVOJILI SMO MATAJUR

Četrtek, 11. maja, je bil za pohodnike našega Centra poseben dan. Svoje zmogljivosti so mladi planinci preizkusili na do sedaj najdaljšem izletu. Prav zato je bila skupinica manjša, štela je osem gojencev.

Jutranje priprave niso bile najbolj vzpodbudne. Večina planincev se je prejšnjega dne udeležila športnega tekmovanja in delovali so dokaj utrujeno. Med vožnjo so se razgovorili in kar tekmovali

v komentiranju znane okolice Vipavske in Soške doline. Prepoznavali so številne vrhove, ki smo jih že osvojili: Stara baba, Čaven, Kucelj, Sv. Lucija, Trstelj, Sv. gora.

V Idrskem pred Kobaridom smo zavili proti Livku. Skozi Livek smo se zapeljali v vasico Avsa. Parkirali smo v senci, čeprav sonca ves pohod nismo več videli. Po začetnem strmem vzponu smo hojo nadaljevali skozi gozd. Tu že dolgo ni nihče pripravljajl drv, številna izravana ali od strele prelomljena drevesa so ležala po tleh in čez stezo. Petra in Klemen so vabila trhla debela. Preizkušala sta svojo moč in jih hotela prevrniti, a drevesa, čeprav izživeta, še vedno stojijo.

Stipe se je čudil številnim polžem črne in sivorjave barve, ker so bili brez hišic. Posebno doživetje je bilo opazovanje žabe in paglavca, ki je bil že velik, vendar še vedno z repom, tudi nog nismo videli.

Zaradi megle razgleda nismo imeli. Smo se lažje posvetili številnemu cvetju in zdravilnim rastlinam (plahtice). Premamile so nas manjše zaplate snega. Kepali smo se kot pozimi. Po krajšem postanku smo za obnovitev energije v studencu pili vodo. Ker so jo gojenci pohvalili, sklepam, da je bila žeja ravno pravšnja.

Vrh Matajurja (1642 m) je bil v megli. Videli smo se na razdaljo do 10 m. Ob stezi so nas božale cvetoče mačice, umikali smo se malinovju in borovničevju z majhnimi rdečimi sadeži.

Da bomo kmalu na cilju, smo spoznali po italijanskih oznakah in kamnih - mejnikih. Hoja po italijanskih tleh je bila za otroke dodatna motivacija. Po treh urah in pol hoje se je kot duh, tako se je izrazil Stipe, pred nami prikazala cerkvena. Pred meglo in vetrom smo se zatekli v tisti njen del, ki je urejen za planince.

Žige smo si pritiskali ob vračanju na slovenski strani, pod vrhom Matajurja.

Del poti v dolino smo šli po gozdni cesti, da smo hodili lažje in hitreje. Pred vasjo smo si ogledali še obnovljene rove iz 1. svetovne vojne. Zmotila sta nas tudi jelena na eni od domačij.

Na cilju - spet pri kombiju, smo bili utrujeni, a veseli in zadovoljni vsi: Klemen, Peter, Marija, Branka, Danjela, Stipe, Aleš, Slavko ter Irena, Andreja in Helena.

Helena Kravos

ZAHVALA

Vsem občanom Vipave, predvsem pa sosedom Centra na Vojkovi ulici, se zahvalujemo za strpno prenašanje nevšečnosti, ki jih je v preteklih šestih mesecih povzročila gradnja terapevtskega bazena v Centru.

Cenimo vaše razumevanje.

Zdenka Fučka, ravnateljica

Iz društev

SREČANJE FOLKLORNIH SKUPIN V VIPAVI

V nedeljo, 21. maja letos, je v telovadnici osnovne šole v Vipavi potekalo medregijsko srečanje folklornih skupin Primorske. Ljudske plesne, pesmi in igre je predstavilo šest folklornih skupin. Otroški skupini Kamenček iz Kamenj in podmladek vipavske folklorne skupine sta z izvirno predstavitvijo iger, izštevank in pesmi navdušili občinstvo ter selektorico Nežko Lubej. Nekoliko bolj kot Vipavci so jo prepričali Kamenčki, zato so se ti udeležili državnega srečanja otroških folklornih skupin. Odrasle skupine pa so se bolj kot z igro predstavile s plesom. Folklorna skupina iz Dolenje Trebuše je predstavila splet primorskih plesov, skupina iz Kopra istrsko ohcet, pri njih pa je do izraza prišla tudi igra, saj so nam pokazali običaje, ki spremljajo odhod neveste na

ženinov dom. Tolminci so zaplesali tolminske plese, domača folklorna skupina pa se je predstavila s spletom primorskih plesov, ki ga je povezala z običajem odhoda fantov k vojakom. Vse skupine so se na tekmovanje dobro pripravile, saj jih je spodbujalo dejstvo, da se bo najboljša uvrstila na državno srečanje folklornih skupin v Beltincih. Po strokovnem mnenju selektorjev Mirka Ramovša in Mete Benčina je svoj program najbolje odplesala skupina iz Tolmina. Da pa ne bi ostalo vse samo pri plesu, smo gostili tri ljudske pevce, ki so nam zapeli pristne istrske pesmi ob spremljavi tipicnih istrskih glasbil ter nam le-te podrobno predstavili. Tako je bil v duhu ljudskih običajev oblikovan še en večer, ki je obiskovalce seznanil ne samo z navadami iz Vipavske, pač pa tudi z navadami iz sosednjih regij.

Urška Kodolja

ZA DOM IN DRUŽINO

RAZSTAVA VELIKONOČNIH JEDI

Vsak čas v letu je po svoje zanimiv. Pred nekaj meseci smo se začeli pogovarjati o velikonočnih jedeh. Beseda je dala besedo in rodila se je zamisel, da bi lahko v šoli pripravili tako razstavo. Kmečke žene so se zavzele za stvar. Vse je šlo kot po telefonu in tekočem traku. Privabile smo še druge žene. In vsaka je obljubila, da bo kaj prispevala k razstavi. Pobrskale so po omarah in poiskale razne velikonočne prte in prtice, stare pekače in razne kuhinjske pripomočke. Nekatere so izbrskale tudi stare *mintrge*, posode za gnetenje kruha ali kvašenega peciva. Tudi stari pekači in valjarji sodijo sem.

V soboto, 16. 4. letos, smo dopoldne v šoli odprli razstavo. Že ob prihodu v dvorano je dišalo po raznih poticah, tam so bili tudi menihi z velikonočnim jajčkom na glavi, razne pletenice in pisani pirhi. Ko smo prišli na vrh, je bila miza z žepco, pršutom in domačim kruhom. Na stari, lepo izrezljani skrinji so bili kruhovi ptički in pirhi, barvani po starem. Vsaka miza je bila po svoje zanimiva. Za poživitev je otroški pevski zbor pod vodstvom Janje Ferjančič zapel nekaj pesmic. Učenci so nas seznanili, kaj jedi predstavljajo.

Velikonočne dobrote

Tako smo izvedeli, da PIRHI pomenijo vstajenje Kristusa, POTICE njegovo krono, HREN grenko pijačo, ki so jo dali Kristusu piti in PRŠUT telo velikonočnega jagnjeta. Lepo je bilo. Za prazne želodce je poskrbel Matej Tomažič, ki je obenem prikazal razne narezke. Nekaj kmečkih žensk je poskrbelo, da se grla ne izsušijo, delile so pravo domače slapensko vino.

Upam, da vse to ne bo šlo v pozabo in da bomo še kdaj pripravili kaj tako zanimivega. Želim si, da bi naše znanje in izkušnje ne šlo v pozabo. Tudi recepte za posamezne slaščice bi si lahko izmenjale. Tako bodo kasneje lahko rekli: To so pekle naše babice in mame.

Karmen Smet Rondič, Slap

VIKEND SEMINAR DRUŠTVA SOŽITJE

Zveza društev Sožitje v Ljubljani večkrat prireja seminarje in tudi letovanja za prizadete in njihove starše. Seminarji trajajo ponavadi od petka do nedelje popoldne. Vendar je društvom na razpolago nekaj sredstev, da organizirajo vikend seminarje tudi v lastni režiji. Tako je društvo Sožitje Ajdovščina-Vipava v dneh od 9. do 11.6. v Bovcu izvedlo vikend seminar za 14 prizadetih, ki so jih spremljali starši in strokovni delavci ter predavatelji. Seminarja so se skupaj s starši udeležili varovanci delavnice, nekaj otrok iz razvojnega oddelka vrtca ter ena oseba, ki sicer ni vključena v nobeno obliko stalnega ali dnevnega varstva.

Medtem ko so varovanci pod skrbnim varstvom hodili na sprehode, so starši poslušali predavanja. Predavatelja sta bila stomatolog dr. Viktor Debeljak, ki je govoril o zdravju zob naših prijateljev, sociolog Bojan Pucelj pa je načel večno temo: Ostareli starši - kako naprej?

Življenje prizadetih oseb se je v zadnjih letih zelo podaljšalo. Upam si trditi, da ne le zaradi izboljšanih zdravstvenih razmer, temveč tudi zaradi tega, ker je njihovo življenje bolj osmišljeno. Za mlajše so razvojni oddelki, oddelki vzgoje in izobraževanja, kasneje pa delavnice, in kjer to ni mogoče, vsaj klubi, kjer se srečujejo nekajkrat tedensko.

Znano mi je, da v nekatere varstveno-delovne centre vozijo vsak dan ljudi, ki niso zmožni prav nobenega dela, le da so v družbi, in da ne izgubijo še tistih pičlih sposobnosti, ki so jih v otroštvu pridobili.

Pa tudi nekaj razvedrila je bilo za starše in za varovance: izleti v Lepeno, Trento in Kluže ter v Most na Soči. Tako so si starši napolnili baterije in izmenjali izkušnje.

Ponavadi poročam tudi o delu Hospica in menim, da čeprav se ni dogajalo nič posebnega moram povedati: v maju smo imeli predavanje o demenci starejših oseb in se tu dotaknili tudi občutljive teme staranja prizadetih. Tudi zanje je danes dobro poskrbljeno, ne le glede bivanja, ampak tudi če so v institucijah, se vedno kdo z njimi ukvarja, tako da niso prepuščeni samim sebi, pa tudi če imajo ostarele starše ali če ostanejo brez njih.

Tako moramo tudi našim prijateljem in njihovim staršem dodajati življenje dnevom in ne življenju dneve. Smiselni in lepi dnevi nam pomagajo v vsakdanu, ki zagotovo ni vedno rožnat.

In take pobude društva Sožitje je vsekakor treba pozdraviti!

Vsa čast tudi gostincem, ki naše ljudi vedno lepo sprejmejo.

Nada Kostanjevič

ISKRICE

Vsak človek je neponovljiv, enkrat. Zato ni pravi način za dosego uspeha posnemati druge, temveč iskati lastno pot. (Tomaž Humar)

Plašč je treba ukrojiti tako, da bo prav človeku; ne pa ukrojiti človeka, da bo prav plašču. (Anthony de Mello)

Gola resnica je boljša kot pozlačena laž. (E. H. Mazzetti)

Srečen si, če ne želiš, česar imeti ne moreš. (Slovenski pregovor)

Eno dobro delo velja več kot deset modrih izrekov. (Helena Haluška)

Trpljenje traja; če ne traja, ni trpljenje, je morebiti samo bolečina. Zato pa je trpljenje zorenje. (Anton Trstenjak)

Mati mora svoje otroke ljubiti - ne sme pa biti zaljubljena vanje. (Hedvika Kronsteiner)

Kako lepo je živeti, kadar storimo kaj dobrega in resničnega! (F. M. Dostojevski)

Olika ni samo zunanja formalnost, ampak je izraz naše notranje drže, našega odnosa do drugih ljudi. (Metka Klevišar)

Težko je živeti z nekom, ki ima vedno prav. (Phil Bosmans)

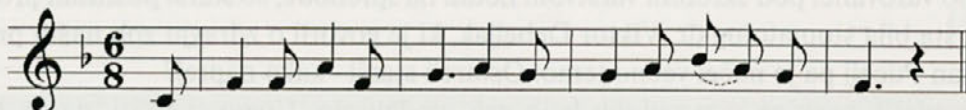
Življenje človeka, zaradi katerega je bilo na svetu malo več ljubezni in dobrote, je imelo smisel. (Alfred Delp)

Kdor pozna druge, je pameten; kdor pozna sebe, je moder. (Kitajski pregovor)

STARA LJUDSKA BALADA

To staro ljudsko balado sem slišal na našem domu leta 1938 v Dolenjah pri Ajdovščini. Prepevala jo je pokojna Francka Čermelj, rojena okoli leta 1900, ko je moji sestri Angeli šivala balo. To je delala tri tedne. V tem času jo je večkrat zapela. Tako mi je ostala v spominu do današnjih dni. Po mojem mnenju se jo je naučila nekje blizu Trsta, ko je šivala ljudem po hišah. Škoda bi bilo, da bi se izgubila, zato jo objavljamo v našem glasilu.

Florjan Kete

Mi - lan je me-sto la - ško, po ce - lem sve - tu znan.
Tam pun-ta-jo se La - hi, neu - kre - tno noč in dan.

Milan je mesto laško
po celem svetu znan.
Tam puntajo se Lahi
neukretno noč in dan.

Nedaleč tu od mesta
je stal mogočen grad,
ki ima hraste v razpadu
in gospoduje ga.

Notri je živela mogočna
vsa gospa, ki je imela ščerko
mlado, ki edina je bila.

Ko nekega popoldne gospej
povol ni b'lo, zaprosi ščerka
mater, pa prosi jo lepo:

„Mi dovolite, mati, da grem
sprehajati se, malo muditi
hočem, takoj vrniti se.“

Razkačena zdaj mati na
ščerko zarohni, glej čudo,
glej neznano, se v kačo spremeni.

O prej prelepa deva,
ostudna kača zdaj,
rešenja pričakuje
za čas in vekomaj.

Ko nekega popoldne se
sprehaja mlad vojak
pa skor do grada pride,
skor zvrnil se je vznak.

Zagleda tam v razpoku
obloku dvojnih skal prečudno
kačjo glavo, da se je skoraj zbal.

Pregovori mu kača
te le besede mu,
ki noč in dan pri srcu
ne dajo ji miru:

„Mi nosil vsako jutro
oj mleka toplega,
ko leto bo preteklo,
vsa trud ti bom plačala.“

Vojak marljivo mleko
ga nosil vsaki dan,
ne plaši ga nevihta
in človek ne zbeگان.

Ko leto je preteklo
in zadnje jutro je,
ga ni vojaka z mlekem,
ki zadržuje vse.

Ko drugo jutro vstane,
z mlekem tja hiti,
pa skor do grada pride,
mu to pregovori:

„Prepozno o prepozno,
mladenič, prišel si,
zakaj pa včeraj mleka
prinesel nisi mi?“

„Še smreka ni vsajena,
'z katere zibel bo,
v njej bo spalo dete,
ki me rešilo bo.“

Za razvedrilo

SESTAVIL VLADIMIR ANŽEL	VREDNOSTNI KOVANEC	IME IN PRIM. SRBSKEGA JEZIKO- SLOVCA	ČEŠKO MOŠKO IME	REKA V ANGLIJI	VIPAVSKA PAPIRNICA IN KNJIGARNA	RAZLIČNA SAMO- GLASNIKA	GUMB		VIPAVSKA J. VOJAŠNICA ZA ČASA ITALIJE	VIPAVSKA TROOVINA Z ŽIVILI	JUNAKINJA IZ VIŠOŠKE KRONIKE
NEDAVNO ZAPRTA VIP. KATOLŠKA KNJIGARNA								ŽENSKO IME			
PROTES- TANT								OZNAKA ZA DEKAGRAM PROTAKTINU			
OKRAS NA VRHU KORINTSKIH STEBROV						GLAS. ODR- SKO DELO NEON					
TOPE KUNTNER			GEOMETRIJ- SKO ORODJE	SRČNA KAP TUJE ŽENSKO IME							
HRVAŠKO MESTO V SLAVO- NIJI							VOJAŠKA ENOTA	ŽENSKO IME IME ITAL. NOVINARKE FALLACI			
IME FLAU- TISTKE GRAFE- NAUER						PESNIK NEKD. JUGOS. TEN. IGRALEC NIKOLA					OZVEZDJE ZIMSKEGA NEBA
BLAGAJNA					POVRTNINA MAMA			KOBALT GRMIČASTI IGLAVEC			
DAVORIN TRSTENJAK OTO PESTNER				ENOTA ZA TLAK DOM. PERN- ATA ŽIVAL.							
KORAL- NIJAKI											
LETALCI							IME PEVCA ROBIČA				
SRBSKI FISATELJ, DOBRICA							GENERALNI SEKRETAR OZN KOPI				

OPRAVIČILO: Pri računalniški obdelavi oblike križanke iz 52. številke VG je pomotoma izpadel opis za eno navpično geslo. Za napako se opravičujemo.

Rešitev križanke iz 52. številke VG

VODORAVNO: baba, nemost, iver, ovaduh, kara, **Vigor**, NT, LA, Arko, Oto, molj, AB, **Duka**, poni, **Pri Marjanci**, LI, CE, dur, Azov, medica, kemikalije, Amati, arak

NAVPIČNO: bik, odplaka, avanturizem, Bertoki, oma, ara, AM, vit, LM, **AC**, ki, **Nova oprema**, Evi, loj, Ela, Magajna, dir, odor, Indija, surka, cucek, TH, Ob, IRA

Pleve in drobtine

Morda nas bo kmalu vse razveseljeval novi bazen ob Zavodu, ki je grajen praktično in z ljubeznijo. Ogrevale ga bodo tudi sončne celice, in v njem se bodo naučili plavati tudi tisti, ki jim je avtobus in vstopnina v Ajdovščini preveč.

Tudi internata pri škofijski gimnaziji bomo veseli.

Tako se Vipava, kljub večjemu številu praznih hiš in še večjemu številu praznih hlevov, vseeno kar lepo razvija.

Novo mesnice v Beblerjevi ulici smo se vsi razveselili. Nič ne rečem, tudi posadka v marketu ni od muh, a zdrava konkurenca je tudi za nas potrošnike zdrava.

O tem, kako se morajo obnašati razni obrtniki - mesarji, kuharji, *žnidarji*, *šuštarji* in celo ribiči,

hlapci in dekleta, nas je poučeval že Janez Svetokriški. Škoda, da takrat ni bilo še mehanikov, črpalčarjev, zidarjev, pleskarjev in podobno. Morda bi marsikomu od njih lep nauk in vesel *eksempel* prav prišel.

Pa tudi poštarjem, ki so se v tistih časih prevažali v smrtni nevarnosti s poštnimi kočijami. Danes pa imajo po vsej Sloveniji vsi poštni uradi dopoldanski in popoldanski odmor - enkrat ob pol desetih, drugič ob pol štirih, in če se človek tega ne zave, se znajde kot tele pred novimi vrati, posebno če je prišel iz bližnje vasi plačat položnico ali dvignit penzijo, in se mu mudi na avtobus. Razen tega gremo tako naglo v Evropo, da znamk sploh ne prodajajo več v trafikah, temveč samo na pošti. Pravijo, po vsej Evropi je tako, le posebej označene trafike prodajajo tudi znamke. Ne vem, zakaj ne bi teh dveh ubogih trafik, ki jih premore Vipava, posebej označili.

Nada Kostanjevic

VREMENSKO POROČILO

	VIPAVA	NANOS
APRIL	88,7 l/m ² dežja, 14 deževnih dni, 8. aprila je bila slana, 4 nevihte, 11x rosa (zaradi slane ne bo letos <i>cimbur</i>)	75,3 l/m ² dežja, nekaj slane
MAJ	128,0 l/m ² dežja, 11 deževnih dni, 6 neviht, 11x rosa	143 l/m ² dežja, grmelo
JUNIJ od 1. do 25.	61,9 l/m ² dežja, 4 deževni dnevi, 3 nevihte, 1x toča, 4x rosa; večji del meseca požarna nevarnost v občini Vipava	24,8 l/m ² dežja, nekaj toče

Nada Kostanjevic in Ivica Jež

OBVESTILI

MASAŽA - PEDIKURA - SOLARIJ

METOD HORVAT, Beblerjeva 2, VIPAVA

NAŠA PONUDBA OBSEGA:

- klasično masažo telesa
- zdravilno masažo
- limfno drenažo
- pedikuro (izvajamo tudi na Vašem domu)
- manikuro
- refleksno masažo stopal
- depilacijo nog
- solarij

URNIK:

8.00 - 12.00 in 16.00 - 20.00
sobota: 8.00 - 12.00

Naročila po telefonu: 05/ 758 50 11
GSM 041/ 249 002

V Vipavi na Beblerjevi ul. 2 Vam nudimo storitve za izboljšanje Vašega počutja.

* * *

Knjigo *Življenje ob trti in kršinu* lahko kupite v knjigarnah v Vipavi in Ajdovščini, v trgovini Agromarket in pri Magdi Rodman, Ulica Milana Bajca 14 v Vipavi. Knjiga stane 3.500 SIT.

* * *

POPRAVEK

V 52. številki VG na strani 16 v 12. vrstici desnega stolpca je pravilna letnica 1943 (ne 1941).

PRISPEVKI ZA VIPAVSKI GLAS OD 1.4.2000 DO 31.6.2000

Marija Bizjak	Gradišče	2.000 SIT
Cvetka Brajovič	Ljubljana	5.000 SIT
Dora Bratuš	Vojkova 34	1.000 SIT
Julka Durn	Francija	150 FRF = 4.690 SIT
Stana Faganeli	Miren	2.500 SIT
Francka Ferjančič	Na Hribu 20	2.000 SIT
Ivanka Meza	C. 18. aprila 7	1.000 SIT
NN		1.000 SIT
NN		1.000 SIT
Jean Plešnar	Francija	5.000 SIT
Olga Podobnik	Ljubljana	3.000 SIT
Erna Poljšak	Gradišče	2.000 SIT
Slavka Premrl	Ul. M. Bajca 3	1.000 SIT
Jurij Rodman	Koper	5.000 SIT
Karmen Rondič	Slap	1.000 SIT
Martin Silvester	Ljubljana	1.000 SIT
Janko in Greta Tomažič	Izola	2.000 SIT
Marija Volk	Goče	1.000 SIT
Skupaj		41.190 SIT

Vsem se najlepše zahvaljujemo!

Svoje prispevke lahko nakažete tudi na žiro račun KS Vipava 52010-645-50977 s pripisom ZA VIPAVSKI GLAS.

VIPAVSKI GLAS - glasilo KRAJEVNE SKUPNOSTI VIPAVA
JULIJ 2000
680 izvodov

Uredniški odbor:

Gizela Furlan - urednica, Magda Rodman, Vera Poniž, Nada Kostanjevic, Vladimir Anžel in Breda Butinar - lektorica

Sodelovali so še: Franc Kralj, Branko Marušič, Jože Koren, Sara Žgur, Ivan Princes, Mojca Biševac, Vida Babič, Andrej Nared, Vinko Premrl, Janko Vehovar, Josipina Židanik, Luka Boltar, Mojca Mihelj, Aljaž Plesničar, Vanja Trkman, Ana Kobal, Marija Mikuž Papež, Barbara Kodelja, Helena Kravos, Zdenka Fučka, Karmen Smet Rondič, Florjan Kete

Tisk: Papirna galanterija SEDMAK, Ajdovščina

VSEBINA

Ob praznovanju občinskega praznika	2
Jurij Grabrijan	2
Vipavski tabor leta 1870	10
Življenje ob trti in kršinu	14
Slavnostna seja	17
<i>Iz naše preteklosti</i>	
Žiga Herberstein (1486-1566)	18
Kapelice in znamenja v našem okolju	21
Procesija sv. rešnjega telesa nekoč v Vipavi	25
Kmetijsko in gospodinjstvo v Ložah 1946-61	27
Narodnoosvobodilno gibanje v Vipavi 1941-1945	30
Prva večja napisna akcija v Vipavi	35
Preteklost v podobi	38
<i>Iz naše občine</i>	
Prireditve ob praznovanju občinskega praznika	38
Priznanja občine Vipava za leto 2000	39
“Izvir voda in glas srca”	41
Poročilo o delu občine Vipava	42
<i>Iz ustanov in društev</i>	
<i>Iz Škofijske gimnazije</i>	
Festival revije Ognjišče	43
Pigmalion	44
<i>Iz OŠ</i>	
Na vipavskem placu	45
Humanost ni samo beseda	46
Zbrani denar smo izročili v prave roke	47
Čistilna akcija	47
<i>Iz CUIO</i>	
Na Koradi, 830 m	48
Osvojili smo Matajur	48
Zahvala	49
<i>Iz društev</i>	
Srečanje folklornih skupin v Vipavi	49
<i>Za dom in družino</i>	
Razstava velikonočnih jedi	50
Vikend seminar društva Sožitje	51
Iskrice	51
Stara ljudska balada	52
<i>Za razvedrilo</i>	
Križanka	53
Pleve in drobtine	53
Vremensko poročilo	54
Obvestila	54

Ajdovščina

SP 0

VIPAVSKI

2000

352.9(497.12 Vipava)

0077974,53

· LARICEVA KNJIZNICA

COBISS